РЕСПУБЛИКАДИН ЖЕМИЯТДИННИ СИЯСАТДИН ГАЗЕТ

Лезги Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр, дидед чIал хуьх!

Москвада Етим Эминан 180 йис къейдда

Алай йисан 30-октябрдиз Москвада лезги эдебиятдин классик Етим Эминан 180 йисан юбилейдиз талукьарнавай межлис кьиле фида. Мярекатдин тешкилатчияр лезгийрин милли культурадин федеральный автономия (ФЛНКА), "Москвадин лезгияр" НКА ва Ярославлда авай лезгийрин милли автономия я.

Москвадин халкьарин кIвале кьиле фидай мярекатда жемиятдин векилри, алимри, литературоведри иштиракда, шаирдин уьмуьрдин ва яратмишунрин гьеле тамамдиз ахтармиш тавунвай чинрикай суьгьбетда.

Къейд ийин хьи, мярекат нянин сятдин 6-даз гатIунда. ЧIехи шаирдин юбилейдиз талукь межлисда иштиракиз кIанзавай СМИ-рин векилривай тешкилатчийри виликамаз телефондин 89778136744 нумрадиз зенг авун тIалабзава.

ТЕШКИЛАТЧИЯР

1920 – йисалай акъатзава | **N 43** (10844) **хемис 25 – октябрь,** 2018 – йис **WWW.LEZGIGAZET.RU** | Къимет "Дагпечатдин" киоскрай - **16 манат**

Халичайрин алемда

Дагъустандин культурадин ва чIаларин йикъаз талукь яз ва Сулейман-Стальский райондин халкьдин яратмишунрин фестивалдин сергьятра аваз Кьасумхуьрел Россиядин халкьарин адетдин культурадин центрада лезгийрин къадим халичайрин выставка хьана. И кардин гьакъиндай "Лезги газетдиз" райондин администрациядин пресс-къуллугъди хабар гана.

Къейдайвал, фестивалдин кьилин везифа халкьдин гъилин пеше арадал хкун, гам-халича хурунин искусствода фикир желбун, гьакIни районда и сенят виликди тухун патал государствадин патай пулдин такьатрин куьмек жагъурун я.

Гьакъикъатдани суварин тегьерда кьиле фейи мярекатдиз райондин вири хуьрерин агьалияр, администрацийрин ва идарайрин регьберарни къуллугъчияр атанвай. Выставкадиз муниципальный райондин кьил Нариман Абдулмуталибов, райондин Общественный палатадин председатель Алимет Мейланов, Лезгийрин СтIал Сулейманан тIварунихъ галай госмуздрамтеатрдин кьилин режиссёр Мирзебег Мирзебегов, райондин виликкьилик квай, яратмишунрал машгъул ксар килигна.

Культурадин кIвалин вилик квай майдандал хуьрерин культурадинни ял ягъунин центрайрин ва райондин центральный библиотекадин къуллугъчийри халкьдин къадим шейэр, алай аямдин устIарри хранвай, гьакIни музейрин экспонатриз элкъвенвай куьгьне гам-халича, надир нехишар алай къаб-къажах, хуьруьн майишатда ишлемишиз хьайи алатар ва маса шейэр эцигнавай, тамашачийриз абурун тарихдикай, метлебдикай суьгьбетзавай, мугьманриз лезгийрин милли тIуьнар теклифзавай, манияр тамамарзавай, кьуьлерзавай. Гъуьрметлу мугьманар гьар са майдандихъ галаз таниш жезвай, КДЦ-рин коллективри райондин кьилихъ галаз хуьр-кIвал, агьалийрин дуланажагъ патал важиблу месэлайрайни суьгьбетарзавай. Аялрин художественный школадин, яратмишунрин кIвалин векилри ктабрин ва чпи туькIуьрнавай шейэррин выставкаярни ачухнавай.

Лезгийрин адетдин нехишар аваз райондин устIарри хранвай чичIедин ва чIичI авачир гамарини тамашачийрин фикир желбзавай. Устадри къейд авурвал, гамарал алай икьван девлетлу нехишар кьетIен лишанрин куьмекдалди арадал атанва ва гьардахъ вичин манани ава. Нехишар геометриядин къайдайри истемишзавайвал дуьзбур, рангарин ва цIарарин пайгарвал хвенвайбур я.

Майданрин иштиракчийрихъ галаз суьгьбетардайла райондин кьил Нариман Абдулмуталибов суварин метлебдал акъвазна.

- Милли меденият арадал хкунин, ам хуьнин ва гележегдин несилрив декоративно-прикладной искусствадин гуьрчег жуьреда, гам-халича хурунин тегьерда асирралди арадал атанвай чи адетар агакьарунин карда и сувари еке роль къугъвазва. Гъилин сеняткарвилери халкьдин уьмуьрда гьамиша важиблу чка кьаз хьайиди я. Гьар са шейини лезги халкьдин еке зегьметкешвал, гуьзелвал гьиссунин жигьетдай адахъ авай кьетIен бажарагъвал лишанламишзава, - къейдна Н.Абдулмуталибова.

ХъенчIин къаб-къажах гьазурунин рекьяй художник Набиулагь Керимханова кьиле тухвай мастер-классди суварин мярекатда кьетIен чка кьуна. Адан тупIари арадал гьизвай гьар жуьредин къапариз килигунилай гъейри, мугьманривайни и карда чпин алакьунар ахтармишиз жезвай. Мярекатдин иштиракчийри Испикрин устIарри арадал гъанвай хъенчIин къапаризни еке итиж ийизвай.

Лезги театрдин кьилин режиссёр Мирзебег Мирзебегова, райондин культурадин отделдин начальник Майрудин Бабаханова чпин рахунра лезгийрин гам-халича хурунин сеняткарвал вилик финин тарихдикай суьгьбетна ва районда гьар йисуз лезгийрин халичайрин фестиваль кьиле тухунихъ, Дагъустандин культурадин ва чIаларин югъ тешкилунихъ милли меденият ва чIалар хуьнин карда авай метлеб къейдна.

Нумрадай кIела:

ОБЩЕСТВО

Пул Дербентда амукьдайвал

Шегьерэгьлийрилай жуьреба-жуьре месэлайрай зи тIварцIихъ лап гзаф кьадар арзаяр къвезва. Гъа са вахтунда агьалияр инжиклу ийизвай, чпин везифаяр дуьздаказ кьилиз акъуд тийизвай чиновникрин, ришветбазрин тIварар яхъ лагьайла, инсанри кьил къакъудзава.

▸ 2

ВАТАНПЕРЕСВАЛ

Яшарни - гзаф, къашарни - гзаф…

Алимди ва муаллимди чи лезги школаяр патал лезги чIалай, са 3 класс квачиз, амай вири классрин учебникар, дидактикадин хейлин материалар, методикадин ктабар, "Орфографиядин" словарар чапна. Ибур алимди къачунвай илимдин кьакьан цаварни я.

▸ 4

ЮБИЛЕЙ

Лезги "Прометей"

"Миграгъ-Мискискар", "Миграгъ-Къаракуьре" къаналрин бинеяр арадал гъайидини Нариман Гьажиевич Гьажиев я. Лекьери лув гузвай чкайрай вич-вичиз авахьна фидай яд тухунин фикиррихъ галаз парабур рази жезвачир, иллаки чи вини мертебайра. Амма Наримана а кар субутна! Къе а къаналри Докъузпарадин цик квай чилерин майданар 2-3 сеферда артухарнава!

▸ 5

САГЪЛАМВАЛ

"Зун сагълам яни?"

Гьайиф хьи, дишегьлияр рак азардикди начагъ хьунал гьалтайла, некIедин железадин онкология 1-чкадал ала. Гьаниз килигна "Жегьре рангунин лент" серенжемдин макьсад дишегьлийри чпин сагъламвилин къайгъударвал авун рикIелай ракъур тавуникай ибарат я.

▸ 8

МЕДЕНИЯТ

Чи гьар садан намусдин кар

Ингье, гъилевай 2018-йисан гатфарни, гадни акваз-такваз акъатна, зулни тамамдаказ вичин ихтиярда гьатнава, кьуьдни яргъал алач... Им 2019-йис патал чи багъри "Лезги газет" кхьидай вахтни агакьнава лагьай чIал я.

▸ 10

МЕДЕНИЯТ

Аялрин гъунарар

2017-йисан октябрдин вацра Махачкъалада кардик акатай "Кванториум" технопарк алай вахтунда Дагъустан Республикадин образованидин ва илимдин министерствадин къаюмвилик квай алава образованидин къурулушдин кар алай идара я. Ам РФ-дин стратегический инициативайрин агентствадин теклифдалди уьлкведа цIийи проектар уьмуьрдиз куьчуьрмишун патал аялриз алава образование гунин рекьяй цIийи моделрик акатзава.

▸ 15

Депутатар мугьманвиле

ЧИ МУХБИР

Алатай гьафтедин эхирра Сулейман-Стальский райондиз РФ-дин Госдумадин са жерге депутатар мугьман хьанвай. Муниципалитетдин администрациядин пресс-къуллугъди "Лезги газетдиз" хабар гайивал, абурун арада Гьажимет Сафаралиев, Абдулмажид Магьрамов, Александр Ильяков, Иршат Минкин ва Равил Хуснулин авай.

Чкадин жемятдихъ галаз кьиле фейи гуьруьш ачухдайла, райондин кьил Нариман Абдулмуталибова мугьманар тебрикна, Гьажимет Сафаралиева, РФ-дин Госдумада Дагъустандин векил яз, кьиле тухузвай кІвалахар къейдна, Сулейман-Стальский районди экономикадин, яшайишдин хилера, налогар кІватІунин жигьетдай къазанмишзавай агалкьунрикай суьгьбетна. Гьа са вахтунда Н.Абдулмуталибова муниципалитетда авай гьялна кІанзавай месэлаярни рикІел хкана.

Вичин рахунра Гьажимет Сафаралиева Кьиблепатан Дагъустандин кьетІенвилер, ина яшамиш жезвай мугьманперес халкьдин ерияр къейдна. Гуьгъуьнлай ада Нариман Абдулмуталибовав чкадин самоуправление тамамди хьуник ва РФ-да миллетрин арада дуствални сад-садан гьавурда акьун мягькемаруник лайихлу пай кутунай Госдумадин са шумуд Комитетдин патай Чухсагъулдин чарар вахкана. Комитетрин патай ихьтин чарариз кІвалахдин рекье агалкьунар къазанмишунай Ярагьмед Ярагьмедов, Назим Бабаев, Керим Бабаев ва Лерман Алибегов лайихлу хьана.

Мярекатдин эхирдай Нариман Абдулмуталибова депутатриз Сулейман-Стальский райондиз мугьман хьунай сагърай лагьана.

Багъдин сирер чидайди

"Лезги газетдиз" Мегьарамдхуьруьн райондин администрациядин пресс-къуллугъди хабар гайивал, 22-октябрдиз райондин кьил Фарид АГЬМЕДОВА Гилийрин хуьряй тир багъманчи Фейзудин ИБРАГЬИМОВАВ шадвилин гьалара "Золотой фонд регионов" орден вахкана. Ф.Агьмедова къейд авурвал, Ф.Ибрагьимова хуьруьн майишатдин хиле хъсан агалкьунар къазанмишзава, районда и хел вилик тухун патал кьабулнавай программадин сергьятра аваз, ада лезги чилел битмишарзавай, еридиз хъсан суьрсет Урусатдин базаррив агакьарзава. Райондин кьили гьакІни зегьметкешдихъ мадни еке агалкьунар ва хъсан бегьерар хьун алхишна.

Къейд ийин хьи, мукьвара Краснодарда "Перспектива-2018" лишандик кваз кьиле фейи бизнес-форумдал Мегьарамдхуьруьн райондай тир багъманчи и ордендиз лайихлу хьанвайди малумарнай. И мярекатда Россиядин ва Къазахстандин 20 региондай атанвай гьукумдин органрин, гъвечІи ва юкьван карчивилин векилри иштиракзавай.

Лагьана кІанда, Ф.Ибрагьимов 1997-йисалай ичер, чуьхверар ва хутар битмишарунал машгъул жезва. Алай вахтунда адахъ 60 гектардин майданда экІя хьанвай интенсивный ва суперинтенсивный жуьредин багълар ава. Анай зегьметкешди 80 тонндив агакьна емишар кІватІ хъийизва.

"Хуьруьн майишат вилик тухун патал чи республикада къулай вири шартІар ава - хъсан чил ва вижевай гьава. Чна кІватІ хъийизвай бегьердихъни базарда хъсан къимет ава", - лугьузва багъдин вири сирер чизвай багъманчиди.

Пул Дербентда амукьдайвал

Гьазурайди - Нариман ИБРАГЬИМОВ

"Дербент шегьер" ГО-дин кьил Хизри Абакарова муниципалитетдин алай вахтунин месэлаяр гьялуниз талукьарнавай совещание кьиле тухвана. Идан гьакъиндай "Лезги газетдиз" шегьердин администрациядин пресс-къуллугъди хабар гана.

- Шегьерэгьлийрилай жуьреба-жуьре месэлайрай зи тІварцІихъ лап гзаф кьадар арзаяр къвезва. Гьа са вахтунда агьалияр инжиклу ийизвай, чпин везифаяр дуьздаказ кьилиз акъуд тийизвай чиновникрин, ришветбазрин тІварар яхъ лагьайла, инсанри кьил къакъудзава. Эгер делилар авачтІа, тІвар кьазвачтІа, чна серенжемар гьикІ кьабулдайди я? - лагьана Х.Абакарова. - Гьар садаз чир хьун лазим я, инлай кьулухъ чна коррупциядихъ галаз алакъалу тахсиркарвилер, чпин везифаяр намуслувилелди кьилиз акъуд тийизвайбур такурдай кьадач.

Шегьердин кьил "ВКХ" МУП-да арадал атанвай гьаларал гегьеншдиз акъвазна. Алай вахтунда и МУП шегьерэгьлияр хъвадай целди таъминарзавай са идара я ва ам кьилдин касдин гъиле туна кІандач.

- Ихьтин кар авуртІа, ам чаз къвезмай несилри багъишламишдач, - къейдна Х.Абакарова. - Кархана банкротдиз элкъуьриз кІанзавай гьерекат акъвазарна кІанда. Адал алай буржар (абурни электроэнергия ишлемишунай я) вахкудай серенжемарни чна кьабулда.

Администрациядин балансдал гьуьлуьн къерехни (набережная) хъивегьун лазим я. Анаг чна шегьерэгьлийри ва мугьманри ял ядай вижевай чкадиз элкъуьрда. Шегьердин итижар патал "Ирид риваятдин минара" комплексни ишлемишун лазим я. Комплекс ишлемишуниз талукь фикиррин теклифрин конкурс малумарна кІанда.

Хизри Абакарован гафаралди, комплекс музей хьиз ишлемишда ва ина тІварван авай артистар халкьдин вилик экъечІдай сегьне ачухда. Идан гьакъиндай чпин фикирар тендерда иштиракдай бизнесменрини лугьун лазим я. Низами Генжевидин паркни аваданламишуниз талукь конкурсни малумарун герек я. Аквазвайвал, Дербент шегьердин агьалийрин кьадар гзаф жезва. Аваданламишунин месэлаяр гьялдайла, и кардизни фикир гана кІанда.

Совещанидал начагъзавай инсанриз инвалидвал тайинарунин месэлани къарагъарна. ГьикІ лагьайтІа, ахьтинбуруз набутвал гунин карда тахсиркарвилериз рехъ гузва.

Администрациядин кьили мадни хабар гайивал, ноябрдин вацра Сулейман Керимова налогрин пул яз шегьер патал 1,5 миллиард манат чара ийизва. Амма кардик квай законрин бинедаллаз, шегьердин администрациядиз 16 процент, амайди республикадин бюджетдиз жезва. Дагъустан Республикадин Кьиливай шегьердиз ахъайзавай вири пул Дербентда амукьдайвал авун тІалабиз кІанзава. ТахьайтІа, шегьерда кІватІ хьанвай кьван важиблу месэлаяр галай-галайвал гьялиз жедач.

Гъилиз къвезвай пулар сифте нубатда квез харждатІа чирун патал, шегьердин майишат вири рекьерай экспертиза авуна кІанда. Дербентдиз исятда аялрин хъсан бахчаяр, школаяр кІанзава. "Аэропорт", "Аваины" ва маса микрорайонар къайдадиз гъунни алай йикъан истемишун я.

- Садани умуд кутамир хьи, Сулейман Керимован пулар къведа ва, суьгьуьрчидин тІвал галукьайди хьиз, шегьер гуьрчег жеда. Сад лагьайди, пулар харжунал кІевелай гуьзчивал авун герек я, кьвед лагьайдини, шегьерда гъиле кьазвай цІийи крар уьмуьрдиз кечирмишдайла садни къерехда акъвазна кІандач. Анжах вирида, сад хьана, зегьмет чІугурла, хъсанвилихъ дегишвилер жеда, тахьайтІа, вири гьакІ авайвал амукьда, - лагьана Хизри Абакарова.

Совещанидал гъанвай месэлаяр веревирд ийидайла, чпин фикирар УЖКХ-дин начальник Салигь Рамазанова, контрольно-счетный палатадин председатель Маил Ибрамхалилова ва шегьердин прокурор Сабир Къазиагьмедова лагьана.

Кьилин муршид

Ярагъ-Мегьамед эфендидин тІварунихъ галай мергьяматлувилин фондунин председатель Гьажибуба Рустамова философ, насигьатчи, шейх Ярагъ Мегьамед-эфендидиз бахшнавай мемориалдин кьул ачухуниз талукь мярекатдал авур рахунар

Гьуьрметлу дагъустанвияр, тарикъатдин имам, Дагъустандин кьилин муршид Ярагъ Мегьамед-эфендидин руьгьдин насигьатрал, илимдал амал ийизвайбур.

Философ, диндин рекьяй алим, накъшбандидин тарикъатдин шейх, муршид Ярагъ Мегьамед-эфендидиз бахшнавай мемориалдин кьул ачухдай и шад вакъиа Ярагъ Мегьамед-эфендидин мергьяматлувилин фондунин тІварунихъай мубарак ийидай ихтияр це.

Шад жедай кар ам я хьи, эхиримжи вахтара жемиятди, алимри, тарихчийри, философри шейхдин яратмишунрин ирсиниз еке итиж ийизва.

И гуьруьш ва ам вини дережада аваз кьиле фин патал вири жуьредин шартІар тешкилунай заз разивилин кьетІен келимаяр "Дагпотребсоюздин" руководстводиз, кьилди адан председатель Умаров Дада Расуловичаз лугьуз кІанзава.

ЧІехи алим, реформатор, сад лагьай демократ ва гуманист, имандин михьивал ва азадвал патал женгчи, Дагъустандин халкьар сиясатдин са тешкилатда агудай кас яз, шейх Ярагъ Мегьамед-эфендидин руьгьдин къамат тарихдин деринрай алай аямдин несилрив ахгакьнава.

Ярагъ Мегьамед 1770-йисуз гилан Мегьарамдхуьруьн райондин Ярагърин хуьре дидедиз хьана. Адан диде-бубадикай ва хизандикай Гьасан Алкьадариди вичин "Асари Дагъустан" ктабда кхьенва. Ярагъ Мегьамед-эфендидин буба Малла-Исмаил тир. Имандин рекьяй насигьатчидихъ вичин хуьре медреса авай, адан уьмуьрдин юлдаш Ахцегь Мегьарам-эфендидин руш тир. Мегьамед-эфендиди сифтедай дагъвийрин азадвал ва барабарвал ислягьвилин рекьелди таъминарунин месэлаяр вилик эцигна. Ада гьар са кас руьгьдин жигьетдай азад ва барабар хьунин гьалар арадал гъунин чалишмишвилер авуна, яшайишдин рекьяй басрух гунин гьалар кьабул тавуниз эвер гана. Гьа и кардай адаз басрухар гудайбурни, Дагъустандин, Чечнядин, Ширвандин халкьар кІан хьунай ва гьахълувиляй адан гуьгъуьна къекъведайбурни хьана. XIX асердин 10-30-йисара Вини Ярагъ гьакъикъатдани Дагъустандин диндин меркез тир. Шейх Ярагъ Мегьамеда чирвилер гайибурун арада эхирдай халкь азад ийидай гьерекатдин регьберар, гележегдин имамар хьайи Къазимегьамед, Гьамзатбег, Шамил, Жамалутдин Къазикъумухви, Хасмегьамед Бухарви, Абдула Алкьвадарви ва масабур авай. Чна шейх Ярагъ Мегьамедан азадвилин фикирар Дагъустандин вири халкьари кьабулунал дамахзава. Гьа и кардай ам чи тарихда зурба кас яз ама.

М.Ярагъидин невейри, Ярагъ-Къазмайрин хуьруьн агьалийри шейхдин чирвилерал, культурадал, викІегьвилел дамахзава. Ярагъ -Къазмайрал 3220 кас яшамиш жезва. Абурукай 542-дахъ кьилин образование ава. Хуьряй 3 академик, 5 кас илимрин докторар ва 12 кас илимрин кандидатар акъатна. Дуьньяда гьисаба кьазвай кІалубрал амал авуртІа, чи хуьре гьар са агъзур касдин кьилиз 172 касдихъ кьилин образование ава, гьа са чІавуз Европада и делилди 90 кас тешкилзава. Алай йисан 1-сентябрдилай чи хуьряй РФ-дин кІелунрин идарайра 70 студентди чирвилер къачузва, абурукай 51 касди фундаментальный илимрай, 14 касди мединститутра, 4 касди военный училищейра, 1 касди Щукинан тІварунихъ галай театральный институтдин режиссерар акъатдай отделенида кІелзава. Ярагъвийри чпин машгьур ватанэгьлидал дамахзава ва шейх М.Ярагъидин чирвилерин дережа агъуз авуд тийиз чалишмиш жезва.

Квехъ бегьерлу кІвалахар хьана кІанзава заз ва яб акалунай сагърай.

Комсомолдин - 100 йис

ЦIийи девирдин чархачияр

Нариман ИБРАГЬИМОВ

КОМСОМОЛДИН организация арадал къведалди уьлкведа ва республикада жегьилрин тешкилатар авайни? Гьелбетда. 1900-йисарин сифте кьилерилай эгечIна Дербентда кIвенкIвечи жегьилри марксиствилин чинебан кружокар арадал гъанвай. Анра жегьилри чпин савадлувал хкажзавай, зегьметчи инсанрин арада карханайрин иесийривай чпиз кIвалахда кьезилвилер, са гьалдин мажибар истемишун патал таблигъат тухузвай. Гьахьтин кружокар себеб яз майдандиз гележегдин инкъилабчияр тир Керим Мамедбегов, Арон Эрлих, Гьасан Ильдаров, Мария Длугий ва масабур, Темир-Хан-Шурада кардик кваз хьайи кружокрай Абдулгьамид Далгат, Ибрагьим Магьмудов, Сиражудин Алибегов, Тату Булач, Умукусум Амирханова акъатна.

Пачагь тахтунай гадарна лугьудай хабарди реальный училищейра, гимназийра кIелзавай жегьилар Темир-Хан-Шурадин куьчейриз акъудна. Гимназистка Нина Бордаковади митингдал вири жегьилрин тIварунихъай самодержавие кIватун тебрикнай. 1917-йисан гатфариз жегьилрин кружокдикай мусурман жегьилрин революционный Союз тешкилна. Аниз шегьердин жегьил фялеяр, сеняткарарни кьабулна.

Дербентда лагьайтIа, и чIавуз инкъилабдин терефдал алай студентри шегьердин училищейра ва гимназийра кIелдай ва азадвилин къулай шартIар тешкилун истемишзавай забастовка тешкилна. Адаз К. Мамедбегов кьиле авай училищейра кIелзавайбурун центральный комитетди регьбервал гана.

Февралдин ва Октябрдин инкъилабрилай гуьгъуьниз жегьилрин тешкилатрик мадни гьерекат акатна. 1917-йисалай жегьил рабочийрин, лежберрин ва кIелзавайбурун социалистический союзар тешкилиз эгечIна. 1918-йисан 29-октябрдиз уьлкведин жегьилрин жуьреба-жуьре организацийрин векилар Вирироссиядин жегьил рабочийрин ва лежберрин союзрин I-съезддиз кIватI хьана ва анал Россиядин жегьилрин коммунистический Союз (РКСМ) тешкилнай. И югъ комсомол арадал атай югъ язни гьисабзава. Съезддилай гуьгъуьниз уьлкведин вири губернийра, областра жегьил рабочийрин ва лежберрин союзрин собранияр кьиле фена ва комсомолдин организацияр тешкилна.

ДАГЪУСТАНДИН областдин жегьиларни гуьгъуьна акъвазнач. Гьалар лап четинбур тир. Дагъларин уьлкве пачагьдин генерал Деникинан, туьркверин ва маса интервентрин гъиле авай. Абур яваш-яваш республикадай чукурунихъ галаз алакъалу яз Къизлярда, Порт-Петровскда (Махачкъала), Дербентда, Темир-Хан-Шурада жегьилрин кIватIалар арадал атана. 1920-йисан 1-майдиз Темир-Хан-Шурада Дагъустандин жегьилрин коммунистический Союз (ДКСМ) тешкилна ва ам РКСМ-дин жергейрик экечIна. Дагъустандин жегьилрин гьерекатдин кьетIенвал адакай ибарат тир хьи, ДКСМ-дин къурулушда рушарин (дишегьлийрин) кьилдин гьерекатни кардик акатна. Вучиз лагьайтIа, и кардиз дагълух республикадин милливили, адетри, яшайишдин шартIари, мусурманриз талукь къадагъайри таъсирна. Сифтегьан комсомолри чпин хивез муракаб везифаярни къачуна. Виридалайни четин месэлайрикай сад дагъви гадайринни рушарин савадсузвал терг авун тир. 1897-йисан делилралди, пачагьдин Россиядик квайла Дагъларин уьлкведа са бубат образование авай дишегьлийри 2,5 процент тешкилзавай. Хуьрера ахьтинбур мадни тIимил тир. Дагъви дишегьлияр авамвилин къармахрай акъудун лап кьилин месэладиз элкъвена лагьайтIани жеда.

И кар патал 1920-йисан июндиз дишегьлийрихъ галаз кIвалахдай ругуд касдикай ибарат отдел тешкилна. Адаз са шумуд йисуз Ольга Головина-Ковалевади регьбервал гана. 1925-йисуз дишегьлияр савадлувал къачунал желбун патал Махачкъалада дагъви дишегьлийрин клуб кардик кутуна. Ана шегьерра ва районра тешкилнавай дишегьлийрин отделра кIвалахдай ксар гьазурдай курсарни ачухнавай. Са йисалай ана рушарин комсомолрин ячейкади, ахпа акушерар гьазурдай техникумдини кIвалахиз гатIунна.

ДАГЪВИ дишегьлийрин клубар Дербент шегьердани ачухна. Анра дишегьлийриз кIелиз, кхьиз чирзавай, цIийи гьукумдин эвер гунрикай, къарарикай, чпиз гузвай азадвилерикай, ихтиярикай лугьузвай, медицинадин рекьяй вердишвилер гузвай.

Рушарин комсомолдин ячейкаяр хуьрерани арадал къвезвай. Абурукай сад 1921-йисуз Самур округдин Ахцегьрин хуьре кардик акатайди тир. Ада хуьруьн рушар кар алай месэлайрин гъавурда твазвай, округда кьиле физвай цIийивилерикай хабардарзавай. 1925-1926-йисара республикада ихьтин ячейкайрин кьадар къадалай виниз алатна. Анриз 1530 руш желбнавай.

Дагъустандин ЦИК-ди ва СНК-ди 1920-1930-йисара дагъвийрин арада савадсузвал тергвуниз еке фикир гана. И важиблу везифа комсомолрин хивени туна. Абуру хуьрера кьилдин ликпунктар ачухзавай, анриз жегьилар, гьа гьисабдай яз рушарни желбзавай. 1923-йисан эхирра абурун кьадар 23-дав агакьзавай. Чи патара ачухай сифтегьанбурук Ахцегьрин, Кьасумхуьруьн, Кьурагьринбур акатзавай. Дербентдани Буйнакскда рушарин интернатарни ачухна. Анра вишелай виниз дагъви рушари тербия къачузвай.

КОМСОМОЛРИ чпин кIвалахдин ериша мадни йигинарзавай. 1932-йисуз республикада кардик квай ликпунктарин кьадар 5000-далай алатнавай. Анра итимрихъ, гадайрихъ галаз 103434 дишегьлидини кIелиз, кхьиз чирзавай. Ликпунктарихъ галаз сад хьиз, хуьрера школаярни ачухиз гатIунна. 1929-1939-йисара савадлувал къачур дагъви дишегьлийрин кьадар 26 сеферда артух хьана. И карда советрин, партийный органрихъ, общественный организацийрихъ галаз, гьелбетда, комсолрини еке алахъунар авуна.

Комсомолри гьар са карда чпин гьеверслувал, ашкъилувал, къваларив гвайбуруз чешнени къалурзавай. ИкI, абуру чка-чкада субботникрик кьил кутазвай. Хуьрерин жегьил къуватарни галаз мелер ийидай жуьреда муькъвер, культурадин, образованидин дараматар эцигна, рекьер туькIуьрна. Комсомолри иллаки Сулак вацIай меркездиз яд гъидай Октябрдин революциядин тIварунихъ галай къанал туькIуьруник чIехи пай кутуна. Ада къени Махачкъаладин агьалияр хъвадай целди таъминарзава.

ТАРИХДИХЪ галаз алакъалу виридаз малум делил я, 1920-йисарин эхирра Поволжьедин ва уьлкведин Кьиблединни РагъэкъечIдай патан районра каш гьатна. Маса инсанар кIеве акIанвай и четин вахтунда Дагъустандин комсомоларни къерехда акъвазнач. Абуру хуьрерилай, шегьеррилай цIар илитIна, дагъустанвийрин арада гъавурдик кутунин кIвалах тухвана ва ризкьидикай дардавайбур патал ирид миллион манат кIватIна. Буйнакскдин, Махачкъаладин ва Дербентдин детдомриз винидихъ тIвар кьунвай районрай 800 аял гъана.

Уьлкведин комсомолрин гьерекатдихъ галаз санал Дагъларин уьлкведин жегьилри лишанлу ва баркаллу гзаф крара иштиракна. Советрин гьукумдин бинеяр мягькемарун ва социализм туькIуьрун патал алахъзавай, государстводин ва партиядин эвер гунриз ашкъидалди жаваб гузвай жегьилри пятилеткайрин планар кьилиз акъуддайла усалвилериз рехъ ганач. Сад лагьай пятилеткадин эхирдай промышленностдин карханайра, хуьруьн майишатда авай зарбачи бригадаяр соцсоревнованидик экечIна ва абуру рикIел аламукьдай агалкьунар къазанмишна. Агъзурралди жегьилар зарбачийрин жергейра гьатна. Зегьметда мадни ашкъиламишун патал жегьилрин бригадайрин арада республикадин соцсоревнованияр, комсомолринни жегьилрин лап хъсан бригада тIвар къазанмишун патал конкурсар кьиле тухвана.

Комсомолри ва жегьилри Стахановчивилин гьерекатдин терефни хвена. Дербентдин консервиярдай комбинатдин, Махачкъаладин III Интернационалдин тIварунихъ галай фабрикадин, ракьун рекьерин станциядин, Хасавюртдин памбагдин заводдин ва Каспийскдин "Двигательстрой" заводдин комсомолринни жегьилрин бригадаяр чпин коллективриз чешне хьана. Абуру производстводин планар садни зур сеферда тамамарзавай. ВЛКСМ-дин 20 йисан юбилейдин гьуьрметдай Республикадин Гьуьрметдин доскадиз жегьил 174 стахановчидин шикилар акъуднай, 33 касдиз ДАССР-дин Верховный Советдин грамотаяр ганай.

Комсомолдин организация тешкилай йикъалай ада республикадин экономикадин, хуьруьн майишатдин ва яшайишдин месэлайриз гзаф фикир гана. 1926-йисан эхиррай хуьрерин советра - 230, кресткомра - 238, кооперацияда 1285 комсомол авай. Абурун активный кIвалах себеб яз, колхозра, артелра, кIватIалра комсомолринни жегьилрин 2004 бригадади кIвалахзавай. Комсомолри колхозар, совхозар тешкилунин, дагъви зегьметчияр дуьздаказ гъавурда тунин серенжемра бегьерлувилелди иштиракна.

ГЬА са вахтунда жегьилри чирвилерихъни ялзавай. Зегьметни чIугваз, абуру авай мумкинвилерикай менфят къачузвай, республикадин шегьерра ачухзавай училищейра, вузра юкьван махсус ва кьилин образование, жуьреба-жуьре пешеяр къачузвай. КIелна хтай комсомолри ва жегьилри хуьрерин агьалийрин савадсузвал тергунин мураддалди санкультэстафетаяр, культпоходар, культсанштурмар кьиле тухузвай.

Къейд авун лазим яхьи, XX асирда комсомол фейи рехъ баркаллуди, женгеринди, гьакъисагъ зегьметдинди, игитвилеринди, зурба къазанмишунринди хьана. ЦIийи къурулушар тешкилун, граждан дяведа иштиракун, коллективный майишатар арадал гъун, уьлкведин зарбачи эцигунрал уьтквемвилелди кIвалахун, халкьдин майишат вилик тухузвай пятилеткайра агалкьунар къазанмишун... Дяве жедалди вилик комсомолри ва жегьилри Днепрогэс, Москвадин, Горькийдин, Сталинграддин автомашинар, тракторар акъуддай заводар, Магнитогорскдин металлургиядин комбинат эцигна, Турксиб ракьун рехъ туькIуьрна. Вири и агалкьунар фикирда кьуна, комсомолдиз Зегьметдин Яру Пайдах орден ганай. Са рахунни алач, винидихъ тIвар кьур вири эцигунрал, вакъиайра Дагъустандин комсомолри, жегьилрини иштиракна.

ВАТАНДИН чIехи дяве гьам чIехибур, гьам жегьилар патал еке имтигьандиз элкъвена. Коммунистический партиядин ва уьлкведин регьбер Сталинан эвер гунриз жаваб яз, советрин вири жегьилар немсерин фашистрихъ галаз женг чIугваз къарагъна. 1941-йисуз Яру Армиядин жергейрик 2 миллиондив агакьна комсомолар экечIна. Чапхунчийрикай Брест, Одесса, Севастополь, Смоленск, Москва, Ленинград, Киев, Сталинград, Кавказ хуьн патал ва ахпа душмандикай хайи чил, шегьерар, хуьрер азад хъувун патал зурба кьегьалвилер къалурна.

Уьлкве патал лап четин и йисара Дагъустандин комсомлдини вич вини дережада аваз тухвана. Фашистри Ватандал вегьей гьа сифте йикъалай фронтдиз Дагъларин уьлкведай 90 агъзур жегьил, гьа гьисабдай яз 19 агъзур комсомол фена.

Абурукай сад тир Ханбике Эмирсултановади Дагъустандин комсомолдин 60 йисан юбилей къейдзавай мярекатдал рикIел хканай: "1941-йисан хъуьтIуьз газетдай фашистри еке зулумар авуна тергай Зоя Космодемьянскаядикай кIелайла, зани фронтдиз фин кьетIна ва ВЛКСМ-дин райкомдиз арза вугана. Захъ галаз фронтдиз гуьгъуьллувилелди мад ругуд руш фенай. Чун зениткайринни артиллериядин 744-полкуник кутунай. Ина чаз связисткадин пеше чирнай. Чна Сталинграддин, Курскдин, Ленинграддин къваларив кьиле физвай женгера частариз, армийриз буйругъар гузвай командиррихъ галаз датIана алакъа хуьн патал чалишмишвална. Чакай гзафбур телефни хьана. Абур, са рахунни алач, чи рикIелай фидач. Чи игитар, комсомолдин членар Валентин Эмиров, Мегьамед-Загьид Абдулманапов, Иса Султанов, Араз Алиев, Абдурагьман Абдуллаев, Александр Назаров хьиз. Абуру ва агъзурралди чи гадайрини рушари хайи чилелай душман чукурун патал халис игитвилер къалурна..."

ФРОНТДИВАЙ яргъа авайтIани, Дагъустандин хуьрера амай жегьилри, комсомолрини зегьметда зарбачивал къалурзавай. Абуру Яру Армия суьрсетдалди, алукIдай чими парталдалди, военный техникадалди, яракьралди таъминарзавай. Республикадин шегьеррин саки вири карханайра кIвалахзавайбурун чIехи пай жаванар, жегьилар тир ва абуру жуьреба-жуьре яракьарни гьазурзавай. Комсомолрин теклифдалди, комсомолриз ва жегьилриз фронтда герек къведай пешеяр: медсестраяр, сандружинацияр, связистар, истребителар, снайперар, автоматчикар, минометчикар гьазурдай курсар кардик кутуна. Анжах са 1942-йисуз и курсара 6 агъзурдав агакьна жегьилар гьазурна ва абур фронтдизни рекье туна. И хъсан кар дяве куьтягь жедалди давамарнай.

1945-йисан 14-июндиз СССР-дин Верховный Советдин Президиумдин Указдалди ВЛКСМ-диз Ленинан орден ганай. ГьикI лагьайтIа, и йисара комсомолди еке кIвалахар авунай. Комсомолдиз 12 млн. кас жегьилар кьабулнай. Советрин Союздин Игит лагьай тIварцIиз 3,5 агъзур кас комсомолар лайихлу хьанай. Комсомолдин членар тир 3,5 млн. касдин лайихлувилер орденралдини медалралди къейднай. Дяведилай гуьгъуьнин йисарани халкьдин майишат чкадал хкун ва мадни вилик тухун патал зегьмет чIугуна. 1968-йисуз 50-йисан юбилейдихъ галаз алакъалу яз комсомолдиз Октябрдин Революциядин орден ганай. Эхь, комсомолди лайихлу рехъ тухвана ва адан баркаллу крар тарихда амукьда.

Ражидин Гьайдарован - 95 йис

Яшарни - гзаф, къашарни - гзаф…

Мердали ЖАЛИЛОВ

Заз ам, машгьур алим, муаллим, Ватандин ЧIехи дяведин иштиракчи-инвалид, хайи чIалал ва литературадал гьакьван рикI хьайи суьгьбетчи, халкьдин сивин яратмишунрин жигьетдай чан алай энциклопедия хьтин кас, мукьувай чидай. Неинки вич чи патав редакциядиз мукьвал-мукьвал къвез хьайивиляй, гьакI зунни са шумудра адан кIвализ, жуьреба-жуьре месэлайрай кьил акъудиз, куьмек къачуз фейивиляйни...

ЦIи адан 95 йис тамам хьанва. Вич чи арада амачизни хейлин йисар я. Амма адан къамат зи вилик ква. Йисарин шагьидар тир биришри атIанвай кьакьан пел гагь гъамлу я, гагь хиялри кьазва. Камалдив ацIанвай вилери са вуч ятIани лап къиметлуди, важиблуди, несилрив агакьарна кIанзавайди веревирдзава. Залан беден адаз фадлай юлдаш хьанвай чумалин асади мукъаятдиз хуьзва… Заз и касдин хиялар, веревирдер анжах раиж ийиз кIанзава. Иншаллагь, белки, залай и кар алакьин.

Нур алай тIварар

КIирияр. И къадим хуьруьз вакъиаяр гзаф чида. Инай хейлин такабурлу тIвараринни акъатна. Гьатта Кьуьчхуьр Саидан, Етим Эминан девирар къачуртIани, и хуьряй арифдарарни къагьриманар, халкьдин азадвал патал женг чIугур ксар тIимил акъатнач. Граждан ва Ватандин ЧIехи дяведин, абурулай гуьгъуьнин йисар къачуртIани гьакI я. КIири Бубадин, Эсед Салигьован, Шафи Османован, Къази Къазиеван, Мегьамед-Эмин Мисриханован, Муьгьуьдин Къагьриманован тIварар рикIел гъунни бес я… Са и тIвараринни чаз КIирийрин хуьруькай бегьем малуматар гузва. Ибурал гила Зейнудин Батмановни алава хьанва.

Рагьметлу Идаятаз вичин рухваяр эсилнесилдин арада гьуьрмет авай, халис инсанпересар хьана кIанзавай. Ам вични уьмуьрда яр-дустунал, хъсан суьгьбетчийрални маничийрал, шадвилерал гзаф рикI алайди ялдай. Са бязибурун суьгьбетриз яб гайитIа, Идаятан уьмуьрдин юлдаш Пенкер са-са вахтара мугьманриз хинкIарар акьалжна куьтягьиз ахгакьдачир. Къулалай къажгъан, хьракай цIай кими хьанач.

Арифдаррал рикI алайвиляй Идаятаз вичин рухваяр савадлубур хьана кIанзавай.

Ирид класс КIирида кIелна куьтягьзамазди, Ражидин Дербентдин педучилищедиз гьахьна. “Рагьметлу муаллимар тир Мисриханов Мегьамед-Эмина, Къурбанов Абдуселима, Мегьтиев Самуэла (къуй абурун сурарал нур къурай), - лугьудай Ражидин Идаятовича, - хуьре гайи тарсар заз гзаф вахтара бакара атана ва гилани абуру зи уьмуьр ишигъулу ийизва”.

Дяве башламиш хьайи йисуз училище куьтягьай жегьил муаллим хуьруьз хтана. Белки, рикIе Архимеданни Ньютонан, Фарадеян гелерай фин авай жеди. Ломоносован тIварни жегьилдиз ала тир. Амма уьлкве хаин душмандин цIук квайла, хуьре архайинвал гьикI къачуда? Са йисуз тарс гана, жегьил муаллим аскервилиз рекье гьатна...

Имтигьанар

КIирийрин мезрейра гьеле мухар агакьнавачир. КьепIирдал пIинийрин мурабаяр ргазвай. Ражидин фургъундаваз Кьасумхуьрел, анай Дербентдиз, анайни Бакудиз акъатна. Ина адакай сифте пияда кьушунрин, ахпа танковый училищедин курсант хьана.

Гьеле и чIавуз хуьруьз Ражидинан чIехи стха Саидбаттал телеф хьайивилин хабар агакьнавай. Дидединни бубадин чIарарал сифте яз жив къванвай. ГъвечIи стхадин хура ажугъдин зуз къекъвена.

Душманди кьулухъди чIугвазвай. ЯтIани адан кьулан тар ханвачир, адан магъарани кваз тергун лазим тир.

Женгинин цIарцIел Ражидин 1944-йисан ноябрдин вацра агакьна. Румыния азадна, гила женгер Венгриядин чилел физвай. Акьван вагьшивал, бедбахтвилер гваз чи чилел атай залумрилай кьисас вахчун тавунмаз рикIин цIай гьикI секин хьурай! Инани гьихьтин шегьерар, хуьрер, гьикьван рекьер ва муькъвер цIунни ракьун хура туна барбатIнавай. Гьикьван есирарни етимар рекьера гьалтзава! Гьикьван дидейринни, сусаринни рушарин бахтикъара накъвар аквазва...

Саки гьар йифиз Ражидин женгинин разведкада хьана. Гзаф вахтара эквер хкадарна физвай танкариз, чилел эвичIна, рехъ къалуруниз мажбур жезвай. Са йифиз и рехъ уьмуьрдин эхиримжиди тахьана кIам-шам амукьна. Разведчикдал залан хер хьана. Ам танкунин цепини яна… Саки са йисуз госпиталра хьайидалай кьулухъ дяведин инвалид лашарал алаз хайи хуьруьз хтанай.

ЦIун женгерай чан аламаз хтун, агъур имтигьанрай вижданлу яз экъечIун. Ингье гьа им кьвед лагьай сеферда чан атун тир. Ражидинан а чIавуз 22 йисни хьанвачир...

Уьмуьрдин тарсар

Хуьрера каш авай. Етимрилай агь-агьузар алахьзавай. Ватан хвейибурун невеяр гила кашарикни цIаярик рекьидани? Ваъ! Уьлкведа етимар хуьнин, вири аялриз аялвал хгунин, диде-буба амачирбуруз къулан чим хгунин кIвалах физвай. КIиридани чIехи детдом ахъайна. Адан директор Мисриханова-кай хьана. Ражидин школадин директорвиле тайинарна. Амма авай чирвилер бес тушир. Жегьил директордин рикIе кьилин образование къачунин къаст авай. Анжах ялгъуз хьанвай дидедини бубади шартI эцигзавай: “Свас гъваш, ахпа кIелиз вач...”

Ньютонал, Архимедал, Фарадеял ашукьдакай филолог, чIаларин сагьиб гьикI хьанатIа? “И кардиз ихьтин себеб ава, - суьгьбетдай чIехи алимди, - а чIавуз чи хуьрера чIалан муаллимар саки авачир. Институтдин (гилан ДГУ) директорди заз филолог хьунин меслят къалурна, рикIел Ломоносов, физикни, химикни, математикни, географни тирди хьиз, лап хъсан филологни тирди хкана...”

Махачкъалада Ражидин хуьруьнви Къази Къазиеваз, чIехи стха Алилан таниш Зияудин Эфендиеваз мукьва хьана. Абур а чIавуз машгьур переводчикар ва писателар тир. Абуру Ражидин яваш-яваш чпихъ галаз переводчиквилин кIвалахдик кутуна. Са тIимил вахтундилай адакай радиода лезги передачайрин диктор хьана. Гила кар генани вилик фена. Вичел “Лезги Левитан” тIвар акьалтай бажарагълу диктор, рагьметлу Марьям Фаталиевади Ражидиназ фасагьатвилелди рахунин тарсар гана...

Кьисмет гьялай дуствал

Уьмуьр датIана тарс я. Муаллимарни гьар камунал гьалтзава. Амма инсандин уьмуьрда адан вири кьисмет гьялдай инсанар гьалтунилай чIехи бахт бажагьат жеда. Ражидин Идаятовичан уьмуьрда ихьтин муаллим Дагъустандин лап зурба алим, лезгийриз виридаз истеклу кас, вичин “Урус чIаланни лезги чIалан словардикай” чаз гилани звез ийиз тежер ктаб хьанвай Мегьамед Мегьамедович Гьажиев я. ДГУ-да лезги тарсар гуз хьайи къагьриман алимдиз Ражидинан бажарагъ, илимдихъ авай адан майилвал акуна...

Пуд йисуз М.Гьажиеванни Е.А.Бокареван вилик кIел хъувур аспирантди 1955-йисуз Москвада “Лезги чIалан Ахцегь нугъат” темадай илимрин кандидатвилин диссертация хвена. И кардик М.Гьажиеван еке пай хьайиди чи чIехи алимди, профессорди, илимрин лайихлу деятелди гьамиша эзбердай. “Ам лап камаллу, лап акьуллу кас, гьакьван вичелай кар алакьдай инсан тир. Ада датIана кIвалахдай, адахъ дерин чирвилер ва камаллувал авай. Аспирант яз, ада заз вичин чкадал тарсар гун ихтибарнай. Пединститутдин ректор Абуталиб Абиловичаз Дагъустандин чIаларин кафедрадин заведующийвиле зи кандидатура теклифнай... Гьеле студент язмай вахтунда заз вичихъ галаз санал кьвед лагьай класс патал учебник кхьидай мумкинвални ганай. Мегьамед муаллимдихъ галаз таниш хьун зун паталди уьмуьрдин вири кьисмет гьялайди хьана. Ада зун чIалан илимдин гурарин сифте кIарцIел эцигна, анай виниз хкаж жез куьмек гана...”

Р.Гьайдаров “Лезги газетдин” редакцияда мугьманвиле

Илимдин цавар

1955-йисуз илимрин кандидатвилин тIвар къачуна, а чIавалай инихъ вири уьмуьр чIалан илимдихъ галаз алакъалу авуна. Студентар чIалан сирерал ашукьарна. Мектебар патал къадалай виниз учебникар ва методикадин пособияр кхьена. Лезги, авар, дарги, табасаран, къумукь, урус чIаларай цIудалай виниз илимрин кандидатар гьазурна, 20-далай виниз докторвилин ва кандидатвилин диссертацийриз официальный оппонент хьана. Гзаф кьадар диссертацийриз вичин теклифар кхьена. Школайрин муаллимрин чирвилер хкажунин карда, чIалай ва литературадай учебникар гьазурунин карда Дагучпедгиздиз, Педагогикадин институтдиз датIана куьмекар гана.

1968-йисуз Тифлисда “Лезги чIалан лексика ва гафар арадал атунин месэлайрай очеркар” темадай докторвилин диссертация хвена. Адан бинедаллаз кьве ктаб: “Лезги чIалан лексика вилик финин ва девлетлу хьунин асул рекьер” (Учпедгиз, 1966-йис) ва “Лезги гафунин ва гафарин составдин кьетIенвилер” (Дагучпедгиз, 1977-йис) арадал гьана. Авторди гьакI “Лезги чIалан диалектология” (Учпедгиз, 1963-йис), “Лезги чIалан фонетика” (1982-йис), “Лезги чIалан морфология” (1987-йис), “Лезги чIала гафар арадиз атунин ва дегиш хьунин дибар” (Учпедгиз, 1991-йис) ва хейлин маса ктабар кхьена.

Алимди ва муаллимди чи лезги школаяр патал лезги чIалай, са 3 класс квачиз, амай вири классрин учебникар, дидактикадин хейлин материалар, методикадин ктабар, “Орфографиядин” словарар чапна. Ибур алимди къачунвай илимдин кьакьан цаварни я.

Ивирар ва ирсдарар

Чун са шумудра адаз мугьман хьайидакай винидихъ лагьанва. Гьар сеферда кIвал хизанрив ва мугьманрив ацIана жедай. ЧIехи алимдин кIвал, белки, масакIа женни ийидач. За са кардиз дикъет гана: яраб мугьманар авачирла, хизандин арадай экъечIна ял ядайла, ада вичин вахт гьикI кечирмишзаватIа?.. Адан кьве кIвале чи классикар тир Етим Эминанни СтIал Сулейманан кьве жуьре чIугунвай портретар авай. Абур алимди кIвалахзавай столрин кьилерилай, ягьай вил акьадайвал куьрсарнавай. Ктабрин шкафра илимдин ктабрилай гъейри, гзаф художественный эсерарни аквазвай. Гьикьван газетар ва журналар ина ава!

Са пата Низамидин ва Физулидин портретар, абурун ктабар авай шкаф, цлакай куьрсарнавай лезги чуьнгуьр аквазва. Адан симери цIарцIар гузва. Гьелбетда, мукьвал-мукьвал ам гъилерал къвезва!

Столдин чин цIийиз кIватIзавай гафариз, хуьрерин тIвариз талукь картотека я. А патал чарар, чарар, чарар, чарар...

Заз алимди са аламатдин чIехи конверт къалурна. Ана вишелай виниз телеграммаяр авай. Абурун мана-метлеб сад тир: вирида Ражидин Идаятович са гьи ятIа вакъиадихъ галаз алакъалу яз тебрикзавай... Ктабрин кьацIалай за са шумуд ктаб гъиле кьуна, абурал саки вирибурал авторрин автографар алай. Ингье бязибурун тIварар: Чикобава, Климов, Гудава, Церцвадзе, Алироев, Жафаров, Хайдаков, Ахундов ва масабур...

Алимдин ирс алай аямда адан виликан ученикри-гилан чIехи алимри Ф.А.Гъаниевади, Гь.И.Мегьамедова, Къ.Х.Акимова, Н.Ш. Абдулмуталибова, В.Бабаева, А.Рашидова, С.Юзбеговади, масабуру давамарзава...

Нариман Самурован - 80 йис

Мердали ЖАЛИЛОВ

Лезги “Прометей”

Мифни гьакъикъат

Прометей дуьньядин мифологияда Чилел инсанар патал цIай (чимивал, экв) гъайи гъуц яз гьисабзава. Маса гъуцариз и кар хуш хьанач, чIехи гъуц Зевсан эмирдалди ам “дуьньядин а кьиле” кьакьан рагарик кукIурна, лекьре кIуф ягъиз, тIуьнин жаза ганалда. Амма цIай кIани пагьливан Геракла ам азадна...

Гъар гьикI хьанатIани, Прометеян кьегьалвал вири инсаният мичIивиликай, цаварилай аслувиликай азад авунихъ, Чилел уьмуьрди цуьк акъудунихъ галаз алакъалу ийизва. Чилинвийри авур бязи кьегьалвилер къейддайлани, абур Прометеяхъ галаз гекъигзава. Дуьшуьшдин карни туш. Чна вичин 80 йисан юбилей къейдзавай ялавлу публицист, писатель, общественно-политический деятель **Нариман САМУРОВ (ГЬАЖИЕВ)** чидай хейлин ксари ам гьа мифрик, махарик квай Прометеяв гекъигзава.

Зи вилик ада 2013-йисуз Махачкъалада, “Мавел” чапханада акъуднавай “Прометей прикован к Дагестану” (“Прометей Дагъустандик кукIурнава”) ктаб ква. Авторди саки вири эсерар хьиз, и ктабни гьар сад гъавурда акьадай фасагьат урус чIалалди кхьенва. Ана Прометеян образ дуьньядин литературада, искусствода гьикьван машгьур ятIа, анализ ганва. Чав агакьнавай эсер къадим грекрин драматург Эсхила кхьенвай “Дагъдик кукIурнавай Прометей” трагедия яз гьисабзава. Нариман Самурова вичин кьилин фикир гьа месэладиз ганва. Прометей кукIурай къая чи чилел - Лезгистанда ава, амни Шалбуз дагъдин къаяйрикай сад я. Къванциз элкъвенвай Прометеян суьрет-кIалуб…

Куьне лугьуда, им къундарма я. Амма адахъ тIебиатдай аквазвай ва тарихда амазмай шагьидвилер гала. Ихьтин кьатIунар авай автор адетдинди яни бес?!

Руьгьдин аршар

Нариман Самурован къелемдикай кIелдайбуру гьакьван гьевеслувилелди кьабулнавай “Женнетдин ичер”, “Гъетерин югъ”, “Ахцегьрин къеле”, “Шар-Эли-халкьдин пачагь” повестар, “Цавун мискIин - Уранлер”, “Низамидин хазина” романар, лезги чIалал кхьенвай цIудралди шиирар, публицистикадин макъалаяр, очеркар хкатнава.

Пешекар журналистдин кьисметдиз ва яратмишунриз къимет гуналди, Дагъустандин халкьдин писатель Мегьамед-Расул Расулова “Ахцегьрин къеле” ктабдин (Махачкъала, ДКИ, 2002) сифте гафуна кхьенва: “Гьина кIвалахнатIани, Наримана вичин тIварцIин манадиз - (“викIегьвал”, фарс чIалан гаф) вафалувал хвена. Гьавиляйни акьалтIай лишанлу кар ам я хьи, вичин цIийи эсерни ада чи игит хва Шамилан девирда Кавказда кьиле фейи азадвилин женгериз талукьарна кхьенва”.

Къейдна кIанда: Мегьамед-Расулни Нариман Самуров сад-садаз ухшар къилихрин дустар тир. “Уранлер” романдикай М.-Расула лагьанва: “Дагъустандин ктабрин издательствода урус ва милли чIаларал прозадинни шииратдин бажарагьлу тIимил ктабар акъатнавач, са вахтарилай абуруз лайихлу къиметни гуда. Тарихдин гьакъикъи материал художественный рекьелди къалурунин, жуьреба-жуьре халкьарин ва уьлквейрин векилрин-ктабда ганвай суьретрин, игитрин милли къилихар дериндай ачухунин, Дагъустандин надир уьмуьрдин рикIел аламукьдай шикилар арадал гъунин устадвилел гьалтайла, Н.Самурован цIийи романди а эсеррин арада кьетIен чка кьазва”.

Аквазвайвал, им гъвечIи къейд туш. Нубатдин “Низамидин хазина” роман акъатайла (2014-йис), зи рикIел аламайвал, адан тираж лап са куьруь вахтунда куьтягь хьанай. Н.Самурова, садавайни инкар ийиз тежедайвал, художественный такьатрин куьмекдалди дуьньядиз машгьур классикдин диб, дувулар Дагъустандай, Лезгистандай, Ахцегь ва ЦIахур дерейрай тирди субутнавай. Кьилин алат яз шаирдин чав агакьнавай эсеррикай менфят къачунва. Им, зи фикирдалди, дугъриданни, гьа Прометеяз хас викIегьвал я...

Регьбервилин важарар

Чи халкьдиз Нариман Гьажиевич писателдилай артух хъсан тешкилатчи, бажарагьлу регьбер, общественно-политический деятель хьиз чида.

Дугъриданни, гзаф йисара комсомолдин ва партиядин регьбервал гудай къуллугъ-рал хьайи, ДАССР-дин Верховный Советдин, гуьгъуьнлай РД-дин Халкьдин Собранидин депутат, РД-дин Гьукуматда отделдин заведующий хьайи ам, лезгийриз хьиз, Дагъустандин амай халкьаризни хъсандиз чида.

Идалайни артух, жегьил йисара, Ростовдин госуниверситетдин журналистикадин факультет акьалтIарайдалай кьулухъ, са шумуд йисуз ада республикадин кьилин газетра жавабдар къуллугъар бегьемарна. Инай ам Москвадиз, ВПШ-диз фенай. Хтана, партийный кIвалахал алаз, ам тефей пIипI чи республикада бажагьат ама.

Журналистикадизни ам вичин руьгьди, рикIи, уьмуьрдал ашукьвили ялна. Ада уьлквединшахтара кIвалахна, гьуьлерин дяведин авиацияда къуллугъна. Виринра адав гьеле гьа вахтара ручка, блокнот, фотоаппарат, чарасуз затIар хьиз, жедай. И руьгьни адак вичи кIелай Ахцегьрин 1-нумрадин школада тарсар ва тербия гайи Аливерди Абутрабович Аливердиева ва масабуру кутурдал шак алач. Ахцегьа хана, чIехи хьайи савадлу касдикай художник, писатель, журналист, философ, багьманчи, женгчи тахьана бажагьат амукьда…

Нариман Гьажиевича регьбервилин - гьакъикъи Прометейвилин алакьунар ада вич хайиди тир Ахцегь район идара ийидай йисара къалурна жеди. А йисара журналиствилин рекьери зазни чи кьегьал хва мукьувай аквадай, районда жезвай дегишвилерикай кхьидай мумкинвал гана.

За кьатIайвал, а йисара Ахцегь район (адак Докъузпарани кумай) экономикадинни культурадин, яшайишдинни спортдин, медицинадин, образованидин - саки вири хилерай виликрай такур хьтин еришралди вилик фена. Сад-кьве мисал гьин. Ахцегьа сифте яз аскIан буйдин, къалиндиз кутунвай ичеринни чуьхверрин багьларин майданар артух хьана. Ахцегьрин ичерин тариф СССР-дин вири пипIериз чкIанвай.

Салан майваяр, иллаки келемарни картуфар битмишарунин цIийи къайдаяр кардик акатна. Гьар са гектардин бегьерлувал 1,5-2 сеферда артух хьана. А тежрибайрикай Нариман Гьажиевича методикадин ктабар кхьена, халкьдиз раижна. Чавни гума.

Хуьруьн чкада малдарвилин хел тамамвилелди электрикламишна, гьилин крар механизмайралди эвезна.

А йисара Мамалиев Къардаша регьбервалзавай “Заря” совхоздин малдаррин крарикай Къучагьрин хуьруьн кьилихъ галай гатун яйлахдай, “Лекьерин патав” кьил гана, за очеркар кхьенай. А кьакьанриз электрикдин экв, машиндин рехъ акъуднавай. Малдарар патал чими цин гьамамар кардик кутунвай. КIвалахзавайбур вири жегьилар, чIехи пайни чи вузрин студентар тир! Ихьтин фермаяр “Агасиевский”, маса совхозрани авай.

Виридалайни чIехи кIвалах, зи фикирдалди, Нариман Гьажиевича вичи проектар туькIуьрна, чилер дигидай цин къаналар арадал гъунихъ галаз алакъалу я. А чIавуз Луткунрин хуьруьн патав гвай “ЧIуьгьер” тIвар алай гуьнейриз турбайра аваз яд акъуднавай. Женнетдин багьлар гьана хьанвай! “Цуругъ-КьакIар” цин къанал са шумудра гегьеншарна.

Ахцегь вацIалай Гъурун кIамал кьван акъудай цин къаналди Чеперин хуьруьн кIаник квай вири майданар багьлариз элкъуьрдай мумкинвал ганай.

“Миграгъ-Мискискар”, “Миграгъ-Къаракуьре” къаналрин бинеяр арадал гьайидини Нариман Гьажиевич Гьажиев я. Лекьери лув гузвай чкайрай вич-вичиз авахьна фидай яд тухунин фикиррихъ галаз парабур рази жезвачир, иллаки чи вини мертебайра. Амма Наримана а кар субутна! Къе а къаналри Докъузпарадин цик квай чилерин майданар 2-3 сеферда артухарнава!

Н.Гьажиеван девирда Ахцегьа чкадин хаммал гьялдай са шумуд цех, емишрикай консервиярдай цIийи завод эцигнай. Гьайиф, “перестройщикри” гьабурузни инад кьуна. Гьихьтин тадаракар ракьарай маса гана, багьларин тарар кудай кIарасриз элкъуьрна...

Нариман Гьажиева Самур вацIун цикай Лезгистандин чилер патал хийир къачунин вичин махсус план туькIуьрнавай. Ана неинки яд Самурдин дагьларин гирвейрилай Кьурагь дередиз, анай Хивдиз, Сулейман-Стальский, Табасаран, Дербент районриз акъудиз хьунин шартIар ва мумкинвилер къалурнавай, гьа са чIавуз вацIал са шумуд гъвечIи ГЭС-ни эцигиз жедайди къалурнавай. Гьайиф хьи, “перестройщикриз” и планарни кьилиз акъудун серф яз акунач. Агакьнач абурун акьул а кьакьанвилив...

Гьиссерин севт

Гьажиев Нариман заз еке мугьманперес, дустарал рикI алай кас, иллаки яратмишдай инсанрал ашукьди яз гзаф мярекатра акуна. Агъцегьрин 2500 йисан юбилей-гурлу сувар кьиле тухун, хейлин маса суваррал (Цуькверин, Чубанрин, Аскеррин дидейрин, Багьманчийрин йикъар ва икI мадни) чан гъун адан тIварцIихъ галаз артух алакъалу я.

Нариман Гьажиевича чIехи лирик Шихнесир Къафлановаз, сатирик Жамидиназ, ахцегьви вири гьикаятчийризни шаирриз, культурадин хиле кIвалахзавай вири женгчийриз лап рикIивай гьуьрметдай. Хейлин ксарал лайихлу тIвararни атана: Жамал Шефиев, Ашукь Ширин, Рубаба-Ханум Къурбанова, Цуьквера Мамедова, Эмирбег Эмирбегов, Эслихан Агъаева, Гьемдуллагь Бабаев, Гьасанагьа Мурсалов, Алуван Шагьэмирова, мад ва мад илгьамлу ксар - перванаяр зи рикIел къвезва.

Нариман Самуров чIалан рекьяйни халисан арифдар я. Ада лезги къадим хейлин гафарин тарихар ахтармишна, дуьздал акъудна. Лугьун бес я, Египетдин феръанвандин руш Нефертити масад ваъ, къадим лезгийрин тайифайрикай, и тIварни лезги чIалан “Михьи нефес” мана тирди тестикьарна. Нефер тIвар алай гадаярни рушар чахъ гилани ава...

* * *

Къе вичин 80 йисан юбилей къейдзавайла, чи дустунин ва амадагдин кефияр са акьван хъсанзавач лугьузва. Амма чаз Прометеян руьгь квай хцин 90, 100 йисан юбилеярни къейддай мумкинвал хьана кIанзава.

Къелемдаш я, къагьриман я,
Яр-дуст акун эрзиман я,
Гьар келима са дарман я,
ТIвар Самуров Нариман я.
Гьикьван къешенг цIарар ава!
КIелез хивен нурар ава!
Шарвилид шив, пурар ава!
Душман тергдай турар ава!..
Сагърай чи хва - Ватанперес!
Ахлакьдин дагъ - Вижданперес!

Ви баркаллу юбилей тебрикзавай “Лезги газетдин” редакциядин коллектив.

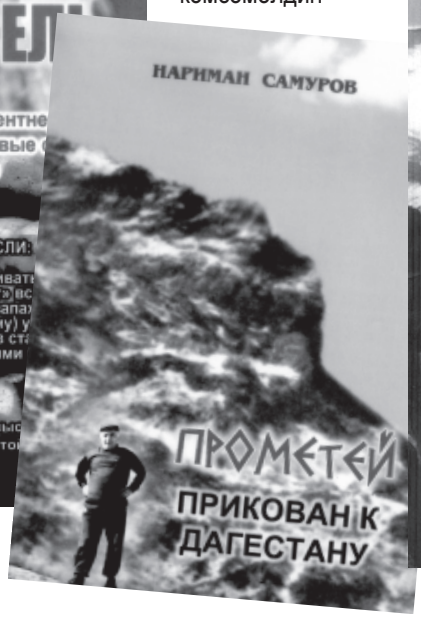

Абдул Фетягьан - 70 йис

Умуддикай кьуна даях...

Мердали ЖАЛИЛОВ

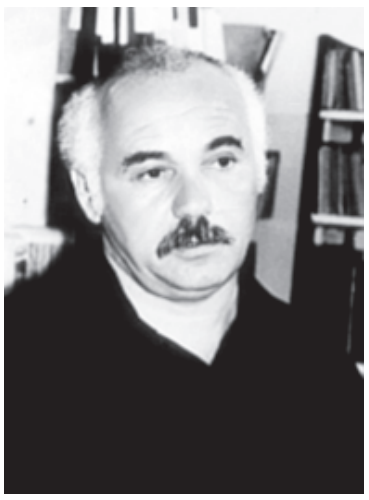

Вичел чан аламайтIа, 70 йисан юбилей чна санал къейддай. Амма кьисметди и месэла масакIа гьялна. Шаир, гьикаятчи, публицист, литературадин критик, фольклорист, хъсан редактор ва дуст, чIехи хизандин кьил…**Абдулфетягь Мегьамедович ФАТАХОВАН** хатI гьакьван жуьреба-жуьре терефринди тир. Ада тунвай ирс екеди, несилри рикIел хуьдайди я: "Хиялрин зул", "Ракъинин хъен", "Вацран пешер", "Зи экуь гъам", "Къуншияр" - адан хсуси эсеррин ктабар... Ибурал ада майдандиз ахкъудай "Шарвили" эпосдин вариант, алатай асиррин шаиррин (Куьре Мелик, Миграгь Къемер, Рухун Али, Кьуьчхуьр Саид, ЧIилихъ Абдулгьамид ва мсб.) ирс, халкьдин махар, мисалар, лезги писателрикай кхьенвай эсерлу къемедаяр ва маса затIарни алава жезва.

"Кард", "Самур" журналрин, хейлин йисара Дагучпедгиздин, гуьгъуьнлай Дагъустандин педагогикадин институтдин издательстводин редактор яз, ада туькIуьрай кьван учебникрини программайри, куьмекчи кIватIалри генани еке ирс тешкилзава. Абурукай чи мектебра муаллимринни аялрин гъилера надир шейэр хьанва.

Ада лезги чIалаз урус ва дуьньядин маса чIаларай А.С.Пушкинан, В.Шекспиран, А.Чехован, хейлин маса авторрин эсерар таржума авуна. Аялар патал кхьей эсеррикай яцIу ктабар ийиз жедай…

Литературадинни культурадин рекье адан агалкьунар «РД-дин культурадин лайихлу работник» лагьай гьуьрметдин тIвар гуналди къейдна... Низ чида, мад гьихьтин кукIушрихъ ам фидайтIа.

Идалайни артух, Абдул Фетягь гзаф намуслу, гъейратлу, маса кас-диз гьуьрмет ийиз, куьмек гуз, дуьз меслят къалуриз алахъдай касни тир. Вири крар туна, ам эбеди дуьньдиз хъфена. 2012-йисуз.

60 йисан юбилей къейддайла, за адакай "Имидал атай хтул" кьил гана, очерк кхьенай. Лезгийрин советрин литературадин классик Алибег Фатахован стхадин хва, дугъриданни, гьа имидин бажарагьдикай ва кьисметдикайни пай гайиди тир. Жуьреба-жуьре йисара, гьалара, шартIара арадал атанвай кьисметар. Акьван еке бажарагьдин иесидин - Алибег Фатахован гъавурда акьадайбур лап тIимил хьана. Гъавурда акьурбурни адал пехил тир. Гьа пехилвили адан кьилни тIуьна. Амма шаирдин бажарагьди къени чи руьгь хкажзава. Вичин пашманвал, девирдин туькьуьлвал, кьуьруькар ада ялавлу цIарарали куз хьанай:

Ягъ! Ягъ! Ягъ!
Яда чна уьтквем!
Къизмиш хьурай,
Курай,
Куз-куз
Гьавайриз чукIурай
Хкатдай гьар са
ЦIелхем!..

Кубутвални савадсузвал, рикIерин пехилвални туькьуьлвал ядай цIарар вири девирра чаз герек я.

Абдул Фетягьа и адет цIийи девирда вичин тегьерда давамарна:

Заз чида, дуст, закай пачагь,
я са шагьни тежерди,
Гъетрени заз къалурзава рехъ
тайинсуз сефердиз,
Умуддикай кьуна даях,
рикIи ялиз мураддихъ,
Экв язава кьисметди зи руьгь
къекъвезвай тегьердиз.

"Зи экуь гъам" ктабдин ачухун яз ганвай и кьуд цIарцIе шаирдин гъамни умуд, кьадар-кьисмет, бягьсни баришугъвал гьихьтинбур ятIа саки санал ала.

Вичин имидилай тафаватлу яз, шаир Абдул Фетягьа ялав кваз, тIурфандин къирмажди хьиз язавач кубутвални алчахвал. Ам яшарин жигьетдайни масад я. Фагьум-фикир гзаф я. Аставилелди кIвалахзава. Умуддин экв хвена, къекъвезвай руьгъдиз рекьер ачухзава. Абурун кьведан рехъни сад я. Бедбахтвилеринни татугайвилерин, мичIеринни хъенрин, къаяринни саврухрин юкьвай физва. Виликни тайинсузвал ква. Им бес шаир гъамлу ийидай себеб тушни?

Инал чаз чи алатай асиррин классикрин кьадар-кьисметдикайни: вилерин экуьникай магьрумай Кьуьчхуьр Саидан, вич гьакьван кIанз, амма вилиз тухвал тагай фана дуьньядин къурбанд хьайи Етим Эминан

("Фана дуьнья, вуна гьей,
Куда рикIер шумудан?") гьакъиндайни хейлин делилар чир жезва.

Лап вафалу дустариз душманар лагь лугьуз, гьибетрин гьалкъада тур СтIал Сулейманан ва маса ксарин рекьерни веревирд хъийидай мумкинвални жезва. Аквазва хьи, гьакъикъи шаиррин, чеб датIана гьахъвал хуьнин цIарцIел хьайи женгчийрин рехъ бахтлуди, къулайди хьайиди туш. Амма гьа бахтсузвиляй абуруз чпин кьисметдин чIехивал аквазвай.

Абдул Фетягьавни агакьнавайди гьа ирс туш лугьуз жедач. Ингье Етим Эминан руьгьдиз бахшна кхьенвай ширрин кIунчIуна ихьтин цIарарни ава:

КIанда заз вун, Эминан чIал,
Нефес хура дар тир чIавуз.
Сухван тIалда акьур хьиз кьал,
Чил-цав жуваз пар тир чIавуз.

КIанда заз вун, Эминан чIал,
РикIин тIалар акъадариз.
Гъамлу гьиссдай ацIуриз кIвал,
Ирин хурай авадариз...

(ТIвар кьунвай ктабдин 102-чин)

Гъеле 1976-йисуз кхьенвай и шиирдай Абдул Фетягьа вичи хкянавайди залан пар, четин рехъ тирди аннамишзавайди аквазва. И рехъ ада хушуналди, вичин рикIин эмирдалди хкянава. Гьавиляй шаирни адакай тIебиатди вичи пай ганвайди хьана. И карни чаз адан, Етим Эминаз хьиз, вичин ими Алибег Фатаховаз, Куьре Меликаз, СтIал Саядаз ва гзаф масабуруз бахшна кхьенвай ширрин кIунчIарай, хайи чIалаз ва чилиз бахшнавай манийрай, "КIири Буба", "Саидан экв", "Девир накъвада" ва маса поэмайрай, муьгьуьббатдин ширинвилизни туькьуьлвилиз бахшнавай адан лирикадин эсеррай хъсандиз чир жезва.

Кьве пай хьанвай ватандинни и чилерал алай халкьдин кьисметдини, къвердавай хирде жезвай хайи чIалан гьалдини, къуллугъдани пулда вил туна чпи-чеб маса гузвай тапан дустарини, вафасузвал къалурзавай кIанидани, кьатI хьайи хтар хьиз, гьарма саниз акъатзавай кур веледрини,санлай вири дуьньядин бедвилерини шаирдин рикIе хразвай гъамарин чилер гзаф я. Адан рикIи гьа гъамарай экъечIиз ялварзава.

Ватанда зи - Лезгистанда
Кьве стха чун хьана чара.
Са пад я хъен - гьа са танда,
Квадарнавай кьадар, чара…

Кьве стха чун - беден гьа са,
АтIанвай кьве патал емиш.
Эхь, девирдин я им кьиса,
Авай вичихъ чIулав нехиш…

("Зи экуь гъам", 28-чин).

* * *

Вири квахьна квахьна завай -
Чуьллер, вацIар, тамарни,
Къарниярни, физвай цавай,
Булахарни, кIамарни…

Амач вун, хуьр, гуьзел, хайи,
Эверринни хабаррин.
АкI я, вилик кIвалер къайи
Ква махарин, тапаррин.

Масабур я никIер, гъурар,
Цуьквед таран тIурарни.
Гуьгьуьл, кутур жувак гурар,
Ахку аби нурарни…

("Зи экуь гъам", 68-чин).

Чи квахьнавай хуьреринни убайрин, дибдай акъатнавай багъларинни чIурарин, баябанлухриз элкъвенвай никIерин гьайиф ни чIугвазвач?.. Шаирдин рикIе авай тIал чи виридан тIал тушни?

Вичин вири эсерра, чна винидихъ къейднавайвал, формадин жигьетдайни авторди лезги шииратдин гьам къадим жуьреяр, гьам гила ишлемишиз гатIуннавайбурни манадив кьадайвал устадвилин вини дережайриз акъудна. Шиирар - 7, 8, 10, 11, 13 гьижадикай ибарат яз, кьуд цIарцIин, кьве цIарцIин, муьжуьд цIарцIин, цIикьвед цIарцIин, гьадалайни гзаф цIарарин бур. Абур везиндин жигьетдайни авазлу ва цIалцIам я. Гьавиляй хейлин чIалар къе маниярз чи сегьнейрални межлисрал тикраз зава. Им шаирдин халкьлувилин асул шагьидвал я.

Зи лезги чIал, захъ авай
са багьади,
Чуьхуьзва за жуван руьгь
ви нурара.
Дидедин мез, играмиди, алади,
Тухузвайди уьмуьрдин
зун гурарай.

Эминанни Сулейманан саз я вун,
Лезги чилин абурни я, наз я вун.
Зи чан, намус, гьерекат я
лезги чIал.
Мярекат я, берекат я лезги чIал,
Дегьзаманрин суьрет я вун,
лезги чIал,
Зи илгьамдин девлет я вун,
лезги чIал...

("Зи экуь гъам", 347-чин).

Икьван кIанивал, играмивал къалурзавай чIалар шаирди вичин имидилай гуьгъуьниз чи халкьдиз эбеди яз вафалувал къалурзавай, хуьзвай ирс тушни бес!

Абдул ФЕТЯГЬ

* * *

Жуваз течиз, кьунва за цIвел
Ранг янавай гимишдин.
ЦIийи уьмуьр - цIийи эвел -
Бегьер я гьи емишдин?!

Яраб кьулухъ галама вуч?
Заманадин гиширар...
Абур вири жеда, кас, пуч,
Къенин зегьер хъчирай.

Жезвач элкъвез - кIан туш акваз
Рехъ атIузвай тахайди.
ЦIийи йикъа, зи рикI жакьваз,
Хкудзава тахъвайди.

АкьалтIда мус ягъун, кьиникь,
Сад муькуьдан шехьун
кьилихъ?!

2008

* * *

Хкахьзава муьгьуьббат зи,
Цук хьиз атIай, кьуразва.
Хура авай мусибат зи
Анжах жуваз аквазва.

Хкахьзава, гъед хьиз цава,
Какахьзава гьуьмерик.
Гьиссери, гваз маса гьава,
Югъ къалуриз вилериз,

Алцумзава рекьер фейи -
Муьгьуьббатдин мензилар.
АкI я, гьина ятIа хвейи
Ахгакьда зал къизилар...

Къизилдин ви кIелиз ктаб,
Уьмуьр, на заз гузва азаб.

1998

* * *

Гьатна рикIе вун, амач захъ
кфун.
Аламат я им - гьинай я и гьисс?!
Йикъан гьалар зи мумкин туш
такун -
Виринрай абур жезва заз хкис.

АскIан цаварни хъхьанва
кьакьан,
Тарарини кваз дегишна нефес.
Квахьна мецин гьал, азар хьиз
такIан,
Гафарик таза ахкатна гьевес.

Аквадалди вун, квачир жал
зак чан?!
Ашкъидин гурлу акьунва за
цIай.
МуьтIуьгъ тежер зун къе хьанва
ваз кван,
Руьгьди гузва лув, акъатна
кьацIай.

Къвезмай йикъара гьикI хьуй
зи тегьер,
"Ваъ" гафунив на гайитIа
зегьер?!

* * *

Ахъа хьанва цуьк:
чIехи хьанва пеш.
Абурув къени, яр, ви хъвер гума.
А хъвердин зунни къужахда
ама.
Хъфизва гатфар - зун мад жезва
геж.

Гатазва далдам, рахазва
чIагъан...
Накь хьиз, варцел ви къалин я
кьуьлер.
Вун аквазвай зи туьхуьзва
вилер:
Къакъатайди чун, де лагь,
гьикI ягъан?!

Амач хура рикI, гьиссзамач
за жув.
Белки, хкахьна дуьньядал
заз экв?
Марфадик квай зун, са тар хьиз,
я тек.
Япа, макьам ваъ, гьатна такIан
къув...

Ягъамир захъ вун, жуван хуьх
гатфар,
ЦIийиз хквез, заз гузвай и
гафар.

* * *

Акьван, акьван гуьруьшар,
Галачир са гьахъ,
Амач, ама хъуьруьшар,
РикIни хьанач вахъ.

Гатфарив гвай чил къацу
Кьур хьиз живеди,
Зун къайгъуда ава цIун,
Парцик деведин.

Гьатай чанда къайи зуз
Тежез акъудиз,
Ацукьда, ви гафар куз,
Элкъвей агъудиз.

Гвачир са кIус цIай-ялав,
Тагудай са экв,
Ацукьда, эхь, зун къулав,
Хиялар гваз тек.

* * *

Ингье вунни, ингье зунни -
Жагъура вахт квадарай!
Шумуд сефер рикI къазуниз,
Хьана сагъ - на гадарай!

Шумуд сефер хиял-хиял
Туьхвена, къвез, агатиз,
РикI - гагь гата, гагьни къаял
Алаз, хурай акъатиз!

Амач, амач, фена йисар,
ЦIелхемар хьиз, алатна.
Живедин чаз гъана яшар,
Уьмуьрдин пай галатна.

А йисарин ама эквер,
Хкьадай чи рикIери.
Экуьна ви ама чин, хъвер,
Багъишай заз рекьери.

А рекьерал къвана марфар,
Къвана пешер зуларин.
ХчIалзава за къе гафар
Ширин мецин чIаларин.

Вилик ква ви вири-вири,
Гьатна шумуд ктабда:
Хъуьрей вилер, нагъвни ири
Гваз, рикI аваз азабда.

1998

* * *

- Мусурманди кIандач "хъвана",
Амайбуру, эхь, хъурай! -
Лугьузва са касди. - Къана
Чав гвайди, лагь, гьикI турай?!

Акваз-акваз луьркьна са-сад,
Гьатна михьиз къуватда:
- Мусурманвал кар я азад.
Хъвайиди, эхь, алатда!

Къатканва кас серин тарак...
Хашпересар аквазва...
Яргъи хьанва къвалав цIарак,
Тум ксайдак хкIазва.

Ахварик ква мадни са вад,
Сад чантайра къекъвезва.
"Кьил тIазва зи - кIандай
са "кьатI"! -
Пехъ хьиз, тарал элкъвезва.

Ахварзава кIвалахдини,
Дергесрини кьуькери.
Югъ я пара дамахдинди, -
Гуьне чалдай къветери.

Зунни гьуьл

(Зарафат)

Гьуьлуьн зурба уьлквед
Зун ава са луьтквед.
КIуь циз кIвачер авудна,
Адав за жув агудна.
КIан хьана нез лепедиз
Зун, са гъвечIи пепе хьиз.
Каф кIвачивди атIана,
Адаз за икI лагьана:
- Недайбур зун ава мад,
Вун я руфун чIехи сад.
Неъ, эгер тух тахьайтIа,
Хъине сад мад, жагъайтIа!
Килигмир гьакI, алатна
Хъвач, таярихъ ахгалтна!
Ван хьана зи, хъуьрена,
Гьуьл ракъиник куькIвена.

1979

Къанундин ва ихтияррин къаравулда

Жасмина САИДОВА

Эхиримжи йисара Дагъустандин экономика патал важиблу рекьерикай сад республика туристар, сиягьатчияр патал къулай макандиз элкъуьрун тирдакай гзаф лугьузва. И кар патал махсус программаяр, проектар кардик кутунва. Гьа са вахтунда и гьакIни экономикадин амай вири хилер виликди тухун патал виридалайни важиблу терефрикай сад транспортдин къулайвал, санай-масаниз рекье гьатзавай инсанрин хатасузвал, абурун законлу ихтиярар хуьн таьминарун я. Республика шегьре ва ракьун рекьерин, гьавадин, гьуьлуьн транспортдин важиблу гьалкъа тирди фикирда кьурла, и месэладин важиблувал кьетIенди тирди кьатIуз жеда.

Дагъустандин мулкунал и хиле къанункъайда хуьн таьминарунал Махачкъаладин транспортдин прокуратура машгъул я. И къуллугъдин тарихдикай ва къенин йикъакай суьгьбет авун чна Кьиблепатан транспортдин прокуратурадик акатзавай **Махачкъаладин транспортдин прокурор МЕДЕЕВ Меде Рафидиновичавай** тIалабна.

▪ Махачкъаладин транспортдин прокуратура мус арадал атана ва адан векилвилер гьихьтинбур я?

- Махачкъаладин транспортдин прокуратура 1977-йисуз тешкилнай. А чIавалай инихъ алатнавай вири девирда транспортдин прокуратурадин къуллугъчийри ракьун рекьин, церин ва гьавадин транспортдин, гьакIни таможнядин хилера закондин истемишунар кьилиз акъудунал гуьзчивалзава.

Гьар жуьре вахтара прокуратура Кеферпатан Кавказдин транспортдин прокуратурадин ва Дагъустан Республикадин прокуратурадин къурулушдик хьанай. 2007-йисалай инихъ ам РФ-дин Кьиблепатан транспортдин прокуратурадик ква.

Вич тешкилайдалай инихъ алатнавай 42 йисан девирда Махачкъаладин транспортдин прокуратурадин руководителар са шумуд сеферда дегиш хьана - абур вири чпин къуллугъ лайихлудаказ кьиле тухузвай пешекарар тир.

Сифте нубатда, гьелбетда, транспортдин сад лагьай прокурор Гатина Зульфа Нуруловнадин тIвар кьуна кIанда. Адан регьбервилик кваз Махачкъаладин транспортдин прокуратура анжах транспортда къанунар кьилиз акъудунал машгъул къурулушдиз элкъвена. 1981-йисалай 2006-йисалди идарадин кьиле М.Г.Цыганков, М.С.Остапенко, Л.А.Дюльгяров, М.А.Мусаев хьана. Гуьгъуьнлай алатай 8 йисан вахтунда прокурордин везифаяр Россиядин Федерациядин прокуратурадин гьуьрметлу къуллугъчи А.А.Исрафилова тамамарна.

Алай вахтунда прокуратуради Дагъустан Республикадин мулкунал ракьун рекьин, церин ва гьавадин транспортда, Дагъустандин таможняда ва адан къурулушдик акатзавай подразделенийра кIвалахзавай карханайри къанундин истемишунар кьилиз акъудунал гуьзчивалзава. Ихьтин карханайрик, месела, "Росгранстрой" ФГКУ-дин Кеферпатан Кавказдин управление, "Росморпорт" ФГУП-дин Махачкъаладин филиал, санлай къачурла, 60-далай артух карханаяр ва тешкилатар акатзава.

▪ Алай йисуз прокуратуради гьихьтин кIвалах кьиле тухванва ва гьихьтин терефар кар алайбур я?

- Идалай виликан йисара хьиз, 2018-йисузни чи кIвалахда кар алай месэлаяр транспортдин хатасузвилин гьакъиндай законодательстводал амал авуниз ва агьалияр терроризмдикай хуьниз, гьуьлелай, гьавадай ва ракьун рекьин транспортда аваз санай - масаниз финин хатасузвилиз, таможнядин хиле законар кьилиз акъудуниз, Россиядин Федерациядин мулкунал чпиз талукь яз къадагъаяр ва сергьятвилер кардик кутунвай хуьруьн майишатдин суьрсет, хаммал ва маса затIар законсуздаказ гъунин вилик пад кьуниз, агьалияр патал конституцияди тайинарнавай ихтиярар уголовный судопроизводствода хуьнал гуьзчивал авуниз талукьбур я.

Къейдна кIанда хьи, алатай йисав гекъигайла, алай йисуз прокуратуради кьабулай серенжемрин нетижада къайда чIурунал эхир эцигай ва я и кар авун патал активнидаказ кIвалах кьиле тухузвай дуьшуьшрин кьадар артух хьанва. Тахсиркарар жавабдарвилиз чIугунва. Месела, гуьзчивилик квай тешкилатрин ва карханайрин руководителрив рехъ ганвай тахсиркарвилер арадай акъудун патал 100 представление агакьарнава, абурай кьил акъудунин нетижада 100-лай гзаф къуллугъчияр низамдин, 120 къуллугъчи ва кархана административный рекьяй жавабдарвилиз чIугунва, судриз къанунсузвилер арадай акъудуниз мажбурзавай 20-далай гзаф чарар рекье тунва.

Тежрибади къалурзавайвал, чи кIвалахдин ва транспортдин объектрал хатасузвал таьминарунин жигьетдай вилик эцигнавай месэлаяр гьялунин нетижалувал къайдаяр хуьдай ва гуьзчивалдай органрихъ, гьакIни регионди транспортдин хиле кIвалахзавай субъектрихъ галаз сих алакъаяр тайинарунилай аслу я. И жигьетдай прокуратуради тамамарзавай алакъалувилин ролдилай къайдаяр хуьдайбурун ва паталай желбнавай къуватрин туькIвей кIвалах аслу я, кьилди къачуртIа - транспортдин объектар терроривилин гьужумдикай хуьнин карда. Къейдна кIанда хьи, чна саналди кьабулай серенжемрин нетижада транспортдин объектрин кIвалахдик законсуздаказ къаришмиш хьунин вилик пад кьаз, абурун хатасузвал ва дурумлу кIвалах таьминариз алакьнава.

Гьа са вахтунда гьялна кIанзавай месэлаярни авачиз туш. Ихьтинбурук РФ-дин Гьукуматдин 495-къарар къуватда гьатунихъ галаз алакъалу яз, ракьун рекьин транспортдин объектрин хатасузвал алава яз ахтармиш хъувун ва къимет гун, транспортдин хатасузвал таьминарунин планар цIийикIа туькIуьр хъувун акатзава. Кьабулнавай серенжемрин нетижада объектар терроризмдикай хуьн таьминарунин месэлайрин важиблувал "РЖД" ОАО-дин руководстводиз раижнава, нетижада и рекьяй кьиле тухузвай кIвалахдик гьерекат акатнава.

Чна набут агьалийриз яшайишдин жигьетдай къуллугъ авуниз талукь къайда чIурай дуьшуьшар винел акъудунин, абурувай транспортдин къурулушдик акатзавай объектар ишлемишиз хьун таьминарунин кIвалахни тухвана. Нетижада 7 кас ва кархана административный рекьяй жавабдарвилиз чIугунва, Дербент ва Къизляр шегьеррин ракьун рекьин вокзалрик набут ксарин къулайвал таьминарунихъ галаз алакъалу 2 иск судриз рекье туна.

Алай йисуз чна чпел къадагъаяр ва сергьятвилер эцигнавай хуьруьн майишатдин суьрсет Россиядин Федерациядин мулкунал законсуздаказ гъунин вилик пад кьунин кIвалахни давамарна. И жигьетдай Дагъустандин таможнядихъ ва "Россельхознадзордин" Дагъустан Республикада авай управленидихъ галаз санал арадал гъанвай махсус дестедин сергьятра аваз 3 тонндилай артух "санкцийрин суьрсет" винел акъуднава ва тергнава, тахсиркарар жерме авунва.

▪ И мукьвара чаз Махачкъала шегьердин сергьятра, ракьун рекьелай элячIдайла поезддик акатун себеб яз, кьве дишегьли чандивай хьайи дуьшуьшрикай хабар агакьнай. Ихьтин бедбахтвилер тикрар тахьун патал гьихьтин кIвалах кьиле тухузва?

- Ихьтин дуьшуьшар пайда хьунихъ, гьа гьисабдай яз, алай йисуз чпин яшар тамам тахьанвай 4 касдиз хасаратвилер гунихъ галаз алакъалу яз, чна Махачкъаладин ракьун рекьин станцийрин кIвалах тешкилунин центрада, гьакIни Махачкъаладин ва Къизлярдин рекьерин дистанцийрал талукь тир ахтармишунар кьиле тухванва. И тешкилатра агьалияр, гьа жергедай яз чпин яшар тамам тахьанвай жегьилар ракьун рекьин объектрин патав чеб гьикI тухун лазим ятIа, гьихьтин къайдайрал амал авуна кIандатIа, гьадан гьакъиндай гъавурда тунин кIвалах зайифди хьунихъ галаз алакъалу яз, СКЖД-дин Махачкъаладин территориальный управленидин начальникдин заместителдив талукь тир представление агакьарнава, ам кьабулни авунва. Алай вахтунда винидихъ лагьай хьтин дуьшуьшар тикрар тахьун патал махсус план туькIуьрнава, агьалийриз хасаратвилер тахьун патал алава серенжемар кьабулзава, гьа жергедай яз чкадин самоуправленидин органрихъ, МВД-дин Махачкъаладин транспортдин управленидихъ галаз санал. СМИ-дин такьатрин куьмекдалди агьалияр гъавурда тунин кIвалах кьиле тухузва.

Идалайни гъейри, прокуратурадин къуллугъчийри Махачкъаладин ракьун рекьин патарив гвай образованидин идарайра кIелзавай аялрихъ галаз санал "Ракьун рехъ - виниз тир хаталувал авай чка" темадай тарсар тухузва, аялар ракьун рекьин объектрин патав вуч авун лазим ятIа, гьадан гъавурда твазва, ракьун рекьелай анжах и кар патал махсусдаказ туькIуьрнавай чкайрилай элячIна кIанзавайди чирзава, гьерекатдик квай поездрин патав къугъунар авун ва вагонрин кьилел акьахун хаталу тирдакай - ана алакъадин симер токдин лап виниз тир напряженидик квайбур я - лугьузва, и месэлайриз талукь видеороликар къалурзава. Шегьердин сергьятра агьалияр гзафни-гзаф элячIзавай чкайрал, месела, винидихъ лагьанвай бедбахтвилин дуьшуьшар арадал атай чкадал хиялрик кваз физвай касдин гьерекатдиз манийвалдай тадаракар туькIуьрнава.

▪ Квез агьалийрин патай арзаяр гьикьван къвезва ва абур гьихьтин месэлайрихъ галаз алакъалубур я?

- Агьалийрилай къвезвай арзайриз килигун прокуратурадин кIвалахда кар алай терефрикай сад я. 2018-йисуз чав агакьнавай арзайрин кьадар, идалай вилик квай йисарив гекъигайла, саки 20 процентдин артух хьанва. ЦIинин йисан алатнавай вахтунда прокуратурадиз агьалийрилай, кьилди къачуртIа, 120-далай виниз арзаяр атанва ва абуруз тайинарнавай къайдада килигнава. 16 арзадиз талукь яз, агьалийри гъанвай себебар бине авайбур яз гьисабнава, абурун истемишунар кьилиз акъуднава, прокуратуради кьабулнавай серенжемрин нетижада абурун чIурнавай ихтиярар гуьнгуьна хутунва. 22 арзадиз талукь яз гъавурда тунин кIвалах тухванва. Адет яз, агьалийрин арзаяр зегьметдин, таможнядин, чилерин законодательствояр чIурунихъ, силисчийрин ва дознавателрин гьерекатрихъ ва я абуру лазим гьерекатар тавунихъ, государстводин къуллугъдин гьакъиндай законодательство чIурунихъ ва ришветбазвилиз акси хьунихъ галаз алакъалу я.

Месела, М.Г.Муслимован арзадин бинедаллаз Дагъустандин таможняда авур ахтармишунин нетижада РД-дин таможнядин начальникдин заместителдин ва и таможнядин гьахъ-гьисабдинни регистрациядин отделенидин кар алай инспектор тир адан уьмуьрдин юлдашдин арада авай алакъади абурун къуллугъдин везифаяр лазим къайдада тамамаруниз чIуру патахъай таъсир авун мумкин тирди тайинарнава. Арзадиз талукь яз кIвалах тухудайла, чна Дагъустандин таможнядин начальникдив къайдасузвал арадай акъудун патал представление агакьарна, нетижада адан заместителдин уьмуьрдин юлдаш таможнядин органда кIвалахдилай алуднава.

Агьалийривай прокуратурадиз, графикдин бинедаллаз, гьар юкъуз къвез жезва. Идалайни гъейри, чна агьалияр Махачкъаладин ракьун рекьин вокзалдин ва Махачкъаладин аэропортунин дараматра кьабулзава. Ракьун рекьин, церин ва гьавадин транспортдин, Дагъустандин таможнядин ва Россиядин МВД-дин Махачкъаладин линейный управленидин карханайрин къуллугъчийри чпин ихтиярар ва интересар чIурнавай агьалийривай лазим тир куьмек жагъурун патал прокуратурадиз атайтIа жеда.

▪ Прокуратурадин ветеранрихъ ва пенсиядиз экъечIнавай пешекаррихъ галаз алакъа хуьзвани?

- Гьелбетда, хуьзва. Прокуратура патал цIийи пешекарар гьазурун, и пешедин сирер несилрилай несилрал агакьарун патал чна ветеранрихъ ва пенсионеррихъ галаз гуьруьшар тешкилзава. Инал заз З.М.Кельбиханован, Х.И.Гьасанован, А.Г.Даудован, гьакIни М.А.Мусаеван,А.А.Исрапилован тIварар кьаз кIанзава.

ЧIехи несилдин пешекарар чна жегьил къуллугъчияр тербияламишунихъ, тежриба агакьарунихъ, кIвалахдин пешекарвал хкажунихъ галаз алакъалу мярекатриз желбзава. Ветеранри чпини и кIвалахда гьевеслудаказ иштиракзава.

МЕДЕЕВ Меде Рафидинович 1979-йисан 4-майдиз Махачкъала шегьерда дидедиз хьана. 1995-йисуз ада Дербент шегьердин 12-нумрадин школа, 2000-йисуз ДГУ-дин юридический факультет лап хъсан къиметар аваз акьалтIарна.

Прокуратурадин органра кIвалах Меде Рафидиновича 2000-йисан 5-апрелдиз башламишна - а чIавуз ам Дербент райондин прокурордин куьмекчивиле тайинарнай. 2002-йисан 18-мартдилай жегьил пешекардикай Дербент шегьердин прокурордин куьмекчи хьана.

Гьа и йисан сентябрдилай ада Дагъустан Республикадин прокуратурадин силисдал, тахсиркарвилер винел акъудун патал виликамаз тухузвай кIвалахдал (дознание) ва тади гьалда гел жагъурунин серенжемрал гуьзчивалдай отделдин прокурордин везифаяр тамамарун давамарна, са йисалай артух вахт алатайла, адакай къенепатан крарин органрин ва юстициядин процессуальный кIвалахдал гуьзчивалдай отделдин прокурор хьана.

2004-йисан декабрдилай ам Дагъустан Республикадин прокуратурадин Махачкъаладин транспортдин прокурордин заместителдин къуллугъдал тайинарна. 2007-2015-йисара лагьайтIа, РФ-дин Кьиблепатан транспортдин прокуратурадин Махачкъаладин транспортдин прокурордин заместитель хьана.

Россиядин Федерациядин Генеральный прокурордин къарардалди, 2015-йисан 19-майдилай Меде Рафидиновича РФ-дин Кьиблепатан транспортдин прокуратурадин Махачкъаладин транспортдин прокурордин везифаяр тамамарзава.

Инал къейд ийин, 2006-йисуз М.Медеева РФ-дин Президентдин патав гвай государстводин къуллугъдин Россиядин Академияда юридический илимрин кандидатвилин дережа къачун патал диссертация агалкьунралди хвена.

Меде Медеева пешекарвилин дережа РФ-дин Генеральный прокурордин, РД-дин прокурордин ва Кьиблепатан транспортдин прокурордин къарарралди къейднава. 2010-йисуз ам "Къанундиз вафалу хьунай" 3-дережадин медалдиз, 2018-йисуз къиметлу пишкешдиз - махсус сятиниз лайихлу хьана.

Хизанда кьве аял тербияламиш жезва.

НекIедин железадин ракдихъ галаз женг чIугвадай варз

“Зун сагълам яни?”

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Гъа ихьтин лишандик кваз республикадин меркезда, “Барбареско” ресторандин чIехи залда, алатай гьяд юкъуз Махачкъаладин маммологиядин “L7” центради кьиле тухвай мярекатдин макьсад дишегьлийриз, кичIе тахьана, вахтунда чпин сагъламвилин къайгъуда хьуниз эвер гун тир. Мярекатдиз жуьреба-жуьре яшара авай дишегьлийриз эвернавай. Ам ачухай ва кьиле тухвай акушер-гинеколог, медицинадин илимрин кандидат Ирайсат ВАГЬАБОВАДИ онкологиядикай датIана лугьунин лазимвал авайди къейдна. ГьикI хьи, гьикьван инсан гъавурда хьайитIа, гьакьван фад ва вахтунда азардин вилик пад кьазни алакьда.

- Дугъриданни, чна бубайрин мисалда лагьанвайвал, гзаф вахтара кикевди ахъайдай тIвал сараралди ахъайзава. Эхь, дугъриданни, къенин юкъуз дишегьлияр гзаф юзун-гьерекатдик ква. Анжах азарлу хьайила, чна къуватар чун хуьнихъ элкъуьрзава. АкI тахьун лазим я. Чна гьар сада - хизандин къул хуьзвайбуру - жуван сагъламвилизни вахтунда, кар-кардай фидалди фикир гана кIанда. Чи сагъламвилелай вири хизандин гьални аслу жезва эхир. Эхь, сагъламвал еке девлет я. Ша чун адав къадирлувилелди эгечIин! - эвер гана ада.

Мярекатдал рахай репродукциядин органрин онкология авай дишегьлийриз куьмек гудай дестедин волонтёр, ракдин азардин къармахрай акъатнавайбурукай сад тир **Мадина ЖАБАЕВАДИ** виридан вилерал накъвар гъана. Ам вич духтур я.

- Заз чIуру азар авайди 2016-йисуз малум хьана. Маммологиядин “L7” центрадин коллективди зун тек яз тунач. За фикирна: зун кIеве гьатайла, куьмекдин гъил яргъи авурвиляй, зани, гьа зун хьайи гьалда авай ксариз куьмек гун лазим я. Рак азар авайбуруз неинки хизандин, духтуррин, гьакIни чеб авай гьалда хьайи ксарин куьмекни герек жезва. ИкI, абур сагъ хьанвайди акурла, абурук руьгь акатзава. Гьавиляй за Москвада махсус курсара гьазурвал къачунва. Зун волонтёррин центр ачухиз, куьмек кIанзавай гьар садаз куьмек гуз гьазур я, - къейдна Мадинади.

Эхирдай мярекатдин тешкилатчийри 2015-йисалай инихъ республикада “Жегьре рангунин лент” серенжем кьиле тухуник лайихлу пай кутунай са шумуд касдив Чухсагъулдин чарар вахкана. Абурун арада Дагъустандин здравоохраненидин министерстводин дидедиз ва аялриз медицинадин куьмек тешкилунин отделдин начальник **Раиса ШАГЬСИНОВА**, “Россиядин дидеяр” общественный гьерекатдин ДРО-дин регьбер **Таиса МЕГЬАМЕДОВА**, волонтёр **Мадина ЖАБАЕВА** ва масабур авай.

Тамара Нураевади, гьар юкъуз дишегьлийрин сагъламвилин къаравулда акъвазнавай маммологиядин “L7” центради республикадин маммологрин, радиологрин Ассоциациядин ва Дагъустандин здравоохраненидин министерстводин куьмекни галаз, кьиле тухузвай “Жегьре рангунин лент” серенжемдин, гьакIни хурарин ракдин вилик пад кьунин макьсаддалди йиса садра кьванни дишегьлиди некIедин железа ахтармишунин важиблувиликай куьрелди суьгьбетна...

Гьайиф хьи, дишегьлияр рак азардикди начагъ хьунал гьалтайла, некIедин железадин онкология 1-чкадал ала. Гьаниз килигна “Жегьре рангунин лент” серенжемдин макьсад дишегьлийри чпин сагъламвилин къайгъударвал авун рикIелай ракъур тавуникай ибарат я. Медицина санал акъвазнавачIани, ада йигин еришдалди виликди еримишзаватIани, инсан кьиникьал гъизвай ракдин азардикай хуьдай ва я сагъардай дарман гьелелиг авач. Гьавиляй гьар са касди вичин бедендин сагъламвал вахтунда ахтармишунихъ, азар деринди фидалди дуьздал акъудиз хьунихъ къенин юкъуз еке метлеб ава.

Къейд авун лазим я хьи, Виридуьньяда некIедин железадихъ галаз женг чIугвадай варз яз тайинарнавай октябрдиз Дагъларин уьлкведа, гьа гьисабдай яз Махачкъаладани, 2015-йисалай инихъ и хци месэладиз, гьакIни дишегьлияр гъавурдик кутунин кIвалахдиз артух фикир гун хъсан адетдиз элкъвенва. Алай йисузни республикадин медицинадин идарайра, кьилди къачуртIа, маммологиядин “L7”, “Диде Патимат” перинатальный центрайра “Жегьре рангунин лент” лишандик кваз серенжемар тешкилнавай. Абурун сергьятра аваз хейлин дишегьлийриз, духтуррин направление гвачиз, кьилиндини, пулсуздаказ, чпин сагъламвал ахтармишдай мумкинвал хьана. ИкI, маммологиядин “L7” центрада некIедин железадин УЗИ ва маммография авур 103 дишегьлидикай 5-дан хурара дакIун (онкология), амай 80 процентдизни и ва я маса патология авайди малум хьана. Духтурри къейдзавайвал, ракдин азар акатнавайди фад малум хьайи вахтара адан вилик пад кьаз регьят я. ИкI, беденда чIуру уьзуьр пайда хьайивалди ам дуьздал акъудай 98% дуьшуьшра инсан сагъариз жезва. Виридалайни чIуру кар уьзуьр бедендиз михьиз чкIайла хабар хьун я. Ихьтин вахтара азарлу хьанвай кас азардин къармахрай акъудиз четин жезва.

Мярекатдал рахай Дагъустандин маммологрин, радиологрин Ассоциациядин президент, маммологиядин “L7” центрадин регьбер, Дагъустандин лайихлу духтур, медицинадин илимрин кандидат **Фатима ТАМАЕВАДИ** адетдинди тушир къайдада гуьруьшмиш хьунин сир ачухна:

- Чна гьар йисуз некIедин железа ахтармишуниз эвер гузвай жуьреба-жуьре серенжемар тешкилзава. Къе чун кIватI хьунин кьилин макьсадни гьа и хци месэладиз талукьди я. Ша чна гьар сада жува-жуваз “Зун сагълам яни?” суалдиз жаваб гун. Къенин чи докладчийри чаз-инсаниятдин гуьрчег ва назик паюниз-неинки чIуру уьзуьрдикай хуьн патал вилик пад кьунин серенжемрикай суьгьбетна, гьакIни азарлу хьайила руьгьдай ават тавунин важиблувал ачухарна. Къуй куьне гьар сада “Зун сагълам я” жаваб гурай. Къуй куь дидеяр, вахар, рушар патал, йиса са сеферда духтурдин патав фена, некIедин железа ахтармишун адетдиз элкъуьрай! - эвер гунин келимайралди акьалтIарна ада вичин рахунар.

Мярекатдал психологар тир **Саида АСАДУЛЛАЕВАДИ** “Возрождение женщины или обретая себя” ва **Зарема ВАГЬАБОВАДИ** “Азарлу хьайила, чна вуч гьиссзава?” темайрай авур докладрихъ дишегьлийри дикъетдивди яб акална. Маммологиядин центрадин духтур

Камалдин АГЬМЕДОВ,
Россиядин писателрин Союздин член

“Сагъ хьурай”, “сагъ чан”, “сагъвал” келимайрихъ дерин мана авайди, инсан азарлу хьайила, мадни ашкара жеда. Ихьтин чIавуз чи рикIелай вири дуьньяни алатзава, ийир-тийир квахьзава... Гьа икI, зунни, сагъсузвал себеб яз, четинвилерни гьалтна (райондай направление гвачирвиляй), Махачкъалада, республикадин кьилин больницада (ЦРБ), неврологиядин отделенида къаткурна. Пакад юкъуз чун авай 6- палатадиз (рикIел А.П.Чехован “Палата № 6” гьикая хтана) сивел хъвер алаз, юкьван буйдин, кьезил камаралди йигинвал къачуна, сагъар хъийидай духтур акъатна. Ада палатада авайбурухъ дикъетдивди яб акална, яргъалди хабарар кьуна, сагъ хъжедайдахъ инанмишарна. Духтурди вичин кIвалах намуслувилелди кьилиз акъудзавай. Гьар юкъуз палатадиз къвез, чи гьал ахтармишзавай, лазим меслятар гузвай, герек чараяр аквазвай.

Сагъламвал са бубат хьайила, за и духтурдихъ галаз санал кIвалахзавай юлдашдивай адан ери-бине чирна, палатайра авай кефсузбурукай ва, сагъ хъхьана, хъфей ксаривайни хабарар кьуна. Чир хьайивал, **ШЕРИФОВА Жанна Александровнадин** диде Нуриятани и больницада 40 йисуз кIвалахнай. Гила руша дидедин рехъ давамарзава.

Ж.Шерифовади Махачкъаладин 22-нумрадин юкьван школа классдай-классдиз вири вадар аваз, гьуьрметдин грамотайриз ва къиметлу пишкешриз лайихлу жез, кIелна. 1994-йисуз анаг къизилдин медалдалди акьалтIарна. Гьа и йисуз Дагъустандин медицинадин институтдиз гьахьна. Гьанани Жанна Александровнади вичин дерин чирвилер, дагъви рушан кьетIен къилих къалурна. Зачетрин книжкадиз анжах вадар къвез хьана. Гьа са вахтунда вузда кьиле тухузвай общественный вири мярекатрани иштиракна, илимдинни ахтармишунрин кIвалахда активвал къалурна. Башламишай гьар гьи кIвалах хьайитIани кьилиз акъудиз хьана. Студентвилин йисар акуна-такуна акъатна. Ада яру дипломдалди институтни куьтягьзава.

Хайи чилин тават

Гьеле вуздин 3-курсуна кIелзамаз, гинекологиядин отделенида медсестравиле кIвалахиз хьайи ам, 2000-йисуз вичин играми дидеди яргъал йисара зегьмет чIугур больницадиз кIвалахал кьабулзава. Яваш-яваш чирвилер практикада ишлемишзава, чIехибурувай меслятар къачузва, мад ктабар, илимдин махсус литература тупIалай ийизва. Дагъустанда ва Москвада жезвай форумра, конференцийра, “Йисан духтур” конкурсра иштиракзава. Гаф кватай чкадал лугьун кутугнава: Жанна Шерифова “РД-дин здравоохраненидин отличник”, кьилин категориядин духтур я.

Бажарагълу пешекардин кIвалахдикай ЦРБ-дин неврологиядин 2-отделенидин заведующий Мегьамедова Заира Алиевнади икI лугьузва: “Жанна Александровна лагьай гаф кьилиз акъуддай, хиве авай везифаяр намуслудаказ тамамардай, милайим, руьгь-рикI хци, чарадан тIалдикай хабар кьадай духтур я. Адаз вичин кIвалах пара кIанда, чIехи пай вахт больницада акъудзава. Ам вирибурухъ галаз хъсан рафтарвал хуьдай, лезги ягьнамус авай, вини дережадин пешекар я. За адаз екез гьуьрметзава. Ахьтинбур гзаф хьанайтIа, чи уьмуьр мадни хъсанди жедай”.

Отделенида зегьмет чIугвазвай медицинадин юкьван персоналди, гьа жигьетдай яз, Базуева Тазангуьла, Муртазалиева Патимата са сивяй хьиз лугьузва: “Жанна Александровна вичин кIвалахдиз гзаф фикир гудай, дерин чирвилер авай, вичелди инсанар микьнатIисди хьиз чIугвадай, ачух рикI авай, чарадан дердийриз яб гудай, санал кIвалахзавай юлдашрин патай еке гьуьрмет авай духтур я”.

Жанна Шерифовадин тIварцIихъ хуш келимаяр, сагъ хъхьайла, шадвилин лувар кваз, уьмуьрдин рехъ давамарзавай дагъустанвияр тир М.Расулова, Ш.Жаватова, М.Бутаева, А.Гьажиева, Н.Идрисовани эзберзава.

АЛАВА КЪЕЙД. Жанна Александровнадин ери-бине Мегьарамдхуьруьн райондай я. Буба Разаханов Александр Разахановича, инженер яз, хейлин йисара Даггостехуниверситетда кIвалахна. Диде Нурията, чна винидихъ къейднавайвал, духтур яз хейлин йисара РКБ-да зегьмет чIугуна. Уьмуьрдин юлдаш Шерифов Назим инженер-проектировщик я. Абурухъ пуд руш ава: Элвира, Милана, Наида. Элвиради школа къизилдин медалдалди акьалтIарна. Алай вахтунда Дагъустандин государстводин медицинадин академияда хъсан къиметар аваз 2-курсуна кIелзава.

Чи мурад Жанна Александровнадихъ чандин сагъвал ва хизанда мадни хушбахтлувал хьун я.

“АЙБОЛИТ”

Чир хьун хъсан я

“Айболит” газетдай гьазурайди - Надият ВЕЛИЕВА

- **Вирт** хуькуьрнавай дарчинар (корица) яш хьанвай инсанар патал гзаф хийирлу я. Ада бедендиз къуват гъизва, рикI мягькемарзава, нефес хъсанарзава.
- **Зигьин** хъсанарун патал хуьрекдихъ галаз мускатдин хехвер, сенжефил, дарчинар, кардамон, михекар, заферан ишлемишун гзаф хийирлу я.
- **Кьил тIазвайла**, памбагдин са кIус чугъундурдин мижедай кьежирна, япара, я тахьайтIа нерин хилера твада. ГьакIни пелевай редискадин миже гуьцIайтIа, кьилин тIал фад атIуда.
- **Свах тIазвайла**, памбагдин са кIус меновазиндай кьежирна, сухан винелай хъуькъвевай гуьцIайтIа, тIал фад секин жеда.

Чи макъалайрин гелеваз

Стхайрин гуьруьш

Эмираслан ШЕРИФАЛИЕВ,
культурадин отделдин редактор

“ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИЗ” “Намусдин есирда” тІвар алай макъала акъатайла, ада фикир желбдай гьар жуьредин месэлаяр арадал гьидайди за гуьзлемишнавачир. КІелзавайбурун рикІел хкин: автор **Исламудин ГЬУЬСЕЙНОВ** тир а макъалада ихтилат яргъал йисара журналист яз кІвалахай **Казим КАЗИМОВАКАЙ** физва. Исламудин Гьуьсейнова газетдиз макъала акъатайдалай гуьгъуьниз вичиз Казим халудин патав мугьман жез кІанзава лагьайлани, за и кардиз са артух фикир ганвачир. Казим халу лагьайла, им журналистикадин къайдайрихъ галаз кьанни ийизвач, амма и кардихъ вичин сирни авачиз туш. Казим халу зи чІехи буба Шерифалидин дуст, зи буба Дашдемиран насигьатчи хьайи кас я. Гьуьгъуьнлай лагьайтІа, “Лезги газетдин” редакциядиз кІвалахал атай стха хьана. Гьа югъ-къенин югъ, и стхайрикай сифте нубатда Омар муаллимди гьам хуьре, гьам шегьерда чпин са мярекатдани зун къерех авурди туш. Адалай гъейри, къе вич рагьметдиз фенвай, очеркда за вичиз “кстах стха” лагьанвай Алискера неинки са заз стхавилин, гьакІ хизандизни куьмекар ийиз хьана. Гьа икІ профессор Ризван стхадини. И агьвалат за са чІехи мярекатдал ахъайна: “И суфрадихъ зун гьакІ мугьман яз ваъ, Гьуьсейноврин хайи стха яз галайди я”. Инал заз Къурбан муаллимди ракъурай чарни кІелна. Къурбан муаллимдин веледар тир Алиагьа, Алинисеб аламатни хьанай. “Вагь, ибур бубадин хатІар я эхир”, - лагьанай. Чун, документрал асаслу яз, Гьуьсейноврин хизандикай повесть кхьидай фикирдал атана. Яргъал вегьин тавуна, и кар за кьилиз акъудна. Гзафбур гъавурда гьатдайвал, стхайрин месляттдалди за ам урус чІалални кхьена. Амма, гьайиф хьи, гьил-кьил кьадай кас тахьана, абур чапдай акъат тавуна амукьна.

сифте йикъарилай зун Казим халуди регьбервал гузвай культурадин отделда адан гуьзчивилик хьана. Им, гьелебетда, зун патал гьакъикъатдани гьам пешекарвилин, гьам инсанвилин дережаяр хкажзавай хъсан мектеб хьайидал шак алач.

ЧНА санал кІвалахай йисара Казим халуди ара-ара лугьудай: “Зун стхайрин гуьруьшдиз физва, стхайри заз эвернава”. Нубатдин сеферда мад “стхайрин гуьруьшдиз” гьазур жезвайла, Казим халуди заз суьгьбетзава: “Ваз вуч аватІа чидани, Эмираслан? Журналиствилин пеше пара итижлуди, вири пешейрин диде я. Дидедиз вичин гьар са веледдикай вири чир хьун герек тегьерда, журналистдизни вири пешейрикай хабар хьана кІанда. ТахьайтІа, адаз кІвалахиз четин жеда. Гьеле журналист жедалди вилик за “Октябрдин гъетер” тІвар алай очерк кхьенай. Ам за чпин ери-бине зи хайи Ахцегь райондин КьакІарин хуьряй тир ругуд стхадиз - кьве муаллимдизни кьуд алимдиз - талукьарна кхьенвайди тир. Очерк чапнавай журнал Москвадиз, Бакудиз, гьатта Ташкентдиз ва гзаф масанриз чкІана. Анрай гьар жуьредин хабарар хтайла, стхайрикай чІехиди тир, зи муаллимни хьайи Къурбан Гьуьсейнова заз чар ракъурзава. Ана кхьенва: “Диде-буба гъалатІ хьанва, чун ругуд стха ваъ, ирид стха авайди я. Стхавилиз кьабулун патал вун за ва зи дидедини бубади КьакІарин хуьре гуьзетзава...”.

КьакІарин хуьре кьве мертебадин кІвалерин айвандик ацукьна, Межид бубани Гьулзаман диде чпин гьилин пешедал машгъул тир. Зун акунмазди Гуьлзаман дидеди лугьузва: “Чан бала, багьишламиша, вун Фатимадин стха яни?” Заз са жуьре хьана. Килигайтіа, кьакІавидиз гъуьлуьз фенвай авай са вахан ухшаррай адаз зун чир хьана. Къурбан муаллимди чун танишарна. Салам-калам хьайидалай кьулухъ Межид бубади вичин итижлу суьгьбетарна. Абурукай за гележегда гзаф хийирни къачуна. Гьа икІ, закай кьве муалимдинни кьуд алимдин ирид лагьай Хуьруьгрин хуьряй тир “Просвещение” фондунин президент Магьмуд Абдулкеримован велед Абдулжелила вичин куьлгедик кваз Москвада урус чІалал “Изумруды” (“Багьа къашар”) тІвар алаз акъудай ктабда а эсерни ава - ам неинки са хизан, хуьр патални багьа ядигар хьана...

Авайвал лагьайтІа, чпихъ галаз таниш жедалди Исламудин муаллимни заз Межид бубадин хва хьиз авай.

ИКІ, чеб фадлай акунвач лагьана, Исламудин муаллимни галаз чун Казим халудиз мугьман хьана. И кьве агъсакъал, кьве стха, кьве дуст, фадлай тахкунвай багьрияр хьиз, сад-садан къужахда гьатна...

- И пуд-кьуд йисуз вун ихьтин гьалда аваз ви патав къвез тахьун зи еке гъалатІ я, - лугьузва Исламудин Гьуьсейнова. - Зи сагьламвални пайгардик квач, ятІани, мумкинвал хьайила зун, фадлай фикирдик квай макъала кхьена, газетни гваз ви патав атана.

- Сагьрай вун. Макъала заз хтулди кІелдайла за фикирзавай: “Вун гьамиша редакциядихъ галаз алакъа хуьзвай кас я. Исламудин стхади газетдай кІел тавур, чпиз баянар гун тавур са макъалани тазвайди туш. Герекбур атІана хуьнни ийизва”.

Газет чапдай акъатайла, заз ДГУ-дин профессор Гьажи Гашарова зенгна лагьана: “Исламудина зи рикІе фадлай авай гафар акъудна, ада дуьз къиметар ганва. И кардал зун пара шад я. Адаз баркалла. Гьакъикъатда лагьайтІа, за ваз рикІивайни хайи стха лугьузва. Алирза Саидова шииратда хьиз, вуна публицистикада гьахьтин жанлу гелер тунва. Хайи райондай акъатнавай машгьур къадалай гзаф ксарикай вуна документрал асаслу очеркар кхьенва. Вуна ви гаф драматургиядани лагьанва”.

РД-дин лайихлу муаллим Абдулкеримов Магьмуд муаллимдини заз зенгна. “Казим, ви шикил авай багьри газет зав агакьайла, зи гуьгьуьлар ачух хьана. За датІана лугьузва, вун гьамиша чахъ галаз са жергеда ава. Заз вич мукьувай чидачтІани, авторди вири дуьз лагьанва. Ада вун са кьилин виневаз чи вилера, рикІера хкажнава. Сагьрай вич”.

За вичиз хайи халкьдин руьгьдин пайдах лагьанвай, мукьвара 80 йис тамам хьанвай Къурбан Акимовани зенг ийизва. Ада лагьана: “За фикирнавай, яшар хьайила, гзафбурун рикІел чун аламукь тавун мумкин я. Лугьумир кьван зун гъалатІ хьана. Чун рикІел аламай, чакай хабар авай ксарни ама кьван дуьньяда”...

- Казим халу, багьишламиша, Гьажи Гьуьсейновича куьн драматург тирди къейднавай. Мукьвара Дербентда командировкада авайла, зун Лезги госмуздрамтеатрдин коллективдиз мугьман хьана. Ана ви “Агъалар” трагедиядикай, ам гьялайди я лугьуз, ванер-сесер авай. Заз адан ери-бине гьихьтинди ятІа чир хьанач, - хабар кьуна за.

ИСЛАМУДИН муаллимдини лугьузва: “Ам вуч лагьай гаф я? ГьикІ, ни гьялна? Ни вуч лагьана? Зун театрдиз алакьдай куьмекар гузвай кас я. Исятда театрдин кьилин режиссёрвиле кІвалахзавай Мирзебег Мирзебегов зи районэгьли, лагьай гафунин гъавурда акьадай, вичиз вири жуьредин хъсан ерияр хас инсан я. Идалайни алава, коллективда зи эрк квай, завай гаф лугьуз жедай ксар мадни ава...

- Театрдин играми коллективда, Эмираслана ихтилат кудна хъсан хьана, ахьтин ванер-сесер аваз цІуд йисалай гзаф я. Дугъриданни, 1997-йисуз, Агъалар Гьажиеван 90 йис тамам хьайила, зун театрдин коллективдиз “Агъаларан экуь гъед” тІвар алай пьеса гваз фенай. Зи дуст Эседуллагь Наврузбегова лагьана: Хъсан жеда, ша чун, коллектив кІватІна, меслят жен, анал гьялин”. Коллектив кІватІна, за пьеса кІелна. Абдурашид Магьсудова, Мамед Мамедова, Эдуард Багьишева, Ибрамхалил Рамазанова ва масабуру “ибур гьакІан итІи-битІияр я” лагьана. Абуру къейднай: “Казим муаллим, пьесадикай тамаша ийизвайди актёрар я. Режиссёрди гьардаз вичин роль гурай. Амай крар вири дуьз жеда…” Зарифа Къухмазовади зак кекяна: “Кьилин ролда и сеферда зун къугъвазвайди я”. Гьа идалди вири куьтягь хьана. Анал меслят хьайивал, пьесадиз куьрелди “Агъалар” тІвар гана. Агъалар Гьажиеван 90, 100 йисарин юбилеярни хьана алатна. Зазни хабар авачиз, А.Гьажиеван ватандаш Эльмира Загьирбеговади пьеса мад майдандиз акъудзава. Наврузбегова “ам чна гьялайди я” лугьуз хьанай. Протокол авач, бегенмиш хьайи-тахьай ксар малум туш...

Аламатдин, зи кефи хадай мад са кар хьана. Рагьметлу Абдулкъадир Сайдумова зи “Дидедин намус” тамаша эцигнай. Кьилин са ролда къе халкьдин артист тир Мамед Мамедов къугъванай. И тамаша зи хайи районда кьванни къалурначир. Телевиденида къалурун патал гьазурнавай лентни аламатдин къайдада чІурнай. Дидедин ролда къугъвай Минаят Къаибовадиз им еке дердисервал хьанай... Къе чи арада амачир ксарикай пис рахун хъсан кар туш...

“Агъалар” трагедия за чи милли театрдин мумкинвилер фикирда кьуна кхьенвайди я. Анай чи халкьдин чІехи шаир СтІал Сулейманан, ватанперес Агъаларан къаматар, халкьарин дуствални аквазва. Идалайни гъейри, Агъаларакай за “Самурдин сирлу авазар” тІвар алаз документрал асаслу повесть, “Изумруды” ктабда гьатнавай “Яркая звезда Агалар” гегьенш очерк, “Дагестанская правда” газетда “Душой - дитя, судьбой - монах” макъала акъудна. 2009-йисуз “Имамали бег” ктабда гьа “Агъалар” пьеса гьатнава. КІелзавайбуруни эсерар хушдиз кьабулна...

АГЪСАКЪАЛРИ яргъалди суьгьбетарна. Абуру гьар жуьредин йисар, агьвалатар, инсанар, рекье-хуьле кьилел атай дуьшуьшар рикІел хкана…

- Зи хиве лезги халкьдин руьгьдин кьве зурба имарат, - сад-садан къаншардавай Шагьдагьни Шалбуз дагъ хьтин “Лезги газетдинни” Лезги театрдин кІвалахдиз талукь жавабдарвал гьатайла, за сифте нубатда, “Чахъ авай сад” тІвар алай рубрика кардик кутунай. И рубрикадик кваз театрдикай макъалаяр гуз хьана. Кьилди къачуртІа, зи къелемдикай театрдин бине эцигай Идрис Шамхаловалай ва адан амадагрилай эгечІна къенин юкъузни сегьнедин магьир устадар тир ксарин къаматриз бахшнавай очеркар хкатна. Заз къе а очеркрин кьилин игитрин тІварар тикрариз кІанзава - Шемси Къемер, Багьиш Айдаев, Абдулкъадир Сайдумов, Зерифа Къухмазова, Рагьимат Гьажиева, Абдурашид Магьсудов, Абдуллагь Гьабибов, Эседуллагь Наврузбегов, Дурия Рагьимова, Ибрамхалил Рамазанов, Эдуард Багьишев, Совет Асланбегова, Халисат Буржалиева, Алибег Алибегов, Мамед Мамедов, Минаят Къаибова ва масабур.

Алава яз, театрдин юбилейдин йисара вири коллективдин шикиларни галаз газетда тамам чинар гана. Эседуллагь Наврузбегова урус чІалал кхьенвай “Дагълара хайи театр” ктаб таржума авуна, газетдин чинрал гьана...

Каспийскдиз хъфидай рекье Исламудин муаллимди Казим халудин суьгьбетри авур таъсирдикай лугьузвай: “Зи дуст Казима Етим Эминакай, адан багьрийрихъ галаз вич гуьруьшмиш хьайидакай, Етим Эминан ватандикай рикІиз таъсирдай суьгьбет авуна, зун алай девирдай экъечІна, зи дуст Казимахъ галаз, Етим Эминан кІвале авайди хьиз хьана. Вич ахьтин гьалда аватІани, заз зи дустунин руьгь экуь, рикІ ачух, мез ширин яз акуна. И карди зун пара шадарна…”

Исламудин муаллимди “Агъалар” пьеса Лезги театрди сегьнедал эцигиз а тамашадиз неинки Дербентда ва Махачкъалада, гьакІ чи районра авай тамашачийривайни мукьвал тир вахтунда килигиз жедайвал куьмек гун хиве кьуна.

ЛЕЗГИЙРИН госмуздрамтеатрдин тІвар неинки чи уьлкведа, гьакІ Европадани машгьур хьуник яргъал йисара “Лезги газетдин” культурадин отделдин редакторвиле кІвалахай Казим Казимова “вичин рикІин, руьгьдин гъвечІи пай хьайитІани ква” лугьузва. Им гьакъикъат я.

Къе вичин яшар 80 йисалай алатнавай агъсакъалдин, писателдин, драматургдин, муаллимдин “Агъалар” эсер Лезги театрдин коллективди чпин репертуардик кутун кутугай кар жедай. Им неинки лезгийрин бажарагьлу шаир, таржумачи, сифте яз “Лезги фольклор” ктаб туькІуьрай пешекар фольклорист Агъалар Гьажиеван экуь къаматдиз гьуьрмет авунин, гьакІ автордин гуьгьуьл къачунин лишан, чІехи жезвай несил театрдин куьмекдалди чи тарихдин вакъиайрал желбунин кІвалах я.

Чи милли театрдин кІвалахдикай, агалкьунрикай суьгьбет кватайла абурун пешедихъ, кІвалахдихъ галаз лап мукьувай таниш агъсакъал яз, Казим халуди къейдна: “Театрдин къайгьударвал вичин хиве гьатнавай Кьурагь дагъларин баркаллу руш Динара Эминова театрдин 112 йисан еке тарихда адан директорвал ийизвай сад лагьай дишегьли я. Къуй вичихъ, чи халкьдин тІвар алай театрдихъ агалкьунар хьурай!”.

* * *

Гьуьрметлу дуст, вун чаз гайи
Ялахъар сагьрай!
Гьакьван къени, гьакьван багьри
Яйлахар сагьрай!

Заргарди хьиз чІалар атІуз,
Къелем хуьх гъиле.
Гьам хъуьтІериз, гьамни гатуз
Рагь хьуй ви кьилел.

Асиррин къван - несилрин бин
Абадвиле хьуй!
Хъуьрезвай хьиз Шалбуздин чин,
Азадвиле хьуй!.. Амин!

Баркалла, Нуруллагь!

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Милли музыкадин ирс-адетар хуьзвай устад далдамчи ва кеменчи, муаллим, РД-дин лайихлу артист, республикадин "Душа Дагестана" премиядин ва Россиядинни международный цIудралди конкурсринни фестивалрин лауреат, туькIвей хизандин кьил ва къени къилихрин гьуьрметлу инсан. Эхь, вири тарифар гьа са касдикай я - Нуруллагь Эмирбегович ЭМИРБЕГОВАКАЙ.

Ам 1957-йисуз Ахцегь райондин Хуьруьгрин хуьре, машгьур музыкант, ДАССР-дин культурадин лайихлу работник Эмирбег Эмирбегован (Дагъустандин культурадин лайихлу къулугъчи тир адан тIварунихъ хуьруьн клуб гала) чIехи ва зегьметкеш хизанда дидедиз хьана. Неинки хайи хуьре, гьакI Самур дереда, Дагъустандани машгьур музыкант-кеменчи тир адан кIвале гьамиша музыкантар, мугьманар кIватI жедай. Ихьтин гьалара чIехи хьайи аяларни, тIебии я, милли музыкадал рикI алай мугьманпересар хьана, абуру чпин кьисмет музыкадин милли искусствадихъ галаз алакъалу авуна. ИкI, чи халкьдин милли вири музалатрал (кфил, зуьрне, балабан, далдам, саз, тар, кеменча, чIагъан) лап хъсандиз къугъвазвай чIехи стха Сейфуллагь Эмирбегов, РД-дин лайихлу артист, Лезгийрин госмуздрамтеатрдин музыкант я, веледар, хтулар - бажарагълу музыкантарни манидарар. Нуруллагьан хва Жаруллагьа, культурадинни искусствадин институт кIелна, бубадихъ галаз санал Луткунрин хуьруьн музшколада муаллимвиле кIвалахзава...

Хуьруьн мектебдин 9-класс, Азербайжандин Сумгаит шегьерда С.Гьажибегован (Узеир Гьажибегован хва) тIварунихъ галай музучилище агалкьунралди акьалтIарай жегьил пешекар 1975-йисан январдиз Махачкъаладин филармонияда кIвалахал кьабулзава. Гьа чIавалай инихъ, ингье 44 йис я, Нуруллагьа, вичин сеняткарвилиз вафалу яз, халкьдиз къуллугъиз. Пешекарри хиве кьазвайвал, бубадилай ирс яз атанвай музыкантвал вичин ивидик квайвиляй къе Дагъустанда гьадалай зурба кеменчи авач. Ам Ахцегь РДК-дин къуллугъчи ва Луткунрин музшколадин тежрибалу муаллим я.

17-октябрдиз Ахцегь райондин культурадин кIвале Нуруллагь Эмирбегован яратмишунрин межлис кьиле фена. Докъузпара, Рутул, Мегьарамдхуьруьн районрайни мугьманар атана, зал тамашачийрив ацIанвай. Сегьнедин са пата, столрихъ Ахцегь муниципалитетдин кьил Осман Абдулкеримов, культурадин управленидин начальник Къистер Гъаниева, Докъузпара райондин кьилин заместитель Салегь Гьажимурадов, муькуь пата багьрийрин юкьва Нуруллагь Эмирбегов ацукьнавай.

Сифте гаф рахуналди, межлис культурадин управленидин начальникдин заместитель Сулейман Сулейманова ачухна. РДК-дин гьевескар актристрин десте ди маш-гьур "Ша, Эмирбег, ша!" (гьава Эмирбегован ва чIалар К.Казимованбур) мани тамамарайдалай кьулухъ райондин регьбер Осман Абдулкеримов рахана.

- Им са Хуьруьгринни Ахцегьрин ваъ, Самур дередин вири агьалийрин сувар тирдан гьакъиндай чи хуьрерай, къунши районрай атанвай кьван мугьманри, абуру чи музыкантдиз кьетIен гьуьрмет авуни шагьидвалзава. Машгьур бубадин ирс лайихлудаказ давамарзавай, милли музыкадин хъсан адетар хуьзвай, далдам, кеменча хьтин надир алатрин куьмекдалди акьалтзавай несил мани-макьамдин гуьзел алемдиз желбзавай Нуруллагь Эмирбеговаз баркалла!... - чими гафарилай кьулухъ Осман Абдулкеримова милли музыкадин ирс хуьнин рекье чIугвазвай яргъал йисарин зегьметдай Н.Эмирбеговав Чухсагъулдин чарни пулдин премия вахкана.

Докъузпара райондин кьилин заместитель Салегь Гьажимурадова (зал шадарун патал ам ашукь Шемшир ва сегьнедин маса устадар галаз атанвай) райондин руководстводин, вири докъузпаравийрин патай пишкешни галай Тебрикдин чар кIелна.

Райондин дережада Эмирбеговрин тIварцIихъ ихьтин гурлу, шад межлис къурмишунай Нуруллагьан ими АбдулмутIалибани чIехи вах ФетIимади райондин кьил Осман Абдулкеримоваз, культурадин управленидин начальник Къистер Гъаниевадиз, РДК-дин коллективдиз вири мугьманризни районэгьлийриз чухсагъул малумарна. "Куьне чи шадвал артухарзава, къуй куь шадвал Аллагьди артухаррай!" - алхишна абуру.

Н.Э.Эмирбеговаз тебрикдин хуш келимаяр гваз сегьнедал гьакI Рутул райондин больницадин кьилин духтур Идрис Алиев, Хъуьлуьдрин хуьруьн культурадин кIвалин директор Рамазан Кьасумов, Хуьруьгрин хуьруьн кьил Загьидин Сулейманов, КьакIарин хуьруьн культурадин кIвалин директор Рамидин Сулейманов, райондин культурадин управленидин начальник Къистер Гъаниева, Ахцегьрин ва Луткунрин музшколайрин директорар тир Абдурагьим Рагьимовни Каира Саидова ва масабур экъечIна. Ашукь Шемшира, Дагъустандин лайихлу артистка Рубаба Къурбановади, гьевескар артистар тир Зульфия Велиевади, Назлу Шагьбановади, Эмирсултан ва Мадрид Бегееври, Фикрет Баширова ва масабуру манияр тамамарна.

Нуруллагь Эмирбегова вичиз ихьтин гьуьрмет авунай райондин руководствадиз, культурадин управленидин коллективдиз, мугьманриз, ахцегьвийриз, вири районэгьлийриз сагърай лагьана ва Эмирбеговрин хизандин ансамблдин алакьунралди зал мад сеферда гьейранарна. Пуд сятда давам хьайи межлис, гьакъикъатдани, инсанрин рикIер михьдай, руьгьер тухардай ва яргъалди бейнида амукьдай гьайбатлуди хьана.

Подписка - 2019

Чи гьар садан намусдин кар

Нариман КЪАРИБОВ

Дуьнья гьар са юкъуз, гьар са декьикьада дегиш жезва. Гьикьван гьайиф чIугвадай кар ятIани, вахтуни, уьмуьрди чалай вилик акатна гьерекатзава. Ингье, гьилевай 2018-йисан гатфарни, гадни акваз-такваз акъатна, зулни тамамдаказ вичин ихтиярда гьатнава, кьуьдни яргъал алач... Им 2019-йис патал чи багьри "Лезги газет" кхьидай вахтни агакьнава лагьай чIал я.

Гаф авач, алай вахтунихъ, девирдихъ галаз кам-камуна аваз финалди, халкьдин дерди-балайрикай хабар кьуналди, пара четин месэлаярни къарагъаруналди, "Лезги газетди" чи гьар садан уьмуьрда лайихлу чка кьунва. Зи фикирдалди, инлай кьулухъни гьакI жеда! Эхь, "Лезги газетди" жемятдин вилик вичин везифаяр лайихлувилелди тамамарзава. Ам уьмуьрдин яцIа ава. Аферин!

Газетдин чинра республикадин, иллаки кьиблепатан регионди н, яни лезги районрикай ва хуьрерикай, Самурдин там, вири тIебиат хуьникай, дагълух хуьрерни тIебии газдалди таъминаруникай, къулай рекьер туькIуьруникай, экономикадин, меденият дин, образованидин, хуьруьн майишатдин хилерикай мукьвал-мукьвал таъсирлу, метлеблу макъалаяр чапзава.

Газетдин дуст ва мухбир яз, зазни чизвайвал (кIелзавайбуру чпин фикирарни лугьузва), тежрибалу журналистар, газетдин редакциядин къуллугъчияр тир Ш.Шихмурадован, Ж.Саидовадин, М.Жалилован, Н.Ибрагьимован, Д.Шерифалиеван ва чкайрилайни кхьизвай хейлин мухбиррин макъалаяр кIелзавайбуру чIехи разивилелди кьабулзава. Чпин къелемар мадни хци хьурай!

Дербент шегьерда "Лезги газет" кхьиник (яшлувилизни, бедендин сагъламвилизни килиг тавуна) жувалай алакьдай пайни кутазвай (гьакI хьунни лазим я!) заз макъала гзаф яргъи тавуна, жуван фикиррикайни теклифрикай куьрелди лугьуз кIанзава. Виридалайни кьилинди ам я хьи, газет кIелзавайбурув вахт-вахтунда ахгакьзавач. Мисал яз, хемис юкъуз акъатзавай газет дербентвийрив ислендин юкъуз ахгакьарзава. Газетда алишверишда, чи базарра, туьквенра, авай чIуру гьаларикай лап кьериз-цIаруз кхьизва.

ЦIийи рубрикаяр: "Газетдиз чар атана", "Гьина? Мус? Вуч?", "Лезги ким", "Пуд несилдин векилар", "Булахар кьуразва. Вучиз?", "Куь азад вахт", "Аскердин чар" ва са жерге масабур мад кардик кутуртIа, пис жедач.

"Девирдин шикилар"- сатирадин рубрика кIелзавайбуруз, гьа жергедай яз зазни, гзаф бегенмиш хьанвай. Ам кардик кухтунин лазимвал ава. Эгер айгьамдин карикатураяр ракъурдай, кхьидай, кас авачтIа, и рубрикадик кваз сатирадин шиирар, гъвечIи фельетонар, критикадин макъалаяр (куьруь), юморескаярни гайитIа жеда.

"Газет - кIелзавайди - газет" махсус чин мукьвал-мукьвал, эгер мумкинвал хьайитIа, гьафтеда садра гайитIа хъсан я.

Лезги халкьдихъ девлетлу, тарифуниз лайихлу эдебият ава. Четинди тир алай девирдани гзаф дуьшуьшра чпин хсуси такьатрихъ чи зарийри, шаирри ктабар акъудзава. Гаф авач. Мадни гзаф акъатрай метлеблу ктабар. Амма са кар ава: "Лезги газетда" саки гьар са ктабдиз гегьенш анализ гузва, абурукай яргъи макъалаяр кхьизва. Иллаки эхиримжи вахтара. "Шаирдин (заридин) цIийи ктаб", "ЦIийи ктабар" рубрикайрик кваз куьрелди кхьейтIа хъсан я.

Зи фикирдалди, гьакIни чинар тIимил хьанвай газетда телевиденидин программа тагайтIани жеда.

Гьуьрметлу редакция, гьуьрметлу кIелзавайди, захъ газет генани хъсанди хьуниз талукь тир теклифар, тIалабунар мадни ава. Амма, макъала за "Лезги газетдиз" жуван вафалувал, кIанивал къалурзавай шиирдалди куьтягьда:

"Лезги газет" чи -
Руьгьдин девлет чи,
Гьар кIвале суьгьбетчи,
ЧIал ширин шуьрбет чи!
Шиирни хкет чи,
Зарбачи зегьметчи!
Ваз даим гьуьрмет чи!
Ви таъсиб чна хуьда,
Хуьда уьмуьрлух!
Гьар сада кхьида,
Тадач ярумчух!
Эхь, вун кхьида,
Кхьида гзаф,
Садрани ракъидач
Ви таъсирлу гаф!
Чан "Лезги газет" -
Чи руьгьдин девлет!

Зани вун патал -
Бул кхьин патал
ЧIугвада зегьмет!

И шиир зи эркин
РикIин хабар я.
"Лезги газет" кхьин
Гьар садан кар я!

Манидардин гъалибвал

ЧИ МУХБИР

Вичин ери-бине КцIар райондай тир лезги манидар **Эльмира КЪАРАХАНОВАДИ** Муслим Магамаеван тIварунихъ галай V лагьай международный конкурсда сад лагьай чка кьуна.

19-20-октябрдиз кьиле фейи конкурсдин очный паюна Россиядай, Азербайжандай, Канададай, Китайдай, Израилдай, Монголиядай, Испаниядай, Молдавиядай, Туьркиядай, Украинадай, Кьиблепатан Кореядай ва Уьзбекистандай - вири санлай 18 манидарди иштиракна.

Эльмиради Узеир Гьажибегован машгьур "Сенсиз" ("Вун галачиз") мани вини дережада аваз тамамарна. Конкурсда гъалиб хьунай ада 25 агъзур доллардин кьадарда аваз пулдин премия къачуда. Кьвед лагьай чка Кьиблепатан Кореядай тир Бьйон Мин Гила кьуна (адаз 15 агъзур доллардин кьадарда аваз пулдин премия гуда), пуд лагьай чка - Украинадай тир Руслана Ковалди кьуна (ам 10 агъзур доллардин кьадарда аваз пулдин премиядиз лайихлу жеда).

Жюридиз СССР-дин халкьдин артистка, Муслим Магамаеван уьмуьрдин юлдаш Тамара Синявскаяди регьбервал гана. Жюридин дестедик Москвадин музыкадин театрдин художественный руководитель Дмитрий Бертман, Озимода авай вири халкьарин операдин искусствадин академиядин художественный руководитель Винченцо де Виво, Италиядин манидарар Франко Фарина ва Алессандро Сафина, Азербайжандин пианист ва дирижёр Фаргьад Шамси, "Бажарагъ ва агалкьун" образовательный фондунин художественный руководитель Ханс-Йоахим Фрай квай.

ЧУБАРУКАР

Сифте камар

ГЬАМЗАТОВА Амина Тофиковна 2000-йисуз Кьурагь райондин Ругунрин хуьре дидедиз хьана. 2007- йисуз ам хайи хуьруьн школадиз фена. 2011-йисалай кІелунар КІирийрин юкьван школада давамарна. Ина кІелзавай йисара алакьунар авай руша райондин ва республикадин олимпиадайра иштиракна, кІвенкІвечи чкаяр кьуна. Хъсандиз кІелунихъ галаз сад хьиз, Аминади школадин уьмуьрдани активнидаказ иштиракзавай. Алай вахтунда школа акьалтІарнаватІани, ада вичиз тарс гайи муаллимрихъ галаз алакъаяр хуьзва, мукьвал-мукьвал абурал кьил чІугвазва.

Школада кІелзавай йисарилай гатІунна Аминади шиирар кхьизва. Агъадихъ чна кІелзавайбуруз адан са шумуд эсер теклифзава.

Амина ГЬАМЗАТОВА

КІири хуьр

Дагъларавай пІир я вун са,
Заз багьа тир зи КІири хуьр.
Булахдавай яд я михьи,
Вун - зи масан зи хайи хуьр.

Вал ашукь я вири халкьар,
Кьуд пад я ви къацу дагълар,
Тахьурай ваз зиян крар,
Зи играми, зи КІири хуьр.

Игит Эседан Ватан я вун,
КІири Бубад макан я вун,
Чи рикІериз дарман я вун,
Чан гуьрчег тир зи КІири хуьр.

Дагъустан

Дагъустан, ви кьакьан дагълар
РикІиз хуш я зи,
Цуьк акъатай къацу багълар
Лап гуьрчег я чи.

Кам эцигиз кІан жедач гьич
Къацу чуьллерал.
На лугьуди са рагъ я вич,
Дуьньяд чилерал.

Гьар дагъвидин рикІевайди
Вун я, Дагъустан!
Чи буржи я ваз гьуьрметун -
Вун я, Дагъустан!

Зиянкарар ваз такурай,
Садрани, Ватан.
Ви дун даим вине хьурай,
Азиз Дагъустан.

Зи лезги чІал

Зи лезги чІал, зи хайи чІал,
Бубайрилай атанвай.
Ви гьар са гьарф, гьар келима
ВиртІедивди ацІанва.

Лезги чІалав гекъиг жедай
ЗатІ дуьньяда авач гьич.
Чи лезги чІал хуьн тийирди,
РикІиз такІан жеда вич.

Диде

Экуьнахъ фад къарагъна зун,
Пенжердилай килигна.
Хкатзавай ракъинин нур
Лап зи чина акьуна.

А ракъинин нурари хьиз,
Чим гузва на, диде, заз.
Къе вун хайи гуьрчег юкъуз
Чи тебрикар вири - ваз...

Хтулдиз

Кьве йис хьана вал вил алаз,
Агъзур хиял рикІе аваз,
Эхир, къе вун чи утагъдиз
Сад Аллагьди гана, рагъ хьиз.

Вун дидедин къужахдаваз,
Бубад виле шад нагъв аваз,
И муштулух гайи чІавуз,
Акъатнай чун ирид цавуз.

Сад Аллагьдиз икрамзава,
Чаз къе и хва багъиш авур.
АкьалтІзавач зи мецелай
И шадвилин алхиш авун.

Мектеб

Мектеб хьтин хъсан чка
Чаз дуьньяда жагъидай туш.
Муаллимри чаз гайи илим
Чи рикІелай гьич фидай туш.

Са чІавузни пашман жемир,
Мектеб вилик ква лагьана.
Муаллимдин хатур хамир,
Ван хкажна терс рахана.

Ингье виш йис хьанва къе чи
Хуьре мектеб - нур ахъайна.
Игитарни хьана хуьре,
Кьегьалвилин зур ахъайна.

Салигьован тІвар ганва ваз,
Вун игитрин бин бине я.
Чи муаллимрин куьмекдалди
Гьамишанда вун вине я!

* * *

Лезгистандихъ рухваяр ава,
Дагъда авай лекьер хьтин.
Адахъ гуьрчег рушар ава,
Багъда авай цуьквер хьтин.

Лезги хцихъ хьун лазим я
Къуват, гьевес, викІегьвал.
Лезги руша хуьн лазим я
Намус, виждан, михьивал.

Дидед гайи нек гьалал хьуй
Чи акьуллу рухвайриз.
Бубад гайи тербия хуьй
Чи играми рушари.

Фригърин аялрин дафтаррай

Гатфархан ва Кьуьдханум

(Мах)

Са мус ятІани, са гьина ятІани Бахтсузтан тІвар алай вилаят хьана. Кьуьдханум тІвар алай дишегьлиди анаг идара ийизвай. Адаз дуьньядал тек са вичин къанунар дуьзбур, гьахълубур яз аквазвай. Гьавиляй адаз вич гзаф мергьяматлуди, акьуллуди ва гуьрчегди хьиз авай. Амма ада вичин инсафсузвал, къанихвал рикІелни гъизвачир.

Хабар нивай? Хабар къунши вилаятдин пачагь Гатфарханавай. Анаг акьван гуьрчег, акьван рикІиз хуш чка тир хьи, ана вилаятдин халкьар, каш-мекь, инсафсузвал чин тийиз, бахтлудаказ яшамиш жезвай. Белки, гьавиляй тир жеди а вилаятдиз Бахтлустан лугьузвайди. Анаг цуьквериви безетмиш тир. Ана гьилер ачух, фикирар михьи, рикІерин гьиссер чими инсанар яшамиш жезвай. Анаг хиперин суьруьйралди, маларин нехирралди, балкІанрин рамагралди, дурнадин вил хьиз ргазвай къайи булахралди, гурлу вацІаралди, гегьенш чуьллералди, къалин тамаралди девлетлу тир. Ихьтин девлетрикай Бахтлустандин инсанри чпиз лезетни къачузвай.

Мад хабар нивай? Хабар Гатфарханавай. Адаз ван хьана хьи, бес Бахтсузстан вилаятда халкьар тежер кьван азиятдик яшамиш жезва. И хабарди адав секинвал вахганач. Эхирни ада Кьуьдханумал гьужумна, анин халкь азадна.

Лугьуда хьи, сад хъхьай халкь Бахтлустанда гилани бахтлудаказ яшамиш жезва.

11-классдин аялар

ЦицІибдин сир

Гьаятда цицІибар галай вечре чил чалзавай. И тегьер ада гьаят кьацІурун заз хуш хьанач. Гьавиляй за ам цицІибарни галаз салаз акъудна. Са цицІибдивай ракІарин кІаняй синехъди янавай тахтадилай элячІиз хьанач. Аквадай гьаларай, ам виридалайни гъвечІиди тир. Адан ванцел Кьуьртіуь салай адан патав хквез-хъфизвай. И кар акур за хъипи памбаг хьтин цицІиб, яваш-диз къачуна, тахтадилай алудна. Сифте ам акъваз хьана заз килигна, ахпа жезмай кьван кІевиз дидедин патав катна.

Яраб заз килигайла цицІибди куьмекдай чухсагъул лагьанайтІа? А кар заз къени сир яз ама.

Карина ГЬАЖИМЕГЬАМЕДОВА, 8-кл.

Бахтлу аялвал! **Хазран Кьасумован этюд.**

ЦІицІали

(Лезги халкьдин махунай)

Хьана, хьанач кьван са нехирбан. Адаз пабни авай. Са юкъуз шегьерда кьейи итим авай. Адан кІвализ гзаф инсанар кІватІ жеда кьван. Иниз нехирбандин паб виридалайни вилик фена. Касни авачиз акур ам къулан патав ацукьна. Са герендилай иниз са девлетлудан паб атана. Нехирбандин паб кьулухъна, ам къулан патав ацукьна. Ахпа судьядин паб атана, нехирбандин паб мадни ракІарихъди хьана. Ахпа мад са паб атана. Эхирки, къвез-къвез и кІвал папарив ацІана, нехирбандин паб лап ракІарин патав акъатна.

Ам пачагь авай шегьер тир кьван. И пачагьдин рикІ алай къази аваз, адан пабни и кІвализ атана акъатна. Ам атайла, ина авай папар вири къарагъна, адаз гьуьрмет авуна, ам кІвалин лап вини кьилиз акъудна. Гила нехирбандин паб ракІарай къецел акъатна. Нехирбандин папа фикирна: "Идаз икьван гьуьрмет ийизвайди, идан гъуьл кІелайди тирвиляй я. За зи гъуьлуьвни кІелиз тун тавуна тач".

Няних гъуьл хтана. Адан тІвар ЦІицІали тир. Папа ЦІицІалидиз вичин кьилел атай агьвалат ахъайна ва лагьана: "Килиг, пакамалай вуна кІелайтІа, кІелда, тахьайтІа, и кІвале ви кар амач".

ЦІицІалидиз папан гафар зарафат хьиз хьана. Ваъ, рикІивай я. Ада лагьана: «Я паб, гила зи яхцІурни цІуд йис я. И яшдив агакьнавайла, завай кІелиз жедани? Бес нехир гьикІ хьуй?" - "Нехирдин къайгъу маларин иесийри ийида, - лагьана папа. - Вуна кІелна кІанда. ТахьайтІа, и кІвале ви ажал авач. Пака атІа чи магьледа авай фекьидин кьилив алад. Ада ваз кІелкхьин чирда".

ЦІицІалидиз чара хьанач: ам пакад юкъуз нехирдивни фенач, кІелунин къайгъуда хьана. Ада устІардив элифар кхьидай кьул расиз туна. Фекьидин кьилив фена, вичин дерди лагьайла, фекьиди тажубвална. Ахпа фикирна: "Заз вуч ава? Зи гьакъи за гьикІ хьайитІани къачуда, кІелрай вичиз". И йикъалай кьулухъ ЦІицІалиди кІелиз башламишна. Элиф, бей, тей...

Эхир элифар куьтягьна, жузар кІелиз башламишна. Гьарфар кІелна куьтягьай ЦІицІалидин кефияр тІимил куьк хьана. Ам са няниз сейрдиз фена. Къекъвез-къекъвез фена, шегьердин патав гвай еке вацІал алай муькъуьв агакьна. И вацІун муьгъ алай чка, банд яна, регъвериз яд тухуз, деринарнавай кьван. И арада калай пачагьдин девейрин карван хквез хьана. И карвандик пачагьдин гзаф рикІ алай са деве квай кьван; муькъвелай фидайла, девейри сада - сад чуькьведа, пачагьдин гзаф рикІ алай деве муькъвелай аватна, батмиш жеда кьван. И кар тек са ЦІицІалидиз акуна, маса са касдизни...

Няниз девеяр хтана, пачагь килигайтІа, вичин рикІ алай деве амач. Пачагьди хабар кьуна карвандин кьилел алайдавай: "Бес зи рикІ алай деве гьикІ хьана?" "Заз акваз-акваз шегьердиз гьахьна", - лагьана жаваб гана девечиди. Пачагьди фикирна хьи, шегьерда угъриярь ава, деве угърийри чуьнуьхна. Угъри чирна кІанда. Ида буйругъ гана: "Шегьерда авай кІелайбур вири кІватІа, абуру угъри жагъуррай". Сифте и шегьерда авай гзаф кІелайбуруз эверна, ахпа тІимил кІелайбуруз, ахпа анжах кІелна лугьудайбуруз эверна. Амма ибурук угъри жагъурдай кас хьанач. "Мад шегьерда кІелай кас амани?" - лагьана хабар кьуна пачагьди.

- Са ЦІицІали лугьудай кас ама, - лагьана. - Амма ада кІелунар и мукьвара башламишайди я.

- Эвера, - лагьана пачагьди, - белки, гьадаз чир жен угъри.

ЦІицІалидиз лагьана пачагьди: "Зи рикІ алай деве угърийри чуьнуьхна, чуьнуьхай кас чирна кІанда. Эгер вуна ам жагъурайтІа, са пут къизилар гуда за".

ЦІицІали, хиве кьуна, хтана.

Пакад юкъуз экв жедалди ЦІицІали пачагьдин кьилив фена. "Ви деве, - лагьана ада, - садани чуьнуьхнач. Ам, муькъвелай вацІуз аватна, батмиш хьана. Эгер вун чІалахъ туштІа, итимар ракъура, къармахар вегьена, ахкъудрай".

Пачагьди къармахар гваз итимар ракъурна; абуруз, дугъриданни, ЦІицІалиди лагьай чкадилай деве жагъана. ЦІицІали, вичиз хиве кьур къизиларни къачуна, хъфена. Адан кІвал авадан хьана...

Абур гьана амаз, зун иниз хтана.

Сабина МАМЕТОВА

Ширин я!

Яд авахьиз булахдай чи,
Гьамгадилай михьи я.
Гъизва югъ чаз ада экуь,
Гвайди ракъин верги я!

Ашукьбур я чун булахдал,
Шад я адан миже хъваз.
Чун а гьамга хуьз алахъда,
Авахьдайвал вижеваз...

* * *

Цавар кьазва булутри,
Чебни - пара мичІибур.
Дагъ аквазва набут хьиз.
Синер хьанва ичІибур.
Циф алатда, Мад цава
Дем кухтада Ракъини.
Юмшагъ жеда югъ, гьава,
Чи жегьилвал якъиниз…

* * *

Синер кьада цуьквери,
Нурар чикІиз атІласдин.
Гуьне чалда лифери,
Гьава атІуз алмасдин.

РикІиз пара шад жеда,
Ванцел ширин манидин.
Булахра бул яд жеда, -
Хкягъ жуваз кІаниди!

Дин

Дуьньяда машгьур хьайи мусурман алимар

“Исламдин гьакъикъат” ктабдай

(Эвел - 41-42-нумрайра)

Мугьаммад ибн Касир аль-Фергъани (798-861) - астрономиядиз талукь тир адан илимдин кІвалахрай 700 йисан къене Европада тарсар яз гана. Ада генани Ракъинал лекеяр алайди ачухна.

Пачагь яз Мугьаммад ибн Тимур Улугбега (1394-1499) вичин уьмуьр илимдиз бахшна. Ада Самаркандда чІехи обсерватория эцигна, вичин девирда ам чІехи астроном хьиз машгьур хьанвай.

Жабир ибн Афлягь (XII асир) - ада Европадин алимрилай кІвенкІве гьетерин гужлувал ва чка чирдай пипІен азимут ахкуна. Германиядин астроном Режинтана гьа и къайдадалди 300 йис алатайла, герек нетижаяр акъудна.

Исмаил аль-Жазарий (1206-йисуз кьена) - вичин “Китаб аль-Хиял” ктабда ада кибернетикадин бинеяр эцигна.

Ибн Хейсам (965-1051) - оптикадин бине эцигай кас я. Ада вичин “Шикилрин ктаб” тІвар алай ктабдалди **Рожер Бэкон** (1214-1294), **Иоганн Кеплер** (1571-1630) ва **Леонардо да Винчи** (1452-1519) хьтин алимриз кІвалахунин рум гана. Илимдин алемда и ктаб 600 йисан къене асул дибдинди яз гьисаба кьазвай.

Ибн Гераре (1100-йисуз кьена) - ада сифте сеферда яз токарвилин станок туькІуьрна.

Аббас ибн Фирнас - ада сифте сеферда яз 880-йисуз аэропландиз ухшар аппарат туькІуьрна. Вичин конструкцияда ада сигъ парча ва къушарин цІакулар ишлемишна. Адавай вичин аппарат геждалди цава акъвазариз ва регьятдаказ чилел ацукьариз жезвай. РагъакІидай пата аэропланда аваз сифте сеферда цавуз хкаж жез, анжах 1903-йисуз алакьна.

Химиядикай ихтилат кватайла, сифте нубатда **Жабир ибн Гьайян ас-Суфи** (721-815) лугьудай алимдин тІвар рикІел къвезва. Химиядин рекьяй адан агалкьунар **Пристли** (1733-1804) ва **Лавуазье** (1743-1794) алимрилайни виняй я. Жордано Бруноди ам гзаф акьуллу ксарин жергейра тунай. Са шумуд асир идалай вилик Жабиралай вичи туькІуьрзавай махсус лабораторияда, илимдин ахтармишунралди гзаф кислотаяр чириз алакьна. Мусурманрин алим **Башира** Европадин алим Бранталай вилик фосфор чирна.

Гьа мусурманри виридалайни вилик барут ва туп ишлемишна. Пневматикадин туп **султан Мехмета** (1432-1481) акъудай шей я.

(КьатІ ама)

Чи ватанэгьлияр - гьар сана

КІварчагъ дерединдамах

Пешедин рекьяй зурба алакьунарни агалкьунар авай, чеб жегьил несилдиз чешне яз, къалуриз жедай лайихлу ксар, чахъ, лезгийрихъ, неинки чи республикада, гьакІ адалай къецени гзаф ава. Гьар гьафтеда чна газетдин кІелчияр, чеб Дагъустандилай къеце яшамиш жезвай чи миллетдин лайихлу векилрихъ галаз танишарни ийизва.

Биологиядин илимрин доктор, хуьруьн майишатдин илимрин кандидат, РД-дин хуьруьн майишатдин лайихлу къуллугъчи **Музафар Мирзеагъаевич АБАСОВНИ** еке лайихлувилер авай ксарикай сад я. Ам 1953-йисан 12-февралдиз Сулейман-Стальский райондин КІварчагърин хуьре дидедиз хьана. 1975-йисуз Музафар Абасова Дагъустандин хуьруьн майишатдин институт тафаватлудаказ куьтягьна. Гьа и йисуз ада Ярославский областдин Рыбинский райондин “Залесье” совхозда кьилин агрономвиле кІвалахиз башламишна. 1979-йисуз Д.Н.Прянишникован тІварунихъ галай Вирисоюздин миянардай шейэрин ва агропочвоведенидин илимдинни ахтармишунрин институтда аспирантурадик экечІна ва 1983-йисуз хуьруьн майишатдин илимрин кандидатвилин диссертация хвена.

1984-йисалай ада Дагъустандин “Дагагропромхимия” тешкилатда агрохимический рекьяй отделдин начальник ва и тешкилатдин председателдин заместитель яз кІвалахна. Мукьуфдивди, гьакъисагъвилелди зегьмет чІугваз хьайи ватанэгьли къуллугъдин рекьяй вини деражайриз акъатна. 1999-йисалай 2007-йисалди Музафар Абасова “Дагъустандин государстводин агрохимический къуллугъдин центр” ФГУ-дин директор яз кІвалахна. И девирда ада, ДГУ-дин экологиядин ва Дагъустандин государстводин хуьруьн майишатдин академиядин лежбервилин кафедрайра профессордин къуллугъдал алаз, тарсар гунин кІвалахни кьилиз акъудна.

М.Абасован регьбервилик кваз жегьил аспирантри диссертациядин кІвалахар кхьена ва абур хвена. 2009-йисуз ам экологиядин ва тІебиат ишлемишунин международный академиядин векил яз хкяна. Лезги алимдин къелемдикай 60-далайни виниз илимдин кІвалахар, 3 монография хкатна.

Музафар Абасова 2007-йисалай Москвада “Вирироссиядин набататрин карантиндин центр” ФГУ-да директордин заместителдин къуллугъдал кІвалахзава ва ам “ВНИИКР” ФГУ-дин алимрин советдин член я.

Алакьунар авай алим мадни кьакьан дережайрив агакьрай!

Квез чидани?

Паку

Аламатдин балугърикай сад паку тІвар алайди я. Ам Кьиблепатан Америкадин уьцІуь тушир ятара яшамиш жезва. Ам Папуа-Новая Гвинея уьлкведизни акъатнава. Адан тафаватлу кьетІенвал ам я хьи, и балугъдин сарар инсандин сарариз гзаф ухшар я. Паку балугъди тІуьниз набататар ва кІерецар ишлемишзава. Мягькем рекьверин куьмекдалди, адавай кІерецар са четинвални авачиз хаз жеда.

Пакудин яргъивал 108 сантиметрдив кьван агакьун мумкин я, амма, адет яз, адан яргъивилел 70 сантиметр кьван жеда; и жуьредин балугърин заланвал 40 килограммдив агакьда. Адетдин балугърилай тафаватлу яз, пакудин вилерни екебур я. Абур чІулавбур, рагъулбур ва рехибур жеда.

Алимри паку йиртижи балугърин килфетдай яз гьисабзава. Амма паку ажугълу балугъ туш. Паку США-да гьайванрин туьквенрай маса гузва. Амма кІвале аквариумда и балугъ хуьзвай ксари ам еке хьайила мукьув гвай виреризачух хъийизва.

Дуьньяда

Къадагъа авунва

Россияда дипломдин кІвалахар кхьин теклифзавай реклама къадагъа ийизва. Госдумадин официальный сайтда раижнавайвал, “Рекламадин гьакъиндай” къанундиз талукь тир дегишвилер 16-октябрдиз кьабулна.

Къанундик дегишвилер гьукуматдин теклифдалди кухтунва. Авторрин фикирдалди, дипломар, диссертацияр ва аттестациядин маса кІвалахар теклифзавай рекламайри а къуллугъар герек жезвай ксарик гьевес кутазва ва кІелзавайбурун гьазурлухвилин еридиз пис таъсирзава. Кьабулнавай дегишвилери студентар чпин пешедин рекьяй кІвалахар чпи-чпиз кхьиниз мажбурда. ИкІ хьайила, гьелбетда, абур гьазур хьанвай гьалдиз дуьзгуьндаказ къиметни гуз жеда. Дегишвилер кухтунин нетижалувилел вири депутатри разивалнач. ИкІ, ЛДПР-дин кьил В.Жириновскийдин фикирдалди, дипломрин кІвалахар заказ авуниз талукь рекламаяр къадагъа авунин терефдарри кар алай себебар ваъ, абурун нетижада арадал къвезвай месэлаяр жагъурзава. Ада са фракциядин регьбер патал диссертация заказ авур дуьшуьшдикай ихтилатун хиве кьуна.

Ислягь агьалийрин кІвалер барбатІна

США кьиле авай международный коалицияди Сириядин Дейр-эз-Зор вилаятдин ислягь агьалийрин кІвалерал цавай бомбаяр вегьена. Идакай “Новости” РИА-ди хабар гузва.

“Эхь, ихьтин кар къени кьилиз акъатна, коалициядин авиацияди гьамиша са тахсирни квачир, ислягь агьалийрин кІвалер бомбаламишзава, гьа и гьерекатралди абуру ИГ-дин (Россияда къадагъа авунва) боевикриз куьмек гузва”, - къейднава Сириядин военный чешмеди.

Сириядин СМИ-ди телеф ва хирер хьайибурун гьакъиндай малумарзаватІани, гьелелиг абурун кьадар тестикьарзавач.

16-октябрдиз Сирияда мидявалзавай терефар баришугъ хъувунин рекьяй тир Россиядин центрадин руководитель, генерал-лейтенант В.Савченкоди малумарайвал, США-дин коалицияди ва Пентагондиз табий тир курдрин дестейри боевикрихъ галаз регионда женг тухузвайди хьиз къалурзава.

Порошенкоди Россиядик тахсир кутуна

Украинадин президент П. Порошенкоди малумарайвал, Россиядин авиацияди уьлкведин сергьятрал гьужумар ийизва. Идакай ада вичин Facebook-да кхьена. Украинадин регьберди гуя Россияди чпин уьлкведин сергьятра авиациядин гьужумар кьилиз акъуднава лугьузватІани, абур гьина ва мус кьиле фейи гьерекатар ятІа тестикьарзавай делилар гъизвач.

Ада къейд авурвал, чпин чилел вуч авун лазим ятІа, гьа кардин патахъай Киевди Россиядивай хабар кьазвач. “Чна азадвал, демократия патал женг чІугвазва. Чна Америкадин ва НАТО-дин чи терефдарри къалурзавай мягькем ва умудлу рекьиз еке къимет гузва”, - малумарна Порошенкоди.

Къейд ийин, Украинада 8-октябрдиз “Михьи цав - 2018” лишандик кваз женгерин рекьяй вердишвилерин серенжемар башламишна. 12 юкъуз кьиле фейи гьерекатра кІуьд уьлкведи иштиракна: Украинади, Бельгияди, Великобританияди, Данияди, Эстонияди, Нидерландри, Польшади, Румынияди ва США-ди.

Вилерин экв зайиф хьуникай

Уэстмидский медицинадин ахтармишунрин институтдин алимри къейднавайвал, нитратралди девлетлу салан майваяр (месела, чугъундур ва салатдин къацу пешер) ишлемишуни вилерин экв зайиф хьунин макулодистрофия азар фад акатунин хаталувал агъузарда. Идан гьакъиндай MedicalXpress чешмеди малумарнава.

Макулодистрофия са кьадар яшар хьайила акатдай, вилериз акунин хцивал зайиф жедай азар я. 55 йисалай гзаф яшда авай инсанрин вилерин экв зайиф хьунин себебар гзаф вахтара и азардихъ галаз алакъалу я. ЦІувад йисуз давам хьайи ахтармишунра 49 йисан яшдилай чІехи 2 агъзурдалайни гзаф инсанри иштиракна. Малум хьайивал, 100-142 миллиграмм салан майвайрин нитратар ишлемишай ксар патал, идалай кьве сеферда тІимил нитратар ишлемишзавай ксарилай тафаватлу яз, макулодистрофиядин хаталувал 35 процентдин тІимил жезва.

Алай йисан августдиз США-дин Толидо университетдин алимри малумарнай хьи, йифен вахтунда смартфонри къалурзавай аби рангунин экуьни вилерин хцивал зайифарзава.

Белоруссиядин тереф хуьда

Белоруссиядал гьар гьихьтин жуьредин военный гьужум авуртІани, Москвади ам Россиядал авур гьужумдай гьисабда. Идан гьакъиндай Белоруссиядин телеканалдиз гайи интервьюда Минскда авай Россиядин векил Михаил Бабича малумарна.

“За фикирзавайвал, Белоруссияда авай чи юлдашар патални, са гьихьтин ятІани ниятар авайбур патални важиблу макъам я: военный жигьетдай Белоруссиядал авур гьужумдиз, адакди арадал къведай нетижайризни, Россияди вичел авур гьужумдиз хьиз къимет гуда”, - лагьана Бабича.

Дипломатди Польшада Америкадин военный база туькІуьрунин планриз гьа ихьтин баян гана. Бабича им фикир тагана туна виже текъведай, “къалабулух кутазвай делил” я лагьана. Адан гафарай, регионда оборона авун ва жавабдин женг чІугун патал герек тир вири мумкинвилер авай союзный кьушунрин дестеяр кардик ква. Бабича къейд авурвал, базаяр кардик кутуникди а уьлкведиз гьич са хъсанвални жедач. Белоруссиядин тереф тамамвилелди хуьдайди ада тестикьарна. “Чун союзвилин уьлквеяр я, чаз союзвилин алакъаяр ава, чахъ чи ватандашриз тамамвилелди хатасузвал заминламишзавай, военный рекьяй сад тир политика ава”, - лагьана Михаил Бабича.

Къейд ийин, сентябрдин юкьвара Польшадин президент Анджей Дудади чпин республикадиз Америкадин кьушунар гзаф ракъурун патал Вашингтондиз эвер ганай.

Чин гьазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

понедельник, 29 октября

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00 Время новостей Дагестана. Итоги
08.00 «Заряжайся!»
08.10 Мультфильм
08.20 «Годекан»
08.45«Заряжайся!»
08.55 Д/с «Венесуэла глазами гурмана»
09.25 Х/ф «Дикая собака динго»
11.25 «Мой театр»
12.05 «Парламентский вестник»
12.30 Время новостей Дагестана
12.55 «Человек и право»
14.10 «Служа Родине»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Мальчики»
16.30 Время новостей Дагестана
16.55 Х/ф «Два Федора»
18.45 Передача на табасаранском языке «Мил»
19.30,22.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00 Время новостей Махачкала
20.20 «Дагестан туристический»
20.45 Д/ф «Герои из Гонода»
21.30 «Учимся побеждать»
21.50 «История Дагестана в лицах» Дюма на Кавказе
23.20 «Глобальная сеть»
23.45 Д/с «Все грани безумия»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00 Передача на табасаранском языке «Мил»
01.35 Т/с «Воскрешая мертвых»
02.25 «История Дагестана в лицах» Дюма на Кавказе
02.55 Х/ф «Черный тюльпан»
04.50 Передача на табасаранском языке «Мил»

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Сегодня 29 октября. День начинается.
9.55 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся! (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.25 Время покажет. (16+).
18.50 На самом деле. (16+).
19.50 Пусть говорят. (16+).
21.00 Время.
21.45 Т/с "Мажор". (16+).
22.45 Большая игра. (12+).
23.45 Вечерний Ургант.
0.20 Познер. (16+).
1.20 На самом деле. (16+).
2.25 Мужское/Женское.
3.00 Новости.
3.05 Мужское/Женское.
3.20 Модный приговор.
4.20 Контрольная закупка.

РОССИЯ 1
11:25,14.25,17.00,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
17:25 Документальный фильм.
17.45 «Не расстанусь с комсомолом»
18.15 Акценты. Аналитическая программа Ильмана Алипулатова
5.00 Утро России.
9.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести.
11.40 Судьба человека с Б.Корчевниковым. (12+).
12.50 60 минут. (12+).
14.00 Вести.
14.40 Т/с "Морозова". (12+).
17.25 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
18.50 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.00 Т/с "В чужом краю".
23.50 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+).
2.35 Т/с "Собачья работа"

НТВ
5.00 Т/с "Русский дубль".
6.00 Деловое утро НТВ. (12+)
8.20 Мальцева. (12+).
9.10 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
11.10 Дело врачей. (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.15 ДНК. (16+).
18.15 Т/с "Шеф. Игра на повышение". (16+).
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Шеф. Игра на повышение". (16+).
21.00 Т/с "Ворона". (16+).
0.00 Сегодня.
0.10 Поздняков. (16+).
0.25 Место встречи. (16+).
2.25 Таинственная Россия.
3.20 Поедем, поедим!
4.05 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
6.50 Удачная покупка. (16+).
7.00 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
7.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.35 Давай разведемся! (16+).
10.35 Тест на отцовство.
11.35 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
12.35 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
14.10 Мелодрама "Позвони в мою дверь". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Мелодрама "Провинциальная муза". (16+).
23.00 Мелодрама "Женский доктор". (16+).
23.55 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Бальзаковский возраст, или Все мужики сво..." (16+).
3.10 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
4.10 Д/ф "Неравный брак".
6.00 Джейми: Обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.00 Настроение.
8.00 Х/ф "Место встречи изменить нельзя", 1 и 2
10.55 Городское собрание.
11.30 События.
11.50 Т/с "Чисто английское убийство".
13.40 Мой герой. Елена Драпеко. (12+).
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с Пуаро Агаты Кристи
17.00 Естественный отбор.
17.50 Х/ф "Моя любимая свекровь", 1 и 2 с. (12+).
19.40 События.
20.00 Петровка, 38. (16+).
20.20 Право голоса. (16+).
22.00 События.
22.30 Донбасс. Постхаризматический период. Спецрепортаж. (16+).
23.05 Знак качества. (16+).
0.00 События. 25-й час.
0.30 Прощание. Георгий Жуков. (16+).
1.25 Д/ф "Сталин в Царицыне, или Кровавый хаос". (12+).

ЗВЕЗДА
6.00 Сегодня утром. (16+).
8.00 Политический детектив
8.25 Т/с "Застава Жилина".
9.00 Новости дня. (16+).
9.15 Т/с "Застава Жилина".
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с "Застава Жилина".
12.50 Т/с "Застава Жилина".
13.00 Новости дня. (16+).
13.15 Т/с "Застава Жилина".
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Застава Жилина".
17.05 Д/с "Жизнь в СССР от А до Я".
18.00 Новости дня. (16+).
18.40 Д/с "Мотоциклы 2-й мировой войны".
19.35 Скрытые угрозы". "Тайные армии ЦРУ. (12+).
20.20 Д/с "Загадки века с Сергеем Медведевым".
21.10 Специальный репортаж
21.35 Открытый эфир. (12+).
23.00 Новости дня. (16+).
23.15 Между тем. (12+).
23.45 Д/с "Подводный флот России". (12+).
0.35 Т/с "Следствие ведут ЗнаТоКи". (16+).

вторник, 30 октября

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на табасаранском языке «Мил»
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильм
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Венесуэла глазами гурмана»
09.30 Х/ф «Черный тюльпан»
11.45 «История Дагестана в лицах» Дюма на Кавказе
12.55 «Дагестан туристический»
13.25 «Учимся побеждать»
13.45 Д/ф «Герои из Гонода»
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Аринка»
16.55 Х/ф «Парни музкоманды»
18.45 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
19.30,22.30,00.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Подробности»
20.45 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни»
21.55 «Памяти жертв политических репрессий. Роза Шовкринская»
23.20 «Угол зрения»
23.45 Д/с «Все грани безумия»
01.00 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
01.35 Т/с «Воскрешая мертвых»
02.25 «Памяти жертв политических репрессий. Роза Шовкринская»
02.55 Х/ф «Змей»
04.50 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
05.25 Х/ф «Парни музкоманды»

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Сегодня 30 октября. День начинается.
9.55 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся!
16.00 Мужское/Женское.
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.25 Время покажет. (16+).
18.50 На самом деле. (16+).
19.50 Пусть говорят. (16+).
21.00 Время.
21.45 Т/с "Мажор". (16+).
22.55 Большая игра. (12+).
23.45 Вечерний Ургант. (16+).
0.20 На самом деле. (16+).
1.20 Мужское/Женское. (16+).
2.15 Модный приговор.
3.00 Новости.
3.05 Модный приговор.
3.20 Давай поженимся! (16+)
4.10 Контрольная закупка.

РОССИЯ 1
09:00 «Магудере» (на агульском языке)
11:25,14.25,17.00,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
17:25 Наболевший вопрос. Бережливая поликлиника
17.45 Концерт, посвященный 100-летию комсомола
5.00 Утро России.
9.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести.
11.40 Судьба человека с Б.Корчевниковым. (12+)
12.50 60 минут. (12+).
14.00 Вести.
14.40 Т/с "Морозова". (12+).
17.25 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
18.50 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.00 Т/с "В чужом краю".
23.20 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+).
2.05 Т/с "Собачья работа"

НТВ
5.00 Т/с "Русский дубль".
6.00 Деловое утро НТВ. (12+).
8.20 Мальцева. (12+).
9.10 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
11.15 Дело врачей. (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.35 Место встречи.
17.15 ДНК. (16+).
18.15 Т/с "Куба". (16+).
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Куба". (16+).
21.00 Т/с "Ворона". (16+).
23.00,0.10 Х/ф "Любовь под грифом "Совершенно секретно". (16+).
0.00 Сегодня.
1.15 Место встречи. (16+).
3.00 Квартирный вопрос.
4.10 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
6.50 Удачная покупка. (16+).
7.00 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
7.45 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.50 Давай разведемся!
10.50 Тест на отцовство.
11.50 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
12.50 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
13.55 Мелодрама "Одна на двоих". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Мелодрама "Кафе на Садовой". (16+).
23.00 Мелодрама "Женский доктор". (16+).
23.55 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Бальзаковский возраст, или Все мужики сво..." (16+).
3.10 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
3.40 Д/ф "Неравный брак".
5.35 Джейми: Обед за 15 минут. (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.00 Настроение.
8.00 Доктор И... (16+).
8.35 Х/ф "Место встречи изменить нельзя", 3 и 4
11.30 События.
11.50 Т/с "Чисто английское убийство".
13.40 Мой герой. Яна Сексте. (12+).
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с Пуаро Агаты Кристи
16.55 Естественный отбор.
17.45 Х/ф "Моя любимая свекровь", 3 и 4 с. (12+).
19.40 События.
20.00 Петровка, 38. (16+).
20.20 Право голоса. (16+).
22.00 События.
22.30 Осторожно, мошенники! Влюбленные дуры.
23.05 Д/ф "Доказательства смерти". (16+).
0.00 События. 25-й час.
0.35 Удар властью. Михаил Евдокимов. (16+).
1.25 Д/ф "Жизнь при белых, или Нерешительность Антона Деникина".

ЗВЕЗДА
6.00 Сегодня утром. (16+).
8.00 Теория заговора". "Игрушки массового поражения. (12+).
9.00 Новости дня. (16+).
9.30 Т/с "Застава Жилина".
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с "Застава Жилина".
13.00 Новости дня. (16+).
13.15 Т/с "Застава Жилина".
13.40 Т/с "Последний бой".
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Последний бой".
17.05 Д/с "Жизнь в СССР от А до Я".
18.00 Новости дня. (16+).
18.40 Мотоциклы 2-й мировой войны".
19.35 Легенды армии с Александром Маршалом.
20.20 Улика из прошлого".
21.10 Специальный репортаж
21.35 Открытый эфир. (12+).
23.00 Новости дня. (16+).
23.15 Между тем. (12+).
23.45 Д/с "Подводный флот России". (12+).
0.35 Т/с "Следствие ведут ЗнаТоКи". (16+).

среда, 31 октября

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00 Время новостей Дагестана
07.10 Передача на лакском языке «Аьрщи ва агьлу»
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильм
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Венесуэла глазами гурмана»
09.30 Х/ф «Змей»
11.45 «Памяти жертв политических репрессий. Роза Шовкринская»
12.30 Время новостей Дагестана
12.55 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни»
14.05 «Подробности»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Марицак»
16.30 Время новостей Дагестана
16.55 Х/ф «Еще не вечер»
18.45,01.00,04.45 Передача на даргинском языке
19.30,22.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00 Время новостей Махачкала
20.20 Проект «Мы– российский народ. Дагестан многонациональный»
20.45 «Здоровье» в прямом эфире
21.45 «Столичный эрудит»
21.55 «Городская среда»
23.20 «Аутодафе»
00.00 Х/ф «Будет помнить вся Россия» 1 с.
00.30 Время новостей Дагестана
01.35 Т/с «Воскрешая мертвых»
02.25 «Городская среда»
02.50 Х/ф «Капкан»
04.35 «Столичный эрудит»
05.20 55 Х/ф «Еще не вечер»

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Сегодня 31 октября. День начинается.
9.55 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся! (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.25 Время покажет. (16+).
18.50 На самом деле. (16+).
19.50 Пусть говорят. (16+).
21.00 Время.
21.45 Т/с "Мажор". (16+).
22.45 Большая игра. (12+).
23.45 Вечерний Ургант.
0.20 На самом деле. (16+).
1.20 Мужское/Женское.
2.10 Модный приговор.
3.00 Новости.
3.05 Модный приговор.
3.25 Давай поженимся! (16+)
4.10 Контрольная закупка.

РОССИЯ 1
09:00 «Турчидаг» (на лакском языке)
11:25,14.25,17.00,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
17:25 Диалог с победителями конкурса «Мой Дагестан»
17.45 Док.фильм.
18.10 Республика
5.00 Утро России.
9.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести.
11.40 Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+).
12.50 60 минут. (12+).
14.00 Вести.
14.40 Т/с "Морозова". (12+).
17.25 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
18.50 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.00 Т/с "В чужом краю".
23.20 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+).
2.05 Т/с "Собачья работа"

НТВ
5.00 Т/с "Основная версия". (16+).
6.00 Деловое утро НТВ. (12+)
8.25 Мальцева. (12+).
9.10 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
11.15 Дело врачей. (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.15 ДНК. (16+).
18.15 Т/с "Куба". (16+).
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Куба". (16+).
21.00 Т/с "Ворона". (16+).
23.00,0.10 Х/ф "Любовь под грифом "Совершенно секретно" 2".
0.00 Сегодня.
1.15 Место встречи. (16+).
3.00 Дачный ответ.
4.00 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
6.50 Удачная покупка. (16+).
7.00 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
7.40 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.45 Давай разведемся!
10.45 Тест на отцовство.
11.45 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
12.45 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
13.50 Мелодрама "Подари мне жизнь". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Мелодрама "Перекрестки". (16+).
22.45 Мелодрама "Женский доктор". (16+).
23.40 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Бальзаковский возраст, или Все мужики сво..." (16+).
3.10 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
3.40 Д/ф "Неравный брак". (16+).
5.35 Домашняя кухня. (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.00 Настроение.
8.10 Доктор И... (16+).
8.45 Х/ф "Место встречи изменить нельзя", 5 с.
10.35 Д/ф "Александр Белявский. Личное дело Фокса". (12+).
11.30 События.
11.50 Т/с "Чисто английское убийство". (Великобритания). (12+).
13.40 Мой герой. Сергей Беликов. (12+).
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с Пуаро Агаты Кристи
16.55 Естественный отбор.
17.50 Х/ф "Моя любимая свекровь 2", 1 и 2 с. (12+)
19.40 События.
20.00 Петровка, 38. (16+).
20.20 Право голоса. (16+).
22.00 События.
22.30 Линия защиты. (16+).
23.05 Прощание. Юрий Богатырев. (16+).
0.00 События. 25-й час.
0.35 Хроники московского быта. Секс, ложь, видео.

ЗВЕЗДА
6.00 Сегодня утром. (16+).
8.20 Т/с "Тайная стража".
9.00 Новости дня. (16+).
9.15 Т/с "Тайная стража".
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с "Тайная стража".
12.50 Т/с "Тайная стража".
13.00 Новости дня. (16+).
13.15 Т/с "Тайная стража".
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Тайная стража".
17.05 Д/с "Жизнь в СССР от А до Я".
18.00 Новости дня. (16+).
18.40 Д/с "Перехватчики МиГ-25 и МиГ-31. Лучшие в своем деле".
19.35 Последний день. Софико Чиаурели. (12+).
20.20 Д/с Секретная папка
21.10 Специальный репортаж. (12+).
21.35 Открытый эфир. (12+).
23.00 Новости дня. (16+).
23.15 Между тем. (12+).
23.45 Д/с "Подводный флот России". (12+).
0.35 Т/с "Следствие ведут ЗнаТоКи". (16+).

четверг, 1 ноября

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00,08.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на даргинском языке
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильм
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Х/ф «Капкан»
11.00 «Галерея вкусов»
11.45 «Аутодафе»
12.30 Время новостей Дагестана
12.55 «Здоровье»
13.45 «Столичный эрудит»
13.55 «Городская среда»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Долгая счастливая жизнь»
16.30 Время новостей Дагестана
16.55 Х/ф «Женя, Женечка и Катюша»
18.30 Обзор газеты «Хlакъикъат»
18.45 Передача на аварском языке
19.30,22.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Линия судьбы» Махмуд из Кахаб-Росо
20.55«Галерея искусств»
21.25 «Агросектор»
21.55 «Память поколений» Абдулхаким Исмаилов
23.20 Д/ф «Мир природы»
00.30 Время новостей Дагестана
01.00,04.45 Передача на аварском языке
01.35 Т/с «Воскрешая мертвых»
02.25 Х/ф «Джонни-гитара»
04.20 «Агросектор»
05.25 Х/ф «Женя, Женечка и Катюша»

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Сегодня 1 ноября. День начинается.
9.55 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся!
16.00 Мужское/Женское.
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.25 Время покажет. (16+).
18.50 На самом деле. (16+).
19.50 Пусть говорят. (16+).
21.00 Время.
21.45 Т/с "Мажор". (16+).
22.45 Большая игра. (12+).
23.45 Вечерний Ургант.
0.20 На самом деле. (16+).
1.20 Мужское/Женское.
2.10 Модный приговор.
3.00 Новости.
3.05 Модный приговор.
3.20 Давай поженимся! (16+)
4.10 Контрольная закупка.

РОССИЯ 1
09:00 «Шолом» (на татском языке)
11:25,14.25,17.00,20.45 Вести-Дагестан
17:25 Сказки нашего детства
17.45 Порт-Петровские ассамблеи. А.Балашов г. Москва
18.00 Жизнь замечательных людей. Р.Гамзатов
18.30 Док.фильм.
5.00 Утро России.
9.00,11.00,14.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.40 Судьба человека с Б.Корчевниковым. (12+)
12.50 60 минут. (12+).
14.40 Т/с "Морозова". (12+).
17.25 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
18.50 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.00 Т/с "В чужом краю".
23.20 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+).
2.05 Т/с "Собачья работа".

НТВ
5.00 Т/с "Основная версия".
6.00 Деловое утро НТВ. (12+)
8.20 Мальцева. (12+).
9.10 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
11.10 Дело врачей. (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.15 ДНК. (16+).
18.15 Т/с "Куба". (16+).
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с "Куба". (16+).
21.00 Т/с "Ворона". (16+).
23.00,0.10 Х/ф "Любовь под грифом "Совершенно секретно" 3".
0.00 Сегодня.
1.10 Место встречи. (16+).
3.00 НашПотребНадзор.
4.10 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
6.50 Удачная покупка. (16+).
7.00 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
7.45 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.50 Давай разведемся! (16+)
10.50 Тест на отцовство.
11.50 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
12.50 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
13.55 Мелодрама "Кафе на Садовой". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Мелодрама "Ноты любви". (16+).
22.50 Мелодрама "Женский доктор". (16+).
23.45 6 кадров. (16+).
0.30 Мелодрама "Бальзаковский возраст, или Все мужики сво..." (16+).
3.20 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
3.50 Д/ф "Неравный брак".
5.35 Домашняя кухня. (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.00 Настроение.
8.10 Доктор И... (16+).
8.45 Х/ф "Любовь земная".
10.35 Д/ф "Евгений Матвеев. Эхо любви". (12+).
11.30,14.30 События.
11.50 Т/с "Чисто английское убийство".
13.40 Мой герой. Станислав Садальский. (12+).
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с Пуаро Агаты Кристи
17.00 Естественный отбор.
17.50 Х/ф "Моя любимая свекровь 2", 3 и 4 с. (12+)
19.40 События.
20.00 Петровка, 38. (16+).
20.20 Право голоса. (16+).
22.00 События.
22.30 Обложка. Громкие разводы. (16+).
23.05 Д/ф Список Берии. Железная хватка наркома
0.00 События. 25-й час.
0.30 Хроники московского быта. Юбилей генсека.
1.15 Д/ф "Чудо на Висле, или Тухачевский против Пилсудского". (12+).

ЗВЕЗДА
6.00 Сегодня утром. (16+).
8.20 Т/с "Тайная стража".
9.00,13.00 Новости дня.
9.15 Т/с "Тайная стража".
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с "Тайная стража".
12.50 Т/с "Тайная стража. Смертельные игры".
13.15 Т/с "Тайная стража. Смертельные игры".
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Тайная стража. Смертельные игры".
17.05 Д/с "Жизнь в СССР от А до Я".
18.00 Новости дня. (16+).
18.40 Д/с "Перехватчики МиГ-25 и МиГ-31. Лучшие в своем деле".
19.35 Легенды космоса. Георгий Береговой.
20.20 Код доступа. (12+).
21.10 Специальный репортаж
21.35 Открытый эфир. (12+)
23.00 Новости дня. (16+).
23.15 Между тем. (12+).
23.45 Д/с "Подводный флот России". (12+).
0.35 Т/с "Следствие ведут ЗнаТоКи". (16+).

пятница, 2 ноября

РГВК

06.45 «Заряжайся!»
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на аварском языке
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильмы
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Венесуэла глазами гурмана»
09.30 Х/ф «Дон Кихот»
11.30 «Пятничная проповедь» Прямая трансляция с центральной Джума-мечети
12.00 «Галерея искусств»
12.55 «Память поколений» Абдулхаким Исмаилов
13.55 «Агросектор»
13.55 «Линия судьбы» Махмуд из Кахаб-Росо
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «В семнадцать мальчишеских лет»
16.55 «За скобками»
17.00 Х/ф «Город мастеров»
18.30 Обзор газеты «Дагестанская правда»
18.45,01.00,04.45 Передача на кумыкском языке
19.30,22.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00 Время новостей Махачкала
20.20 «За скобками»
20.25 «Подробности»
20.50 «На виду. Спорт»
21.30 «Молодежный микс»
21.50 Д/ф Язык орнамента
23.20»За скобками»
23.25 Д/с «Мир природы»
00.30 Время новостей Дагестана
01.35 Т/с Воскрешая мертвых
02.25 Д/ф «Язык орнамента»
02.50 Х/ф «Газовый свет»
05.15 «Молодежный микс»
05.30 Х/ф «Город мастеров»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Сегодня 2 ноября. День начинается.
9.55 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся!
16.00 Мужское/Женское.
17.00 Время покажет. (16+).
18.00 Вечерние новости.
18.25 Время покажет. (16+).
18.50 Человек и закон. (16+).
19.55 Телеигра "Поле чудес". (16+).
21.00 Время.
21.30 Голос. Перезагрузка.
23.30 Вечерний Ургант. (16+).
0.25 Queen": История альбома "News of the World. (16+).
1.45 В наше время. (12+).
3.35 Модный приговор.
4.20 Давай поженимся! (16+)

РОССИЯ 1

11:25,14.25,17.00,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
17:25 Мир Вашему дому
17.45 Док.фильм.
18.05 Дагестан спортивный
18.25 Моя малая родина с.Дарваг Табасаранский район
5.00 Утро России.
9.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести.
11.40 Судьба человека с Б.Корчевниковым. (12+)
12.50 60 минут. (12+).
14.00 Вести.
14.40 Т/с "Морозова". (12+).
17.25 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
18.50 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.00 Т/с "В чужом краю".
1.15 Х/ф "Средство от разлуки". (12+).

НТВ

5.00 Т/с "Основная версия".
6.00 Деловое утро НТВ. (12+)
8.20 Мальцева. (12+).
9.10 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с "Мухтар. Новый след". (16+).
11.15 Дело врачей. (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.10 ДНК. (16+).
18.15 Жди меня. (12+).
19.00 Сегодня.
19.35 ЧП. Расследование.
20.00 Т/с "Куба". (16+).
21.00 Т/с "Ворона". (16+).
0.05 Захар Прилепин. Уроки русского. (12+).
0.40 Мы и наука. Наука и мы
1.40 Место встречи. (16+).
3.30 Таинственная Россия.
4.20 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+).
6.50 Удачная покупка. (16+).
7.00 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
7.35 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.40 Давай разведемся! (16+)
10.40 Тест на отцовство. (16+).
11.40 Д/ф "Реальная мистика". (16+).
12.40 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
14.15 Мелодрама "Перекрестки". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Мелодрама "Проездной билет". (16+).
22.50 Мелодрама "Женский доктор". (16+).
23.45 6 кадров. (16+).
0.30 Детектив "Дом-фантом в приданое". (16+).
4.35 Д/ф "Понять. Простить". (16+).
5.05 Д/ф "Неравный брак".
6.00 Домашняя кухня. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.10 Х/ф "Сказание о земле Сибирской". (6+).
10.15 Х/ф "Одна ложь на двоих". (12+).
11.30 События.
11.50 Х/ф "Одна ложь на двоих". (12+).
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.15 Обложка. Громкие разводы. (16+).
15.50 Х/ф "Одиноким предоставляется общежитие"
17.35 Детектив "Восемь бусин на тонкой ниточке"
19.40 События.
20.05 Детектив "Чисто московские убийства. Второе дыхание". (12+).
22.00 В центре событий.
23.10 Приют комедиантов.
1.00 Д/ф "Вячеслав Невинный. Талант и 33 несчастья". (12+).
1.40 Петровка, 38. (16+).
1.55 Детектив "Прошлое умеет ждать". (12+).

ЗВЕЗДА

6.20 Х/ф "Юнга Северного флота". (16+).
8.20 Т/с "Тайная стража. Смертельные игры".
9.00,13.00 Новости дня.
9.15 Т/с "Тайная стража. Смертельные игры".
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с "Тайная стража. Смертельные игры".
12.50 Т/с "Тайная стража. Смертельные игры".
13.15 Т/с "Тайная стража. Смертельные игры".
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с "Тайная стража. Смертельные игры".
17.05 Д/с "Жизнь в СССР от А до Я". "За витриной универмага". (12+)
18.00 Новости дня. (16+).
18.40 Д/ф Разведка боем
19.35 Х/ф "Командир счастливой "Щуки". (12+).
21.35 Х/ф Слушать в отсеках
23.00 Новости дня. (16+).
23.15 Х/ф "Слушать в отсеках"
0.35 Т/с "Следствие ведут ЗнаТоКи". (16+).

суббота, 3 ноября

РГВК

07.00,08.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на кумыкском языке
08.00 Мультфильмы
08.55 Х/ф «Весна»
10.50 Д/ф «Язык орнамента»
11.20 «Мой малыш»
11.50 Мультфильм
12.05 «Галерея вкусов»
12.45 «Подробности»
13.10 «На виду. Спорт»
13.50 XI Международный музыкальный фестиваль
15.20 Х/ф «Две жизни»
16.30,19.30 Время новостей Дагестана
16.50 «Дежурная часть»
17.00 Дагестанское кино. Д/ф «Канатоходец»
18.10 «Глянец»
18.45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
19.50 «Дежурная часть»
20.00 «Парламентский вестник»
20.20 Проект «Мы– российский народ. Дагестан многонациональный»
20.50 «Первая студия»
21.40 «Полифония»
22.30,00.30 Время новостей Дагестана
22.55 Х/ф «Три тополя на Плющихе»
01.00 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
01.35 «Мой малыш»
02.00 Х/ф «Мужские разборки»
03.55 «Полифония»
04.40 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
05.15 «Глянец»
05.40 «Дежурная часть»
05.50 Д/ф «Канатоходец»

ПЕРВЫЙ

5.15 Контрольная закупка.
6.00,10.00,12.00 Новости
6.10 Х/ф "Два Федора".
7.55 Играй, гармонь любимая!
8.40 М/с "Смешарики. Новые приключения".
9.00 Умницы и умники. (12+).
9.40 Слово пастыря.
10.15 Любовь Полищук. Последнее танго. (12+)
11.10 Теория заговора. (16+)
12.15 На 10 лет моложе.
13.00 Идеальный ремонт.
14.10 В наше время. (12+).
16.30 Кто хочет стать миллионером?
18.00 Эксклюзив. (16+).
19.35 Сегодня вечером.
21.00 Время.
21.20 Сегодня вечером.
23.05 Фигурное катание. Гран-при 2018. Трансляция из Финляндии.
1.00 Комедия "Моя любимая теща". (16+).
3.00 Мужское/Женское.
3.55 Модный приговор.
4.50 Давай поженимся!

РОССИЯ 1

5.00 Утро России". Суббота.
8.40 Местное время. Суббота. (12+).
9.20 Сто к одному.
10.10 Пятеро на одного.
11.00 Вести.
11.20 Вести. Местное время.
11.40 Далекие близкие с Б. Корчевниковым. (12+).
12.55 Х/ф "Мы все равно будем вместе". (12+).
15.00 Выход в люди. (12+).
16.20 Субботний вечер с Н. Басковым.
18.00 Привет, Андрей! (12+).
20.00 Вести в субботу.
21.00 Х/ф "Маруся". (12+).
1.20 Х/ф "Сюрприз для любимого". (12+).
3.20 Т/с "Личное дело". (16+).

НТВ

5.10 ЧП. Расследование.
5.40 Звезды сошлись. (16+).
7.20 Смотр.
8.00 Сегодня.
8.20 Зарядись удачей! (12+).
9.25 Готовим с А.Зиминым.
10.00 Сегодня.
10.20 Главная дорога. (16+).
11.00 Еда живая и мертвая.
12.00 Квартирный вопрос.
13.00 Поедем, поедим!
14.00 Крутая история. (12+).
15.05 Своя игра.
16.00 Сегодня.
16.20 Однажды... (16+).
17.00 Секрет на миллион. Сергей Мазаев. (16+).
19.00 Центральное телевидение.
21.00 Детектив "Пес". (16+)
23.55 Международная пилорама. (18+).
0.55 Квартирник НТВ у Маргулиса. Валерий Сюткин. (16+).
2.10 Х/ф "34 скорый". (16+).
3.50 Поедем, поедим!
4.10 Т/с "Москва. Три вокзала". (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+).
7.45 Комедия "По семейным обстоятельствам". (16+).
10.25 Мелодрама "Ноты любви". (16+).
14.20 Мелодрама "Моя новая жизнь". (16+).
18.00 6 кадров. (16+).
19.00 Мелодрама "Судьба по имени Любовь". (16+).
22.50 Д/с "Чудеса". (16+).
23.50 6 кадров. (16+).
0.30 Т/с "Великолепный век". "Империя Кесем". (16+).
4.25 Д/ф "Неравный брак". (16+).
5.30 Домашняя кухня. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

5.45 Марш-бросок.
6.20 АБВГДейка.
6.50 Х/ф "У тихой пристани". (12+).
8.15 Православная энциклопедия. (6+).
8.40 Выходные на колесах.
9.20 Фильм-сказка "Финист - Ясный Сокол".
10.35 Д/ф "Две жизни Майи Булгаковой". (12+).
11.30 События.
11.45 Х/ф "Одиноким предоставляется общежитие"
13.30 Детектив "Нераскрытый талант". (12+).
14.30 События.
14.45 Детектив "Нераскрытый талант". (12+).
17.40 Детектив "Красота требует жертв". (12+).
22.00 События.
22.20 Право знать! (16+).
23.50 Право голоса. (16+).
2.40 Донбасс. Постхаризматический период. Спецрепортаж. (16+).
3.10 Д/ф Список Берии. Железная хватка наркома

ЗВЕЗДА

6.55 Х/ф "Командир счастливой "Щуки". (12+).
7.30 Х/ф "На златом крыльце сидели..." (16+).
9.00 Новости дня. (16+).
9.15 Легенды музыки. Любовь Казарновская.
9.40 Последний день. Георгий Гречко. (12+).
10.30 Не факт!
11.00 Улика из прошлого". "Загадки Библии. Наука исследует чудо. (16+).
11.50 Д/с "Загадки века с Сергеем Медведевым".
12.35 Специальный репортаж
13.00 Новости дня. (16+).
13.15 Д/с "Секретная папка"
14.00 Десять фотографий. Маргарита Симоньян.
14.50 Специальный репортаж
15.50 Т/с "Россия молодая".
18.00 Новости дня. (16+).
18.10 Задело! (16+).
18.25 Т/с "Россия молодая".
23.00 Новости дня. (16+).
23.20 Т/с "Россия молодая".
5.20 Д/с "Москва фронту".
5.40 Х/ф "Егорка". (16+).

воскресенье, 4 ноября

РГВК

07.00,08.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
07.55 «Мой малыш»
08.45 Х/ф «Три тополя на Плющихе»
10.15 «Полифония»
11.10 «Галерея искусств»
11.40 «Агросектор»
12.10 «Памяти жертв политических репрессий. Роза Шовкринская»
12.40 Д/ф «Язык орнамента»
13.05 «Глянец»
13.35 «Городская среда»
14.05 Д/ф «Дагестан. Путь от прошлого к настоящему»
14.55 Х/ф «По секрету всему свету»
17.25 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни»
18.40 «Учимся побеждать»
18.55 «Годекан»
19.30 Время новостей Дагестана. Итоги
20.30 «Преступление и наказание»
21.00 «Селфи» в эфире
21.10 Праздничный концерт
22.30 Время новостей Дагестана. Итоги
23.30 «Парламентский вестник»
23.55 Х/ф «Когда деревья были большими»
01.50 «Годекан»
02.15 Х/ф «Большая прогулка»
04.20 «Преступление и наказание»
04.45 Х/ф «По секрету всему свету»

ПЕРВЫЙ

6.00,10.00,12.00 Новости
6.10 Россия от края до края.
7.45 М/с "Смешарики".
7.50 Часовой. (12+).
8.15 Здоровье. (16+).
9.20 Непутевые заметки.
10.10 Леонид Гайдай. "Бриллиантовый вы наш!
11.10 Бриллиантовая рука. Рождение легенды.
12.10 Х/ф "Полосатый рейс"
13.55 Х/ф "Дети Дон Кихота"
15.20 Х/ф "Берегись автомобиля".
17.10 Три аккорда. (16+).
19.00 Комедия "Бриллиантовая рука".
21.00 Время.
21.20 Клуб Веселых и Находчивых. Встреча выпускников-2018. (16+).
23.35 Фигурное катание. Гран-при 2018.
1.30 Х/ф "Смерть негодяя".
3.50 Модный приговор.

РОССИЯ 1

5.40 Сам себе режиссер.
6.30 Смехопанорама.
6.55 Утренняя почта.
7.35 Д/ф "Русская смута. История болезни".
8.40 Местное время. Воскресенье.
9.20 Сто к одному.
10.10 Когда все дома с Тимуром Кизяковым.
11.00 Вести.
11.20 Смеяться разрешается
12.15 Х/ф "Она сбила летчика". (12+).
16.15 Х/ф "Непредвиденные обстоятельства". (12+).
20.00 Вести недели.
22.00 Москва. Кремль. Путин.
23.00 Воскресный вечер с В.Соловьевым. (12+).
0.30 Дежурный по стране. М. Жванецкий.
1.30 Х/ф "Выйти замуж за генерала". (12+).

НТВ

5.20 Центральное телевидение. (16+).
7.20 Устами младенца.
8.00,10.00,16.00 Сегодня.
8.20 Их нравы.
8.35 Кто в доме хозяин? (16+)
9.25 Едим дома.
10.20 Первая передача.
11.00 Чудо техники. (12+).
11.55 Дачный ответ.
13.00 НашПотребНадзор.
14.00 У нас выигрывают!
15.05 Своя игра.
16.20 Следствие вели... (16+)
18.00 Новые русские сенсации. (16+).
19.00 Сегодня.
19.35 Звезды сошлись. (16+).
21.10 Юбилейный вечер поэта М.Гуцериева.
23.30 Брэйн ринг. Спецвыпуск. (12+).
0.35 Х/ф "Свой среди чужих, чужой среди своих".
2.30 Идея на миллион. (12+).

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+).
7.30 Мелодрама "Знахарь". (16+).
10.10 Драма "Унесенные ветром". (16+).
14.35 Мелодрама "Скарлетт". (16+).
21.45 Фэнтези "Малефисента". (16+).
23.35 6 кадров. (16+).
0.30 Т/с "Великолепный век". "Империя Кесем". (16+).
4.20 Комедия "Все наоборот". (16+).
5.30 Домашняя кухня. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

5.45 Х/ф "Любовь земная".
7.35 Детектив "Восемь бусин на тонкой ниточке". (12+).
9.35 Д/ф "Вячеслав Невинный. Талант и 33 несчастья". (12+).
10.30 Х/ф "Солдат Иван Бровкин".
11.30 События.
11.45 Х/ф "Солдат Иван Бровкин".
12.35 Х/ф "Иван Бровкин на целине". (12+).
14.30 События.
14.45 Х/ф "Дедушка". (12+).
16.55 Х/ф "Моя любимая свекровь. Московские каникулы". (12+).
20.40 Детектив "Шрам".
0.25 События.
0.40 Петровка, 38. (16+).
0.50 Детектив "Нераскрытый талант". (12+).
4.05 Один + Один. Концерт.

ЗВЕЗДА

9.00 Новости недели с Юрием Подкопаевым. (16+).
9.25 Служу России. (16+).
9.55 Военная приемка.
10.45 Политический детектив. (12+).
11.10 Код доступа. (12+).
12.00 Скрытые угрозы". "Фашизм. Новая версия.
13.00 Новости дня. (16+).
13.35 Специальный репортаж. (12+).
14.00 Т/с "Снайпер. Оружие возмездия". (16+).
18.00 Новости. Главное.
18.45 Всероссийский детский вокальный конкурс "Юная звезда". (16+).
23.00 Фетисов. (12+).
23.45 Х/ф "Звезда". (12+).
1.40 Х/ф "Под каменным небом". (12+).
3.20 Х/ф "Точка отсчета".
5.05 Д/ф "Прекрасный полк. Евдокия". (12+).

КУЛЬТУРА с 29 ОКТЯБРЯ по 4 НОЯБРЯ

ПОНЕДЕЛЬНИК

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40 Новости культуры
6.35 Пешком... Москва екатерининская.
7.05 Д/с "Эффект бабочки".. "Чингисхан. Империя степей".
7.35 Т/с "Сита и Рама". (Индия).
8.25 Мальчики державы.
8.55 Т/с "Ольга Сергеевна", 6 с.
10.15 Наблюдатель.
11.10 Д/ф "Мы не сдаемся, мы идем".
12.15 Власть факта. "Верфи России"
13.00 Линия жизни.
14.00 Д/ф "Забайкальская одиссея".
15.10 На этой неделе...
15.35 Агора.
16.40 Т/с "Ольга Сергеевна", 6 с.
17.40 Исторические концерты.
18.45 Власть факта. "Верфи России"
19.30 Новости культуры.
19.45 Главная роль.
20.05 Правила жизни.
20.30 Спокойной ночи, малыши!
20.45 Д/ф "Древний Египет - жизнь и смерть в Долине Царей".
21.45 Сати. Нескучная классика... с Х. Герзмавой и Т. Сохиевым.
22.25 Т/с "Сита и Рама". (Индия).
23.40 Новости культуры.
0.00 Д/ф "Вованина".
1.00 Власть факта. "Верфи России".

ВТОРНИК

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40 Новости культуры.
6.35 Пешком... Тула железная.
7.05 Правила жизни.
7.35 Т/с "Сита и Рама". (Индия).
8.25 Д/с "Первые в мире".
8.45 Т/с "Ольга Сергеевна", 7 с.
10.15 Наблюдатель.
11.10 Д/ф "Хоккей, хоккей..."
12.15 Тем временем. Смыслы.
13.05 Мы - грамотеи!
13.45 Д/с "Первые в мире".
14.00 Д/ф "Древний Египет - жизнь и смерть в Долине Царей".
15.10 Эрмитаж.
15.40 Белая студия.
16.20 Т/с "Ольга Сергеевна", 7 с.
17.30 Исторические концерты.
18.40 Тем временем. Смыслы.
19.45 Главная роль.
20.05 Правила жизни.
20.30 Спокойной ночи, малыши!
20.45 Д/ф "Древний Египет - жизнь и смерть в Долине Царей".
21.45 Искусственный отбор.
22.25 Т/с "Сита и Рама". (Индия).
23.10 Д/с "Культурный отдых".
0.00 Д/ф "Соловецкий. Первый и последний".
0.40 Тем временем. Смыслы.
1.25 Д/ф "Хоккей, хоккей..."

СРЕДА

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40 Новости культуры.
6.35 Пешком... Москва союзная.
7.05 Правила жизни.
7.35 Т/с "Сита и Рама". (Индия).
8.30 Т/с "Ольга Сергеевна", 8 с.
10.15 Наблюдатель.
11.10 Д/ф "Я возвращаю ваш портрет..."
12.15 Что делать?
13.05 Д/с "Доктор Воробьев. Перечитывая автобиографию".
14.00 Д/ф "Древний Египет - жизнь и смерть в Долине Царей".
15.10 Библейский сюжет.
15.40 Сати. Нескучная классика... с Х. Герзмавой и Т. Сохиевым.
16.20 Т/с "Ольга Сергеевна", 8 с.
17.50 Исторические концерты.
18.40 Что делать?
19.30 Новости культуры.
19.45 Главная роль.
20.05 Правила жизни.
20.30 Спокойной ночи, малыши!
20.45 Д/ф Забытые царицы Египта
21.45 Д/ф "Калина красная". Слишком русское кино".
22.25 Т/с "Сита и Рама". (Индия).
23.10 Д/с "Культурный отдых".
0.00 Д/ф "Владимир Маканин. Цена личного голоса".
0.45 Что делать?
1.30 Д/ф "Я возвращаю ваш портрет..."

ЧЕТВЕРГ

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40 Новости культуры.
6.35 Пешком... Москва - Дмитров.
7.05 Правила жизни.
7.35 Т/с "Сита и Рама". (Индия).
8.25 Д/с "Первые в мире". "Каркасный дом Лагутенко".
8.45 Х/ф "Два капитана", 1 с.
10.15 Наблюдатель.
11.10 XX век. "Голубой огонек" в Колонном зале Дома союзов".
12.15 Игра в бисер" с И. Волгиным.
13.00 Д/с "Доктор Воробьев. Перечитывая автобиографию".
14.00 Д/ф "Забытые царицы Египта".
15.10 Моя любовь - Россия! "Казанские модницы".
15.40 Острова.
16.20 Х/ф "Два капитана", 1 с.
17.35 Исторические концерты.
18.45 Игра в бисер" с И. Волгиным. "Астрид Линдгрен.
19.45 Главная роль.
20.05 Правила жизни.
20.30 Спокойной ночи, малыши!
20.45 Д/ф "Подводный мир древнего города Байи".
21.45 Энигма. Мизия.
22.25 Т/с "Сита и Рама". (Индия).
23.10 Д/с "Культурный отдых".
0.00 Черные дыры. Белые пятна.
0.40 Игра в бисер" с И. Волгиным. "Астрид Линдгрен.

ПЯТНИЦА

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40 Новости культуры.
6.35 Пешком... Москва транспортная.
7.05 Правила жизни.
7.35 Т/с "Сита и Рама". (Индия).
8.20 Новости культуры.
8.25 Д/с "Первые в мире".
8.40 Х/ф "Два капитана", 2 с.
10.20 Х/ф "Высокая награда".
11.50 Д/ф "Ораниенбаумские игры"
12.35 Черные дыры. Белые пятна.
13.20 Д/ф "Кинематограф личной искренности".
14.00 Д/ф "Подводный мир древнего города Байи".
15.10 Письма из провинции. Белозерск (Вологодская область).
15.40 Энигма. Мизия.
16.20 Х/ф "Два капитана", 2 с.
17.35 Исторические концерты.
18.45 Царская ложа.
19.45 Смехоностальгия.
20.15 Искатели. "Московский тайник Юсуповых".
21.05 Линия жизни. Татьяна Черниговская.
22.10 Т/с "Сита и Рама". (Индия).
23.00 Новости культуры.
23.20 Клуб "Шаболовка, 37".
0.20 Х/ф "Гупешка".
1.45 Искатели. "Московский тайник Юсуповых".
2.30 М/ф: "Ветер вдоль берега", "Прометей".

СУББОТА

6.30 Х/ф "Адам женится на Еве".
8.50 М/ф: "Ох и Ах", "Ох и Ах идут в поход", "Конек-Горбунок".
10.25 Передвижники. Н.Ярошенко.
10.50 Х/ф "Неуловимые мстители".
12.10 Земля людей. "Лакцы. Каменная книга".
12.40 Научный стенд-ап.
13.25 Д/ф "Живая природа Японии"
14.15 Д/ф "Класс. Академия русского балета имени А.Я. Вагановой"
15.10 Д/с "Первые в мире". "Парашют Котельникова".
15.30 Х/ф "Сердца четырех".
17.00 Д/ф "Сладкая жизнь".
17.45 Д/ф "Калина красная". Слишком русское кино".
18.25 Романтика романса.
20.30 Больше, чем любовь. Петр и Мира Тодоровские.
21.10 Х/ф "Любимая женщина механика Гаврилова".
22.30 Dance Open. Международный фестиваль балета. Гала-концерт звезд мировой сцены.
0.10 Х/ф "Неуловимые мстители".
1.25 Д/ф "Живая природа Японии"
2.20 М/ф: "Банкет", "Кот в сапогах".

ВОСКРЕСЕНЬЕ

6.30 Царица небесная. Казанская икона Божией Матери.
7.05 Х/ф "Минин и Пожарский".
8.50 М/ф: "Волк и семеро козлят", "Чиполлино".
9.40 Обыкновенный концерт.
10.10 Мы - грамотеи!
10.50 Х/ф "Новые приключения неуловимых".
12.10 Д/с "Первые в мире".
12.25 Диалоги о животных. Московский зоопарк.
13.05 Д/ф "Общее дело".
13.35 Международный фестиваль цирка в Монте-Карло.
15.35 Х/ф "Весна".
17.25 Международный этнический фестиваль "Музыка наших сердец"
19.50 Д/ф "Лютики-цветочки "Женитьбы Бальзаминова".
20.30 Х/ф Женитьба Бальзаминова
21.55 Анна Нетребко и Юсиф Эйвазов. Концерт в Токио.
23.45 Х/ф "Новые приключения неуловимых".
1.05 Д/ф "Сладкая жизнь".
1.50 Диалоги о животных. Московский зоопарк.
2.30 М/ф "Хармониум".

РАДИО

ИСЛЕН, 29-ОКТЯБРЬ

11.10 «Дагъустан». Хабарар
11.30 «Хважамжам».

САЛАСА, 30-ОКТЯБРЬ

11.10 «Дагъустан». Хабарар
11.30 Подитикадикай. Программа

АРБЕ, 31-ОКТЯБРЬ

11.10 «Дагъустан». Хабарар
11.30 «Девирар».

ХЕМИС, 1-НОЯБРЬ

11.10 «Дагъустан». Хабарар
11.30 «Вахт ва жегьилар».

ЖУЬМЯ, 2-НОЯБРЬ

11.10 «Дагъустан». Хабарар
11.30 «Исламдин сес».

КИШ, 3-НОЯБРЬ

13.10 «Гьафтедин нетижаяр»

ГЬЯД, 4-НОЯБРЬ

10.10 «Кард». Аялар патал программа

Программа гьазурайди - Насима ВЕЛИБЕГОВА

Аялрин гьунарар

Эмираслан ШЕРИФАЛИЕВ

Гьеле мектебда кІелзамайла, зун жаван натуралистрин станциядин, пионеррин кІвалин, художественный школадин гьар жуьре кружокрик квай, спортдин секцийризни фидай, медресада араб чІални чирнай. Эхиримжи классра алава образованидин идарайриз са артух хъфеначир. ЦІийи технологияр - компьютерар, телефонар ва маса техника хуьрерани пайда жез башламишуникди аялриз винидихъ тІвар кьур машгъулатар итижлу яз амукьначир.

Художественный, искусствойрин школаяр, юннатрин тешкилатар, бязи чкайра, тІвар дегиш хьанватІани, пионеррин кІвалер исятдани кардик ква. Амма анриз аялар къвезвани? Гьеле чІал акъат тавунмаз чпи-чпиз Ютуб кутазвай, телефондай зенгер ийиз чизвай, урус ва техникадизни терминриз талукь ингилис чІал Интернетдай чир жезвай цІийи несилриз итижлу яни школадилай алава образование гузвай идараяр? И суалриз жавабар заз итижлу тир. Спортшколайрикай зун рахазвач. Спортдал машгъул хьун дагъвийрин ивидик ква.

Мукьвара чаз, са жерге журналистриз, Махачкъалада РД-дин илимрин гъвечІи академиядин (Малая академия наук) къаюмвилик квазвай Дагъустандин аялрин "Кванториум" технопаркдиз теклифна. Яраб им вуч чка ятІа, образованидин патахъай кІеви истемишунарзавай алай девирда им квез герек чка ятІа лугьуз ва ихьтин маса суалрин винел фикир ийиз-ийиз, зун виликрай Республикадин аялрин эколого-биологический, аялринни жаваннрин туризмдин ва хайи ерияр чирунин, аялрин илимдинни техникадин яратмишунрин центраяр хьайи куьчедиз фена. Ина, Махачкъаладин 15-нумрадин школадин кьулухъ, Технопарк "Кванториум" кхьенвай лап гуьрчег дарамат ава. Анин къуллугъчи Тимур Абдурагьмановахъ галаз суьгьбетар авурла малум хьайивал, им аяларни жаванар патал шаз федеральный программадин сергьятра аваз кардик акатнавай цІийи идара я, адан бинеда винидихъ тІварар кьур пуд центр ава.

Технопаркдиз теклифунин себеб лагьайтІа, чун анин кІвалахдихъ галаз, чирвилер къачузвай аялрихъ галаз танишарун тир.

2017-йисан октябрдин вацра Махачкъалада кардик акатай "Кванториум" технопарк алай вахтунда Дагъустан Республикадин образованидин ва илимдин министерстводин къаюмвилик квай алава образованидин къурулушдин кар алай идара я. Ам РФ-дин стратегический инициативайрин агентстводин теклифдалди уьлкведа цІийи проектар уьмуьрдиз куьчуьрмишун патал аялриз алава образование гунин рекьяй цІийи моделрик акатзава. Алай вахтунда чи уьлкведин 37 регионда санлай 53 "Кванториум" технопарк ава. Гележегда абурун кьадар мадни артухарунин, абур гьар са шегьерда ачухунин фикирарни ава. Гьар са "Кванториум", хъсан чирвилер ва тежриба авай пешекарар гьазурун, инновационный технологияр, идееяр уьмуьрдиз куьчуьрмишун патал вини дережадин технологийрал бинелу тадаракралди таъминарнава. Анра тежрибалу муаллимри тарсар гузва. Регионра кардик квай "Кванториумра" педагогрин коллектив кІватІун патал, гьар са муаллимди Москвада имтигьанар вахкун чарасуз я. Им аялар патал арадал гъанвай и идарайрин асул метлеб гьа ихьтинди я, амма чкадал фейила, вуч акуна?

8-18 йиса авай аялри махсус кабинетра цІийи жуьредин, гьатта бязи вузра авачир тадаракрал кІвалахзава. Заз зун мультфильмайрик жедай хьтин аялрин технолабораториядиз ва я анжах аялри кІвалахзавай махсус заводдиз акъатайди хьиз хьана. Ина "IT-квантумда", "Робоквантумда", "Аэроквантумда", "VR/AR-квантумда", "Промдизайнквантумда", "Hi-Tech цехда" аялри кьилди-кьилди ва командайриз пай хьана чирвилер къачузва ва практикада а чирвилер мягькемарзава. Месела, "Робоквантумда" чирвилер къачузвай аялри чпин проектдин техтапшуругьар ракъурзава "Промдизайнквантумдиз", инин "пешекарри" адан винел кІвалахайдалай кьулухъ проектдин иесийри цехдин вилик месэла эцигзава... Гьар са "Квантумди" вичи кьабулай "заказдин" винел кІвалахна, алавяяр кухтуна, проектдин автор тир векилрив вахкузва. "IT-квантумда" программайриз талукь кІвалах тухузва, яни гьар са роботдиз ва я маса шейиниз "мефтІ" туькІуьрзава. "Квантумрихъ" чпин кьилдин, маса коллективрин иштираквал авачиз туькІуьрнавай проектарни ава.

"Робоквантумдиз" фейила, ина кьуд пата авай дезгейрал аялри туькІуьрнавай къугъунин машинар, квадрокоптерар ва маса шейэр ала. "IT-квантумда" цларал алкІурнавай шикилар, мобильный телефондин камера элкъуьрайла, рахазва, "Промдизайнквантумдин" дезгейрал тамам шегьерар туькІуьрнава - муькъвер, рекьер, кІвалер... вири 3D-принтерралди акъуднавайбур.

"Кванториумдин" директордин заместитель Микаил Бахмудова гьар са "Квантумдиз" тухуз, чаз суьгьбетзава, аялрин проектрикай, мумкинвилерикай лугьузва.

Эхирдай чун вири лекторийда кІватІ хьана. Ина Амин Азимова, Казбек Шабанова, Абдулла Айгунова, Шапи Айгунова, Агьмед Итуева, Бахмуд Бахмудова, Бата Аслановади чпи туькІуьрнавай шейэр раижна. Ваъ, ибур школада кІелзамай аялар туш, пешекар инженерар, рационализаторар я лугьуз жеда. Абуру гьакІ устадвилелди чпин проектрикай суьгьбетни ийизва, журналистрин суалриз жавабарни гузва... Вилериз акун тийизвай, япариз ван текъвезвайбур патал гьилел алукІдай махсус тадаракди набут инсандиз вилик квай манийвилерикай хабар гузва. Бедбахтвилер арадал атанвай чкайра инсанрихъ ва шейэрихъ къекъвезвай махсус улакьдивай физ тежедай гьич са чкани авач... Виридалайни гъвечІи сесинин электростанциядикай Бахмуд Бахмудова суьгьбетна ва ам карда къалурна. Эхь, ада лагьайвал, гзаф сесер-ванер авай алай аямдин шегьерра сесинин электростанциядивай электрик экв арадал гъиз жезва. Бес ибур гьатта пешекар изобретателривай пехилвализ жедай проектар тушни мегер?

Махачкъалада "Кванториум" кардик акатна са йис ятІани, ана чирвилер къачузвай аялри СКФО-дин ва уьлкведин махсус конкурсра чпикай малумарнава. Илимрин гъвечІи академиядин директордин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Абдулмежид Багомаева къейдайвал, "Кванториумдиз" ашкъи авай гьар са аялдивай имтигьанар авачиз къвез жеда. "Маса регионра "Кванториумрик" экечІун патал конкурс ава, - лагьана ада. - Амма Дагъустанда и идара цІийиди хьуниз килигна, аялриз ва абурун диде-бубайриз са артух хабар авач. Иниз килигна, "Кванториумдиз" кьабулай аялрикай бажарагьлубур, алакьунар, ашкъи авайбур ина гележегдани амукьзава, муькуьбурувай чеб масанра ахтармишиз жеда. Махачкъалада авай "Кванториумда" вири чирвилер гьелелиг, кьвед-пуд йисан вахтунда пулсуз гузва.

Дагъустандин культурадин ва чІаларин югъ

Милли майданар

Эмираслан ШЕРИФАЛИЕВ

Даггосуниверситетдин филологиядин факультетда Дагъустандин культурадин ва чІаларин йикъаз талукь чІехи мярекат кьиле фена. Гьелбетда, филологар тир муаллимрилай ва студентрилай Дагъустандин халкьарин меденият, чІалар низ хъсандиз чир жеда кьван?! Вузда "Дагъустандин милли майдан" лишандик кваз тешкилнавай мярекатдал студентри гзаф халкьарин Дагъустандин меденият, чІалар, халкьдин сивин яратмишунар, адетар раижна.

Студентрин алакьунрихъ галаз таниш жез мярекатдиз ДГУ-дин ректор Муртазали Рабаданов, проректорар тир Мегьамед Гьасанов, Мадина Мегьамедова, вуздин профсоюздин тешкилатдин председатель Нуькьади Рабазанов, Аваррин госмуздрамтеатрдин директор Мегьамедрасул Мегьамедрасулов атанвай.

Гьуьрметлу мугьманри, кьилди къачуртІа, Муртазали Рабаданова вини дережада аваз ихьтин мярекат тешкилунай филфакдин регьберриз, РДО-дин кафедрайрин коллективриз ва студентриз сагърай лагьайдалай кьулухъ филологиядин факультетдин декан Шабан Мазанаева виридаз сувар мубаракна. Ада къейдайвал, "Дагъустандин милли майдан" тешкилун факультетдин хъсан адетрикай сад хьанва. Эгер тарсара муаллимри студентрин чирвилериз къимет гузватІа, ихьтин мярекатра жегьилрин алакьунар маса терефрихъай малум жезва.

Майдандал кІуьд халкьдин мениятдихъ, кьуьлерихъ, манийрихъ, адетрихъ, гъилин-тупІун сенятрихъ, эдебиятдихъ, тІуьнрихъ галаз таниш жедай мумкинвал авай. Лезги студентрини чи халкьдин надир меденият раижна, манияр лагьана, чпин ва классикрин эсерар кІелна... Эхирдай студентри гьазурнавай концерт гана.

Пакад юкъуз гьа и суварин сергьятра аваз "Республикадин урус чІалан ва культурадин центрадин" векилри ДГУ-дин, ДГТУ-дин студентар, Дагъустандин вузра кІелзавай къецепатан уьлквейрин векилар, Азербайжандин ва Сириядин диаспораяр Кавказда авай урусрин культурадихъ галаз танишарна.

Мярекатдиз РД-дин милли политикадин министрдин заместитель А.Магьмудов, РФ-дин къецепатан крарин рекьяй министерстводин Махачкъалада авай векил М. Аджиев, вузрин муаллимар ва маса мугьманар атанвай.

Центрадин директор Лариса Куканови мугьманар хушдиз кьабулзавай, милли тІуьнар дадмишайдалай, выставкайриз килигайдалай кьулухъ урусрин милли манийрин концертдихъ яб акалдай, кьуьлердай мумкинвални авай.

Дидед чІалал диктант

Алатай гьафтеда Даггоспедуниверситетдин Дагъустандин филологиядин факультетда РД-дин милли политикадин министерстводин къаюмвилик квазвай "Милли чІаларал тотальный диктант" кьиле фена. И серенжемдин сергьятра аваз неинки вузрин студентрихъ, гьакІ жергедин агьалийрихъ, государстводин ва муниципальный идарайрин къуллугъчийрихъ чпиз дидед чІал чир хьунин дережа ахтармишдай мумкинвал авай.

Милли дестейриз пай хьана, диктант кхьиз эгечІдалди серенжем ачухунин шад мярекатда РД-дин милли политикадин министрдин везифаяр тамамарзавай Татьяна Гамалея, ДГПУ-дин ректордин везифаяр тамамарзавай Марина Мегьамедовади, ДГПУ-дин проректор Рашид Акавова, Дагъустандин писателрин Союздин председатель Мегьамед Агьмедова, Дагъустандин журналистрин Союздин председатель Али Камалова, ДГУ-дин филологиядин факультетдин векилри ва гзаф масабуру иштиракна.

Татьяна Гамалея милли чІаларал диктант кхьинин серенжем арадал атуникай, ингье пуд лагьай сеферда Дагъустандин культурадин ва чІаларин йикъан вилик дидед чІалал рикІ алайбур, чІалан месэлайриз итиж ийизвай , чІал вилик тухуз алахънавай ксар кІватІ жез, диктант кхьизвайдакай суьгьбетна.

Марина Мегьамедовади ДГПУ-да ихьтин мярекат тешкилунай, Дагъустандин чІалариз фикир гунай РД-дин милли политикадин министерстводиз сагърай лагьана. Мярекатдал мадни са жерге мугьманар рахайдалай кьулухъ вирида, милли дестейриз пай хьана, диктант кхьена.

Лезги группада диктант ДГПУ-дин Дагъустандин филологиядин факультетдин студентри кхьена. Шаир Сажидинан "Чи адетрикай" тІвар алай текст Даггоспедуниверситетдин Дагъустандин чІаларин факультетдин доцент, филологиядин илимрин кандидат Владимир Бабаева кІелна.

Даггосуниверситетда филологиядин факультетдин декан Шабан Мазанаеван къаюмвилик кваз диктант саки виш студентди кхьена. ДГУ-да и серенжемдин иштиракчияр РД-дин милли политикадин министрдин заместитель Арсен Магьмудова тебрикна.

Къейд ийин, ДГУ-дин филологиядин факультетдин лезги студентрихъ галаз диктант Дагъустандин чІаларин кафедрадин доцент, филологиядин илимрин кандидат Наида Султанмурадовади тухвана.

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:
Дагъустан Республикадин печатдин ва информациядин министерство
367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 “а”

КЬИЛИН РЕДАКТОР
М. И. ИБРАГЪИМОВ
Тел/Fax. (872-2) 65-00-60
E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЬИЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ
М. А. АГЪМЕДОВ
65-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ
65-00-61

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н. М. ИБРАГЪИМОВ
65-00-59

ЭКОНОМИКАДИН
Ж. М. САИДОВА
65-00-59

КУЛЬТУРАДИН
Э. Д. ШЕРИФАЛИЕВ
65-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М. А. ЖАЛИЛОВ
65-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
Р. С. РАМАЛДАНОВА
65-00-58

БУХГАЛТЕРИЯ
65-00-62

КАССА
65-00-58

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР
М. ЖАЛИЛОВ

Газет йиса 52 сеферда акъатзава
Газет алакъадин, информационный технологийрин ва массовый коммуникацийрин хиле гуьзчивал авунин рекьяй Федеральный къуллугъдин Дагъустан Республикада авай Управлениди 2016-йисан 12-декабрдиз регистрация авуна.
Регистрациядин нумра ПИ ТУ 05-00358
Макъалаяр редакцияди туькIуьр хъийизва.
Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур элкъвена вахкузвач. Редакциядинни макъалайрин авторрин фикирар сад тахьун мумкин я.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:
367018, Махачкъала, Насрутдинован проспект, 1 “а”. Печатдин кIвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:
Йисан - 63249
Зур йисан - 51313
Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00
Чап ийиз вахкана - 16.30
Газет **“Издательство” “Лотос”** ООО-дин типографияда чапна.
367000, Махачкъала, Пушкинан кьуче, 6.
Тираж 7339

(Гь) - И лишандик квай материалар гьакъидихъ чапзавайбур я.
(12+) - Икьван яшар хьанвайбуру кIелрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:
ГБУ “Редакция республиканской газеты “Лезги газет”
УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

(Гь)

Мубаракрай!

Республикадин госидарайрин къуллугъчийрин профсоюздин председателдин заместитель, къени хизандин кьил - буба, чIехи буба, яр-дустунал рикI алай, Аллагъ гьамиша мецел алай, лезги намус руьгьда авай ветеран, хпежви хва Салман Мустафаевич АСЛАНОВА ва Зумрият Исмаиловнади санал кечирмишзавай бахтлу ва гурлу уьмуьрдин 60 йис тамам хьун къейдзава. Мубаракрай чпиз “Брильянтдин мехъер”!

Цава рагъ хьуй,
чилел - марф,
Уьмуьр кIанда яр галаз.
Жедач рикIихъ маса гаф, -
Аллагьдин паяр галаз!

Рухваярни хтулар,
Птуларни - жергеда!
Уьмуьр туш са машгъулат,
Ава даим цуькведа!

80 лагьай арш аку -
Къвалав кIани яр гала!
Икьван гуьзел яш аку -
Мани хьиз я тар галай!..

РикIик мад ква умудар -
Квазни такьаз
кьуьзуьвал,
Несилар къвез шумудар,
Хуьз жеда зи къазивал!

ТЕБРИКЗАВАЙБУР: РУХВАЯР, СУСАР, ХТУЛАР, ПТУЛАР, ЯРАР-ДУСТАР.

РД-дин Халкьдин Собранидин депутат Гьамидуллагь Исмаилович МЕГЬАМЕДОВАЗ:

ДатIана хайи халкьдин, дидед чIаларин къайгъуда авай ялавлу ватанперес, чIехи алим ва муаллим,чи жемиятдин лайихлу ва гьакъикъи векил - депутат чна ваз 80 йисан юбилей рикIин сидкьидай мубаракзава. Чаз вахъ чандин сагьвал, хизандин бахтлувал, кIвалахда мадни еке агалкьунар хьана кIанзава.

ДГУ-ДИН ФИЛОЛОГИЯДИН ФАКУЛЬТЕТДИН РДО-ДИН ЛЕЗГИ ДЕСТЕДИН 1979-ЙИСАН ВЫПУСКНИКАР.

Яргъал йисара партиядинни государстводин чIехи къуллугъар бегьемарай кьегьал хва, инсанперес ва ватанперес Нариман Гьажиевич ГЬАЖИЕВАЗ (САМУРОВАЗ):

Гьуьрметлу Нариман Гьажиевич, чна ваз ви юбилей - 80 йис тамам хьун рикIин сидкьидай мубаракзава!

Дагъустан, Ахцегь ва Докъузпара районар вилик фин патал вуна чIугур зегьмет, кутур пай зурбади я ва и кар тарихда къизилдин гьарфаралди кхьена гьатнава. Сад авунвай Ахцегь районда вуна КПСС-дин РК-дин 1-секретарь яз кIвалахай йисар гьакъикъатдани “Къизилдин асир” хьана.

Чаз вахъ мягькем сагъламвал, яргъал йисарин шад уьмуьр ва яратмишунра агалкьунар хьана кIанзава.

ЯРАР-ДУСТАРИН СА ДЕСТЕ.

ИЗДАТЕЛЬСКО-ПОЛИГРАФИЧЕСКОЕ ПРЕДПРИЯТИЕ «МАВЕЛ»
предлагает широкий спектр полиграфических услуг

Типографские услуги
- Бланки, листовки, флаера, буклеты, визитки, этикетки, и т. д.
- Тиражирование книг, учебников, альбомов, брошюр в мягком и твердом переплёте
- Все виды переплётных работ: тиснение, конгрев, блинтование, ламинирование

Издательские услуги
- Набор, вёрстка, дизайн
- Редактура, корректура (на всех языках)
- Подготовка и размещение оригинал макета издания к тиражированию
- Присвоение изданию ISBN, ББК и УДК

25 лет успешной работы на рынке полиграфических услуг
8(928)873-40-02 dagmavel@mail.ru
г. Махачкала, ул. О. Кошевого 42а

2019-йис патал
Лезги газет
кхьихь!

ИНДЕКСАР: *йисанди - 63249*
6 вацранди - 51313

газетдин къимет почтарин отделенийрай:
йиса - 854 манатни 76 кепек
6 вацра - 427 манатни 38 кепек

Абонентрин ящикрай (до востребования):
йиса - 801 манатни 24 кепек
6 вацра - 400 манатни 62 кепек

“Дагпечатдин” киоскрай:
йиса - 456 манат
6 вацра - 228 манат

Киоскрай вахчун патал газет квевай “Дагпечатдин” киоскра, сайтда (www.dagestan.press.) ва гъакIни Махачкъалада, Промшоссе куьчедин 10 “а”-нумрадин дараматда, кхьиз жеда.

Чи бухгалтериядай:
“Лезги газетдин” редакциядай чпи хутахдайбур :
йиса - 325 манат
6 вацра - 162 манатни 50 кепек

Чи газет кхьинин патахъай суалар пайда хьайитIа, экуьнин сятдин 9-далай нянин сятдин 5-далди и нумрадиз зенг ийиз жеда: 8-928-584-16-72

Сканворд

ТуькIуьрайди - Куругъли КЪАЛАЖУХВИ

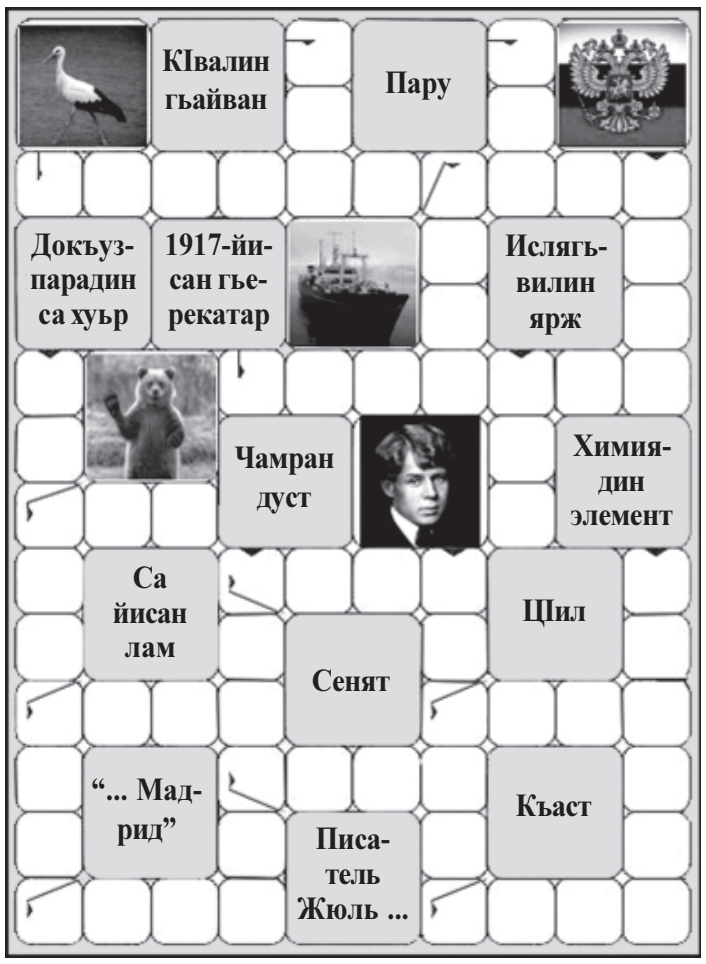

“ЛГ”-дин 42-нумрадиз акъатай кроссворддин жавабар:

ДУЬЗ ЦIАРАРА: 1. Бугъа. **2.** Дава. **5.** Алуга. **7.** Рчал. **8.** Ларш. **9.** Къумлух. **10.** Ашхана. **13.** Некьи. **14.** ТIаб. **15.** Къунж. **18.** Афтафа. **20.** Бейкар. **23.** Хъурт. **24.** Кисе. **25.** Арачи. **26.** Апай. **27.** Банд.

ТИК ЦIАРАРА: 1. Барчим. **3.** Алирза. **4.** Сунт. Алтун. **6.** Алаша. **9.** Къанба. **11.** Анжар. **12.** ТIан. **16.** Афата. **17.** Керки. **19.** Труппа. **21.** Каскад. **22.** ТIвар.

Махачкъалада яшамиш жезвай Къурбан Акимова, Арбен Къардаша, Мердали Жалилова играми хва
РУСЛАН
бедбахтвилелди телеф хьунихъ галаз алакъалу яз Сулейман-Стальский райондин Герейханован хуьруьн 1-нумрадин юкьван школадин муаллим Сегьерханум Рашидовна Османовадиз ва вири багьрийриз башсагъ лугъвал гузва.